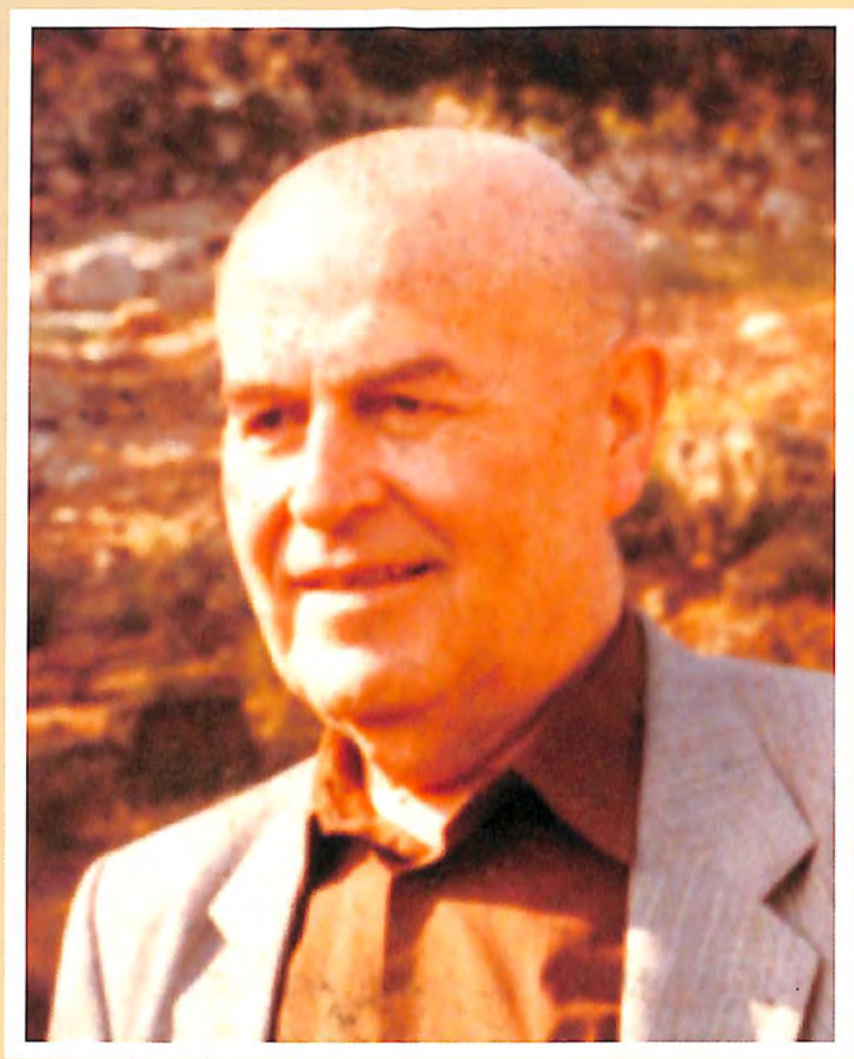

LUCI PETROVIĆ
DR LAVOSLAV
KADELBURG

SPOMENICA

LUCI PETROVIĆ
DR LAVOSLAV KADELBURG
SPOMENICA

Izdavač
Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd

English résumé
Martin Butcher

Lektor
Milinko Radević

Tehnička priprema i prelom
PRESSING, Beograd

Štampa
SPRINT d.o.o., Palička 79, Zemun

Tiraž
500

ISBN 978-86-88113-02-1

LUCI PETROVIĆ

DR LAVOSLAV
KADELBURG

SPOMENICA
1910–1994

BEOGRAD, 2010.

Dr Lavoslav Kadelburg je bio uključen u jevrejski javni rad od najranije mladosti do kraja života. Kao predsednik Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije od 1965. do 1991. i počasni predsednik od 1991. do 1994. godine bio je najduže na toj funkciji od postojanja Saveza, i to u vreme kada je jevrejska zajednica bila suočena sa najvećim izazovima: problemima odnosa i veza sa Izraelom, rastućim antisemitizmom... Stoga ova Spomenica, posvećena 100-godišnjici njegovog rođenja, ne samo da daje sliku o jednom značajnom, velikom čoveku, već je istovremeno i deo istorije jugoslovenske jevrejske zajednice kojoj je pripadao.

DR LAVOSLAV KADELBURG
(26. 08. 1910–12. 12. 1994)

SADRŽAJ

BIOGRAFIJA	13
OD 1910. DO 1941.	15
U ZAROBLJENIŠTVU	20
PORODICA	24
PROFESIONALNA ANGAŽOVANOST	26
AKTIVNOSTI U JEVREJSKOJ ZAJEDNICI	32
VEZE SA SVETSKIM JEVREJSKIM ORGANIZACIJAMA	40
ODNOSI SA IZRAELOM	48
ODNOSI SA JEVREJIMA U SSSR-U I NEKIM ZEMLJAMA ISTOČNE EVROPE	58
NAGRADE I ODLIKOVANJA	63
IN MEMORIAM.	67
Aca Singer: ČOVEK KOGA NE SMEMO ZABORAVITI	69
Andreja Preger: REČ PRIJATELJU	74
Jevrejski istorijski muzej: UMRO JE DR LAVOSLAV KADELBURG	81
SEĆANJA PRIJATELJA.	83
Božo Švarc: MOJ UČITELJ I PRIJATELJ	85
Eta Najfeld: PISMO LACIJU KADELBURGU	87
Vidosava Nedomački: OSTALI SMO BEZ DRAGOCENOG SARADNIKA	89
Ivan Brandajs: POLA STOLEĆA DRUGOVANJA I SARADNJE	91
Rajko Đurić: U ZNAK SEĆANJA NA LAVOSLAVA KADELBURGA	97
Ana Šomlo: KADELBURG, ČOVEK ZAUVEK	99

IZJAVE I TELEGRAMI SAUČEŠĆA	101
DOKUMENTATIONSZENTRUM des Bundes jüdischer Verfolgter des Naziregimes (Simon Wiesenthal)	103
EUROPEAN JEWISH CONGRESS (Jean Khan, President; Serge Cwajgenbaum, Secretary General)	104
KEREN KAYEMETH LE ISRAEL (Jewish National Fund) (Moshe Rivlin, World Chairman; Avraham Shaar, Director) ...	105
YAD VASHEM (Avner Shalev, Chairman; Reuven Dafni, Vice Chairman)	106
THE AMERICAN JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE (Yechiel Bar-Chaim)	107
JEWISH AGENCY FOR ISRAEL (Abraham Sade, Shailah for Yugoslavia; Tuvya Raviv, Head of Delegation)	108
MEĐUNARODNE I NACIONALNE JEVREJSKE ORGANIZACIJE – spisak	109
ZVANIČNICI IZ ZEMLJE I INOSTRANSTVA – spisak	109
JEVREJSKE ORGANIZACIJE IZ ZEMLJE I OKRUŽENJA – spisak	110
POJEDINAČNI TELEGRAMI – spisak	110
IZ RADOVA DR LAVOSLAVA KADELBURGA	113
PETO PLENARNO ZASEDANJE SVETSKOG JEVREJSKOG KONGRESA U BRISELU	115
POVODOM SIMPOZIJUMA O ODNOSIMA IZMEĐU JEVREJA I NEMACA	123
NEKA AKTUELNA PITANJA	125
ŠTA JE ZNAČILO JEVREJSKO OPREDELJIVANJE	130
ČETRDESET GODINA SVETSKOG JEVREJSKOG KONGRESA	133
PROF. DR ALBERT VAJS DVADESET GODINA OD SMRTI	135

DR NAHUM GOLDMAN „DRŽAVNIK BEZ DRŽAVE“ NAVRŠIO JE 80 GODINA	137
JUBILARNI ROĐENDAN DR ETE NAJFELD	139
RABIN CADIK DANON	141
IN MEMORIAM JOŽEFU BRUNERU DEBRECENIJU	143
DAVID LEVI DALE – IN MEMORIAM	145
DR CVI ROTEM – IN MEMORIAM	148
DR JOSIP PRESBURGER – IN MEMORIAM	150
POLEMIČKO IZDANJE [V. Žerjavić: „Gubici stanovništva u drugom svjetskom ratu“]	152
DR MILAN BULAJIĆ: „USTAŠKI ZLOČINI GENOCIDA“	154
 BIBLIOGRAFIJA RADOVA	
DR LAVOSLAVA KADELBURGA	157
ENGLISH RÉSUMÉ	173
O AUTORU	203

BIOGRAFIJA

OD 1910. DO 1941. GODINE

Porodica Kadelburg bila je nastanjena u Vinkovcima gde jedan ogranak porodice i danas živi. U ove krajeve doselila se verovatno iz jugozapadne Nemačke gde, u blizini švajcarske granice, leži mesto Kadelburg. Put ih je dalje vodio preko Mađarske i Bačke. Već je Lacijev¹ otac rođen u Svetozaru Miletiću, a majka u Segedinu.

Laci je rođen u Vinkovcima 26. avgusta 1910. godine, kao drugi sin Tobijasa i Jolan, rođene Ernst. U kući Kadelburgovih odraslo je četvoro dece; tri sina, Aleksandar-Šandor, Lavoslav-Laci i Stjepan-Pišta. Najmlađe dete bila je ćerka Livija-Lici. Po pričanju Lacija živeli su skromno. Otac je imao malu bakalsku radnju. Kasnije je radio kao trgovački putnik pa je dosta putovao po zemlji i često odsustvovao iz kuće. Deca su rasla u duhu jevrejske tradicije koja je u porodici strogo poštovana.

Duboki koreni jevrejstva koje je Laci poneo iz rodne kuće bili su deo njegove ličnosti do kraja života. Nije bilo običaja ili prigodne molitve koje nije znao, ili koje je zaboravio, pa ni tada kada su ga život i prilike približili sekularnom načinu života. Poštovao je želju verski opredeljenog članstva da zajednica ima rabina i zrački se uključivao u Bet Din kada je to bilo potrebno. Jednom se ukazala prilika da se pokaže na delu. U Sarajevu je umro rabin Menahem Romano. Bilo je to u vreme kada se inače pripremao jevrejski kalendar. Rabin Cadik Danon se još nije bio prihvatio dužnosti. Izgledalo je da za tu godinu nećemo imati jevrejski kalendar. To se nije desilo. Laci je uskočio i, koristeći svoje znanje, sam pripremio kalendar.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Vinkovcima. Maturirao je 1929. godine.

¹ Dr Lavoslava Kadelburga punim imenom oslovljavali su samo poznanici, prijatelji i saradnici iz njegovog profesionalnog i službenog okruženja. Za jevrejsku zajednicu, rođake i bliske prijatelje bio je, jednostavno, Laci, pa će tako ostati i u ovim redovima koji su mu posvećeni.

Porodica Kadelburg, Vinkovci 1939. Sede: Serafina (Piština supruga), majka Jolan, otac Tobijas, Magda (Lacijeva supruga); stoje: Pišta, Šandor, Julijana (Šandorova supruga), Lici, Laci

Doba njegovog gimnazijskog školovanja bilo je doba tolerancije i druženja. U Lacijevom razredu od trideset učenika bilo je deset Hrvata, deset Srba i deset Jevreja. Među Jevrejima mu je bio školski drug sa kojim je jedno vreme sedeo u klupi David Frankfurter, kasnije u Švajcarskoj atentator na nacistu Gustlofa². Svaka od te tri grupe učenika je pohađala veronauku kod svojih veroučitelja, ali su svi zajedno smatrali svu trojicu sveštenika svojim profesorima. Pripadanje različitim veroispovestima nije delilo ni đake ni profesore.

² David Frankfurter, sin rabina Frankfurtera iz Vinkovaca, student medicine u Nemačkoj. Posle dolaska nacista na vlast i početnih antijevrejskih mera, nastavio je studije u Švajcarskoj. Pucao je na nacističkog gaulajtera Vilhelma Gustlofa, vođu švajcarskog ogranka nacističke partije i ubio ga u Davosu 4. februara 1936. Švajcarski sud ga je osudio na 18 godina robije. Pušten je iz zatvora juna 1945, po završetku Drugog svetskog rata, i zauvek proteran iz Švajcarske posle čega se uselio u Izrael. Ova zabrana je ukinuta 1969. Ime Davida Frankfurtera, kao aktivnog antifashijskog borca, ušlo je u Jevrejsku enciklopediju, a u Ramat Ganu, gde je živio, jedna ulica dobila je njegovo ime.

*Fotografija maturanata sa razrednim starešinom, Vinkovci 1929. godine.
Laci je u srednjem redu, levo od razrednog starešine*

Proslava 50-godišnjice mature, 12. maja 1979.

Laci je bio dobar đak, pa je u višim razredima davao časove slabim učenicima. Tako je već u to vreme privređivao za svoje odevanje, školovanje i za putovanja po zemlji i planinarenje za vreme školskog raspusta. Proputovao je gotovo celu zemlju, pa nije čudno da je 1925–1926. godine bio predsednik vinkovačke podružnice Ferijalnog saveza. U to vreme počinje i njegovo zanimanje za jevrejski omladinski pokret i angažovanje u društvenom radu. Uključio se u aktivnosti Židovskog omladinskog udruženja HERUT³. Ubrzo dolaze do izražaja njegovi smisao za organizaciju i predanost radu. Za predsednika HERUTA je izabran 1925. Tu funkciju je obavljao do mature 1929. godine. U tom periodu, kontakti sa jevrejskim omladinskim organizacijama iz cele zemlje učinili su da 1928–1929. bude izabran za člana Radnog odbora Saveza židovskih omladinskih udruženja.

Kao što svaki mladi čovek posle položene mature razmišlja o svojim sledećim koracima, tako se i Laci našao pred tom odlukom. Bila mu je obećana stipendija za studije u Berlinu na Visokoj školi za jevrejske studije (Hochschule für Jüdische Wissenschaft). Bila je to čuvena visoka škola koja je obrazovala rabine i doktore filozofije iz oblasti jevrejskih studija. Jedan telegram iz Zagreba skrenuo je Lacijev životni put u drugom pravcu: „Dođi u Zagreb, imaš zaposlenje“. Poslao ga je njegov drug i prijatelj Vinkovčanin Šmule Mihael Engelman⁴, tada student elektrotehnike u Zagrebu i poslovođa u trgovini Ferda Švarca. Bio je to privlačni poziv. Put u Zagreb je bio pred njim.

Zagrebački period od jeseni 1929. do početka 1935. godine bio je u neku ruku presudan za oblikovanje Lacijeve profesionalne, nacionalne i društvene ličnosti.

Obećani posao bio je vođenje poslovnih knjiga u trgovini Ferda Švarca. Pored toga mu je u radnu obavezu spadalo da sinu Ferda i Štefe

³ HERUT – „Sloboda“. Osnivač Vladimir Žabotinski (1880-1940), jevrejski publicist, osnivač Svetske unije cionista – revizionista (1925) koja je zastupala ideju o stvaranju samostalne jevrejske države, a protivila se koncepciji o „narodnoj domaji“ Jevreja u Palestini pod britanskim suverenitetom (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sveska 3, Zagreb, 1967, str. 236).

⁴ Njihovo prijateljstvo održalo se do kraja života. Šmule se kasnije iselio u Palestinu sa ženom Šarikom, svršenom studentkinjom prava. Promenili su prezime u Agmon. Mihael Agmon je kao veliki aktivista i funkcioner Udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu (Hitahdut olej Jugoslavija) imao značajni udeo u čvrstim vezama i saradnji Udruženja sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije.

Švarc, mladom gimnazijalcu Boži, pomaže u učenju. O tome će kasnije i sam Božo Švarc, pukovnik JNA u penziji, nešto reći u svojim sećanjima na Lacija. Uporedo sa tim usledili su vredno polaganje ispita na Pravnom fakultetu koji je iste, 1929. godine, upisao i višestruka aktivnost u jevrejskim studentskim i omladinskim organizacijama.

Grupa „Literarnih sastanaka“ na izletu 1929. godine u blizini Zagreba. Laci je u drugom redu, prvi sdesna

Od 1930. do 1932. godine bio je predsednik Židovskog akademskog potpornog društva i, tada među jevrejskim studentima u Zagrebu čuvene i veoma popularne, Menze. U toj Menzi se naravno i jelo ali još više družilo, polemisalo, opredeljivalo u odnosu na brojna pitanja jevrejstva, cionizma i savremenog društva.

Član Upravnog odbora Židovskog akademskog udruženja „Judeja“, koje je održavalo literarne sastanke, bio je Laci 1931. i 1932. godine. I najzad, za člana Radnog odbora Saveza židovskih omladinskih udruže-

nja, što je od 1928. bio u Vinkovcima, ponovo je biran u Zagrebu 1930. i 1931. godine.

Pravni fakultet sa doktoratom završio je 13. marta 1935. U međuvremenu je u „slobodno vreme“ odslužio vojni rok u Bileći i odslušao četiri semestra na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

To „slobodno vreme“ je uvek, kada se radilo o Laciju, bilo kategorija neobične sadržine. Uvek je za sve i za svakog imao vremena. Za njega nisu postojale reči „nemam vremena“. Ali zato, ako bi ga neko zatekao u kući kako intenzivno radi, čita ili piše, mogao je biti siguran da je to ono „slobodno vreme“ kada se najbolje i najviše radi.

Već 15. marta, dva dana po završenom fakultetu, bio je ubeležen u Imenik advokatskih pripravnika na praksi u Vršcu. Tu se i oženio Magdom Balog, gimnazijskim profesorom, koju je upoznao za vreme studija u Zagrebu i sestrom svog kolege i prijatelja dr Nikole Minje Baloga. Taj brak je surovo prekinula nemačka okupacija zemlje 1941. kada su svi Jevreji iz Banata transportovani u Beograd. Muškarci su tada odmah smešteni u logor kod Topovskih šupa. Žene, deca i stariji su sa beogradskim Jevrejima odvedeni na Sajmište 14. decembra 1941. Magda je ubijena u proleće 1942. Laci je u to vreme bio u nemačkom ratnom zarobljeništvu. Zarobljen je 11. aprila 1941. prilikom povlačenja sa italijanske granice, gde je bio na vojnoj vežbi s prekidima od 1. septembra 1939.

Taj doratni vršački period duboko je Lacija vezao za ovaj grad. U njemu je zasnovao svoj dom, profesionalno se opredelio, nastavio aktivnosti u mesnoj cionističkoj organizaciji i bio njen predsednik od 1936. do 1939. godine i stekao je bliske i trajne prijatelje. Ta vršačka prijateljstva su mu kasnije pomogla da prebrodi pustoš koju je zatekao po povratku iz ropstva.

U ZAROBLJENIŠTVU

Za jevrejstvo u Evropi Drugi svetski rat je značio uništenje – Holokaust. U rasparčanoj zemlji Jugoslaviji, pod vlašću pet okupatora, u onom delu pod neposrednom nacističkom okupacijom (sem malog broja skrivenih i pobeglih) Jevreji su ubijeni već u proleće 1942. godine.

U to vreme nekoliko stotina oficira i vojnika Jevreja, usred Nemačke štitila je Ženevska konvencija o ratnim zarobljenicima. Nije to bio nemački gest poštovanja međunarodnog prava, već zaštita sopstvenih zarobljenih vojnika. Jevreji, odvojeni u logorskim kažnjeničkim bara-

kama, dobijali su glasove o nestanku njihovih porodica, rodaka i prijatelja. Očaj pomešan sa nadom i odlučnošću da dočekaju propast surovosti nacizma, pomogli su im da prežive. U tim okolnostima svest o pripadanju jevrejstvu je bila svakodnevna neminovnost, a učešće u obnovi jevrejske zajednice čvrsta želja.

Posle zarobljavanja Laci je, nakon dva neuspela pokušaja bekstva, prebrojavanja, razvrstavanja i grupisanja po nacionalnom poreklu od strane nemačke vojne sile, dospao kao jugoslovenski rezervni oficir – Jevrejin, prvo u Varburg i najzad u Osnabrik-Eversheide u Oflag VI C kao zarobljenik broj 1188. Raspoređen je u baraku broj 38.⁵ Jevreji su odmah izdvojeni u posebne barake. Kasnije su im, juna 1942, pridruženi oficiri nejevreji koji su kroz svoj antifašistički stav pokazivali prezir prema saradnicima okupatora na vlasti u okupiranoj Srbiji i njihovim istomišljenicima među zarobljenim oficirima. Proglasivši ih komunistima Nemci su ih, zajedno sa Jevrejima, posebno ogradili žicom i taj deo logora označili kao kažnjenički logor D.

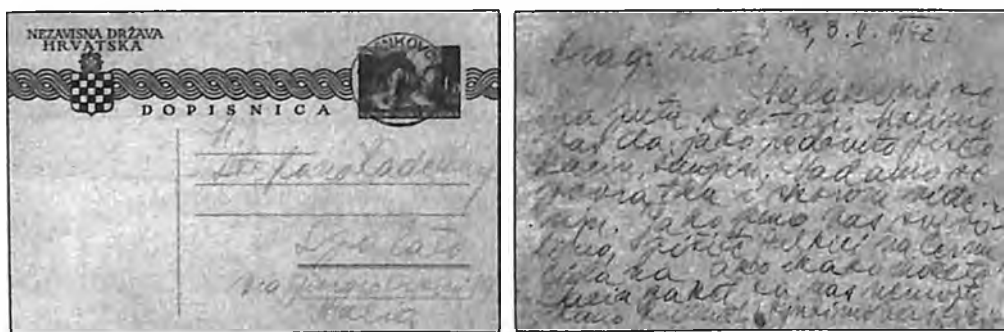

U zarobljeništvu, ispred barake. Laci je u drugom redu, prvi sleva

⁵ O svom zarobljavanju Laci je govorio u intervjuu koji je imala sa njim Ružica Mevorah 1989. g. koji se u delovima prvi put objavljuje u ovoj Spomenici, kao i u članku „Šta je značilo jevrejsko opredeljivanje“ (JP, 3–4, 1981, str. 21–23), objavljenom u odeljku „Iz radova dr Lavoslava Kadelburga“ ove Spomenice.

Lacijev život u zarobljeništvu odvijao se, kao i većini zarobljenika, višeslojno.

Strepnja zbog sudbine članova porodice lebdela je nad svakim jevrejskim zarobljenikom. Iz zemlje su i Laciju stizale obeshrabrujuće vesti. Posle odvođenja u logor na Sajmištu od Magde nije više bilo pisma. Jednom dopisnicom iz Nezavisne Države Hrvatske sestra Lici javlja da je sa majkom vode neznano kud. Stradala je u Jasenovcu a roditelji u Staroj Gradiški. Stariji brat Šandor, zarobljen kao vojnik, bio je u jednom od stalaga u Nemačkoj, a mlađi Pišta u logoru na Rabu pod italijanskom okupacijom. Posle septembra 1943. i kapitulacije Italije prebacio se na oslobođenu teritoriju. Braća su mu ostala u životu.

Licina dopisnica upućena bratu Stjepanu 3. maja 1942.

U ovakvom raspoloženju, okruženi žicama u srcu nacističke Nemačke, zarobljenici su vodili svoju antinacističku borbu u kojoj je Laci učestvovao od prvog dana.

Već u jesen 1941. godine uključio se u rad Udruženja pravnika kao jedne od legalnih organizacija nastalih na osnovu prava na unutrašnje autonomno organizovanje zarobljenika, predviđeno Ženevskom konvencijom o ratnim zarobljenicima. Pored upoznavanja zarobljenika s njihovim pravima i niza drugih aktivnosti, Udruženje je istupalo pred logorskim vlastima protestima i apelima. Polovinom 1943. zabranjeno je postojanje tog i drugih sličnih udruženja u logoru. Kasnije, jedan od hroničara zarobljeničkih dana, Nikola Vujanović, u svojoj knjizi „Front u žicama“ pominje Lacija među tridesetak onih koji su se najviše isticali u radu Udruženja.

Starešina svake zarobljeničke barake bio je oficir, najstariji po činu. Po pravilima logorskih vlasti trebalo je da on određuje poverenika koji po Ženevskoj konvenciji štiti interese zarobljenika pred vlastima zaro-

bljivača i predstavlja ih pred logorskim vlastima. Izborivši se za pravo da, umesto nametnutog, imaju svog izabranog poverenika, baraka broj 38 je izabrala Lacija za tu funkciju. Obavljao ju je od 1942. do oslobođenja 1945. godine. Bio je to izraz, ne samo poverenja koje je uživao kod drugova, već i potvrda njegovog držanja i načina na koji je zastupao njihove interese.

Pored legalnih oblika organizovanja zarobljeničkog života u logoru, od 1943. godine ilegalno je formiran Akcioni komitet zarobljenika čiji je cilj bio priprema i formiranje Antifašističkog veća jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Krajnji ishod Drugog svetskog rata je počinjao da se nazire, pa je na kraju rata Antifašističko veće trebalo da se pojavi kao legalno rukovodstvo jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Laci je bio član Akcionog komiteta i član Antifašističkog veća od njihovog formiranja tokom 1943. do oslobođenja.

Iskrccavanje Saveznika u Normandiji 6. juna 1944, i napredovanje na Istočnom i Zapadnom frontu, dovelo je do premeštanja ratnih zarobljenika dalje od mogućnosti da budu oslobođeni. Prvo su Jevreji, iznenada, s lisicama na rukama, 9. avgusta prebačeni u Štrazburg u bivša utvrđenja Bizmark i Kronprinz gde je bio smešten Oflag 65 A. Već 11. septembra ponovo su pokrenuti i prebačeni u logor Barkenbrige u severoistočnoj Nemačkoj u Pomeraniji. Polovinom decembra priključili su im stare drugove iz Osnabrika. Nije dugo potrajalo da su sa istoka počeli da dopiru zvuci borbe na Drugom ukrajinskom frontu. Grmljavina topova bila je za zarobljenike muzika, ali muzika koja je izazvala evakuaciju logora ka zapadu. U rano jutro 28. januara 1945. pokrenut je logor sa tri do četiri hiljade zarobljenika i dobro naoružanom stražom. Prvo noćenje zateklo ih je u već napuštenom logoru poljskih zarobljenika u mestu Rederic. Pokret sutradan ujutro bio je osiromašen za nekoliko stotina zarobljenika koji nisu hteli dalje, skrivenih po raznim improvizovanim skrovištima. Među njima je bio i Laci.

Šest dana slobode koja još nije imala to ime trebalo je da prođe do prvog kontakta sa oslobodiocima, sa Poljskom partizanskom divizijom.

U malom Lacijevom notesu crnih korica je svaki zarobljenički dan bio ubeležen uz poneki oskudni podatak o primljenom ili poslatom pismu ili primljenom paketu. Uz datum 5. februar 1945. štampanim slovima je ubeleženo: OSLOBOĐEN.

Ali, ne bi taj faktografski prikaz Lacijeveg bivstvovanja u zarobljeništvu bio potpun bez podsećanja bar na jednu njegovu priču. Trebalo je to da bude šala na sopstveni račun:

U tom višeslojnom životu iza žica ljudi su oslobađali sopstveni duh slušajući predavanja svojih drugova iz oblasti nauke, kulture i umetnosti. I sami su stvarali organizujući koncerte i dramske i druge predstave. Preostalo slobodno vreme posvećivali su družbi ili ličnom obrazovanju. Laci se opredelio za učenje jezika. Svakom jeziku je poklonio godinu dana ropstva. Ruski jezik je bio jedan od njih.

Oslobođenje... Srdačan susret sa oslobodiocima!... Prepoznavanje, objašnjenja, važni dogovori, pa naravno, sve na ruskom jeziku. Po obavljenom poslu, čvrsti stisak ruke i oduševljeni uzvik sovjetskog oficira: „Bože, Bože kako srpski jezik liči na ruski“!... A Laci je mislio da govori ruski!...

Više od četrdeset dana putovala je grupa sada već bivših ratnih zarobljenika kroz pozadinu ratnih okršaja na istočnom frontu. Laci je kao član Štaba za repatrijaciju bio jedan od onih koji su se odmah stavili na čelo te grupe i brinuli se za kontakte sa vojnim i civilnim vlastima, transport i ishranu svojih drugova.

Dvadeset i trećeg marta 1945. Beograd je bio na nogama da bi dočekao prve povratnike iz nemačkog ropstva. Posle dobrodošlice na željezničkoj stanici s mukom su se probijali kroz spontani gusti špalir Beograđana. Put ih je vodio do osnovne škole „Filip Višnjić“. Četiri dana karantina u toj školi bila su poslednje znamenje četvorogodišnjeg robovanja. U Lacijeveg malom crnom notesu, na poslednjoj strani, stoji zapis njegovom rukom:

11. IV 1941 – 5. II 1945.

1396 dana zarobljenik

PORODICA

Za Lacija je povratak u život slobodnog čoveka bio povratak u Vršac. Bio je to spontan i opravdan odgovor na nasilni prekid normalnog života 1941. godine. Uz to su bliski prijatelji doprineli tome da za sve vreme zarobljeništvu Laci oseća Vršac kao svoj grad. Redovno su mu pisali i javljali šta se događa u zemlji. Javljali su mu i kada i kako mogu, čekajući pred kapijom jevrejskog logora na Sajmištu, da doture neki

paket i kada je to moralo da prestane jer nije više bilo koga da ga primi. Zato se Laci vratio u svoj Vršac. Tu je odmah dobio i prvo zaposlenje.

Krajem te 1945. godine oženio se Sofijom – Sonjom Matejić. Pet godina kasnije bio je okružen porodicom. Čerka Smiljana rodila se 1947, a sin Zoran 1950. godine.

Porodica Kadelburg 7. januara 1951. godine

Deca su od majke nasledila izrazitu sklonost za matematiku, muziku i pesmu, a od oca radinost i skromnost. Laci je bio ponosan na svoju porodicu, pogotovo je za to imao razloga kada se još i uvećala sa četvero unučadi. To je izražavao na svoj način: škrt u pohvalama ili hvalisanju njihovim nadarenostima i uspesima u školi ili profesiji, ali bio je kao pravi pater familias uvek tamo gde je bilo potrebno. Sonja mu je bila pravi drugar, pratilac i saradnik u svim aktivnostima. Izgubio ju je 1988. godine.

Iako je naizgled stoički podneo taj gubitak, jer je uvek uspevao da se savlada u nevolji, mnogo toga se izmenilo u Lacijevom životu. Nije više bilo vedrih putovanja u koloni sa decom ili prijateljima za vreme kojih se sve vreme u kolima pevalo uz uslov da se nijedna pesma ne ponovi. Niko više nije mogao da ga čuje da zapeva neku jidiš pesmu koje je Sonja tako dobro znala i pevala sa njim. Kod kuće se utapao u rad

okružen gomilom knjiga i jevrejske štampe sa spremnim olovkom i blokom da bi popunio čitave rubrike Jevrejskog pregleda, napisao recenziju nekog rukopisa ili dao mišljenje kao član redakcije nekog Savezovog izdanja.

*Unuci 1994. godine:
Ivan Šoštarić – Vanja
(Smiljanin sin),
Vesna Kadelburg,
Ivan Kadelburg
(Zoranova deca),
Katherine Sibley –
Kaća (Smiljanina
ćerka)*

PROFESIONALNA ANGAŽOVANOST

Ako se za nekog može reći da je po vokaciji lekar, umetnik ili pedagog, za Lacija se mora reći da je bio pravnik po vokaciji. Izuzetno poznavanje materije, pravna logika, težnja ka objektivnosti, visoka etika i poštovanje pravila ponašanja krasili su njegovu ličnost. Nezavisan u razmišljanju, proceni i donošenju odluka, ali u skladu sa formalnim okvirima i mogućnostima, skretao je na sebe pažnju kao na velikog stručnjaka i neumornog radnika. To se naročito vidi iz dužnosti i funkcija koje je obavljao u svojoj radnoj karijeri.

Do 1941. godine advokatski i sudski pripravnik, po povratku iz zarobljenništva napustio je advokaturu. Posle kratkog vremena na dužnosti sekretara Sreskog narodnog odbora u Vršcu, već u maju te godine izbran je za sudiju Okružnog suda u Pančevu, a godinu dana kasnije postavljen je za pomoćnika javnog tužioca Autonomne pokrajine Vojvodine. Posle nepune godine i po bio je već pomoćnik javnog tužioca NR Srbije.

<p>ОКРУЖНИ НАРОДНИ ОДСОР Бр. 12 дана 19. 11. 1946 г. Панчево</p> <p>ОРУЖНИ ЛИСТ</p> <p>За <i>Лавослава Каделбурга</i> <small>заминао</small> <i>Судију</i> из <i>Панчева</i> <small>срп</small> <i>Панчев</i> фед. јединица <i>К. П. В.</i> који има право на држање и ношење оружја калибар <i>635</i> бр. <i>409145</i> <small>марка</small> <i>Магистер</i> Овај оружни лист важи до <i>124</i> г. Шифра <i>124</i> Секретар <i>Милорад Милошевић</i></p>	<p>Бр. 43</p> <p>ЛИЧНИ ОПИС поседника оружног листа</p> <p>Стас <i>Висок</i> Лице <i>Дугина</i> Очи <i>Тамне</i> Уста <i>Брваста</i> Нос <i>Чврста</i> Миса <i>Тамна-сива</i> Бркови <i>Трпе</i> Брада <i>Трпе</i> Особни знаци <i>Чело</i> Поседује личну картицу бр. <i>1284</i> издате на страни <i>134</i> г.</p>
---	--

Оружни лист из 1946. године

Презиме (очево име) или *Каделбург - Кадинос Др. Лавослав*

Звање — разредне *Колоџић*

Установа *Јавно уджиштво НР Србије*

Датум рођења *26. 1910* Место *Винковци*
Срп *Винковци* Округ *Сз. Брод*
Народна република *Хрватска*
Држављанство *Савезно СРП*
Народно републиканско НРС
Народност *Јеврејска*

По одлуци *Министарства*
Јавног Уджиштва
Панчево
Милорад Милошевић

ПРОМЕНЕ У СЛУЖБЕНИЧКОМ ОДНОСУ		
Број и датум одлуке	С а р ж а ј	Забелешка
<i>К-6585</i> <i>1. XI. 1947</i>	<i>Увећане радног стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>	<i>Увећане стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>
<i>К-80</i> <i>23. I. 1951</i>	<i>Увећане радног стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>	<i>Увећане стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>
<i>К-64416</i> <i>11. II. 51.</i>	<i>Увећане стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>	<i>Увећане стажа у области</i> <i>финансијског привредног</i>

Службеничка књижица, 1947–1951. године

Jedva da je proveo tri godine na toj dužnosti kada je, po potrebi službe i uz obećanje da će biti vraćen u pravnu struku, postavljen za pomoćnika ministra u Ministarstvu za uvoz i izvoz NRS. Obećanje je ispunjeno, pa je već sledeće, 1951. godine, izabran za sudiju Vrhovnog suda NR Srbije. U savezne organe prešao je 1957. godine, prvo kao pomoćnik sekretara Sekretarijata za opštu upravu Saveznog izvršnog veća, a po osnivanju Zavoda za javnu upravu početkom 1959. postavljen je za direktora tog Zavoda. Svoj profesionalni radni vek zaključio je kao pomoćnik direktora Saveznog zavoda za socijalno osiguranje od polovine 1964. do polovine 1966. godine, kada je u pedeset i šestoj godini života, na svoj zahtev, penzionisan.

U međuvremenu je od 1950. godine i više godina posle penzionisanja Laci učestvovao u radu Savezne državne arbitraže kao arbitar jugoslovenske strane u sporovima sa inostranim partnerima. Prema sopstvenom kazivanju, od pedesetak sporova u kojima je zastupao jugoslovenska preduzeća, ni jedan nije izgubio, što je bilo poznato kako među kolegama tako i u privrednim krugovima.

Ali prikaz Lacijeovog rada ne bi bio potpun bez uvida u funkcije koje je obavljao paralelno s radnim obavezama. Sve ih je obavljao savsesno, s punom ozbiljnošću, ne smatrajući ni jednu od njih kao puku formalnost. Između ostalog, bio je član:

- Uprave Gradskog udruženja pravnika (1949-1960);
- Zakonodavno-pravne komisije Skupštine Srbije (1962–1969);
- Saveta Saveznog zavoda za javnu upravu (1961–1965);
- Saveznog višeg disciplinskog suda (1963–1965);
- Saveta Saveznog zavoda za statistiku (1963–1965);
- Upravnog odbora Jugoslovenskog udruženja za upravne nauke i praksu (1961–1965).

Bio je, takođe, porotnik Vrhovnog privrednog suda (1969) i potpredsednik Savezne komisije za stipendije tehničke pomoći (1961–1965) i aktivan u forumima društvenih organizacija, savetima nekih viših škola i dr.

Za zalaganje i uspehe u radu dva puta je bio udarnik (1946. i 1947). Odlikovan je Ordenom rada drugog reda (1950), a 1963. Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrnim vencem.

Место за fotografiju	Јавно предуzeтство А. А. Рајковиче <small>(име предузећа или раднице)</small> у Новом Саду у саразњи са <small>(радница)</small> упрском администрацијом Савеза <u>судске управ.</u> у управ. Јасенова бр. 3 Н. Саг
Свједочење давао: <u>Д. М. Каделбург</u>	ПРОГЛАШАВА да је дано <u>Ј. Ковачевић</u> код. Паспао
Редни број Ср. <u>25774</u>	УДАРНИК др. <u>Др. Каделбург Лавослав</u> за ванредног <u>Др. Милошковић</u> бр. 107/66. рођен у <u>Виновојцима</u> према <u>26 августа 1946 г.</u> дана
	Давао је својим издатим радом у извршеном широм месецу оправдао лично звање УДАРНИКА Предви-

Udarnička karta iz 1946. godine

O toj veoma dinamičnoj pravničkoj karijeri koja je relativno rano prekinuta po izričitoj Laciјеvoj odluci zbog događaja koji je uticao na njen dalji uspon, najbolje je da govori sam Laci u ranije pomenutom intervjuu datom 1989. godine Ružici Mevorah, tada novinaru Borbe.

...Po potrebi službe ili po nahođenju nekih kadrovskih komisija ili kadrovika sam šetao uvek po telegrafskom ili telefonskom naređenju s radnog mesta na radno mesto. Prvo sam bio tri nedelje sekretar Sreskog odbora u Vršcu. Tada je moj tast bio po senioratu predsednik Glavnog i Izvršnog odbora Autonomne pokrajine Vojvodine u Novom Sadu. Na prvoj sednici (odbora) osmog maja, znači pre završetka rata, izabrali su Okružni sud. Divizijski sud je bio u Pančevu. Dođe mi tast kući: „Izabrali smo te za sudiju i sekretara“... Predsednik je postojao, ja sam bio sudija i sekretar. Svega nas je bilo petorica dobrih drugova...

...Sudija Okružnog suda sam bio svega deset ili jedanaest meseci. Onda sam po potrebi premešten za zamenika tužioca Vojvodine u Novi Sad jer sam pokazao neke pozitivne rezultate u sprovođenju otkupa na možda nešto humaniji način. Ja sam se protivio tim brutalnim merama koje je OZNA u to vreme naširoko primenjivala, tako da sam bio u sukobu sa organizacionim i političkim sekretarom

Pokrajinskog komiteta u Novom Sadu, čak i sa Vidićem⁶ kada je došao krajem 1946. u Novi Sad. Hteli su da sprovedu totalnu konfiskaciju. Ja sam došao u kontrolu. Tužilac je bio Slavko Krsmanović i došao je sa sednice Politbiroa: „To i to treba uraditi. Sutra, trideset ljudi“ ... Rekoh: „Ne može!“ „Kako ne može?!“ „Pa, ne može, o tome nema nikakvog propisa. Ja ću postupiti samo po zakonu. Donesi zakon pa mi pokaži, pa će to tako da bude.“ „E, onda ćeš ti ići kod Bajce.“ „Dobro, videćemo.“ Otiđem ja kod Bajce i kažem mu (sve, a on će:) „Jel' ti znaš s kim govoriš?“ Rekoh da znam. „Znaš ko sam?“ „Znam“. „Znaš li da ja mogu da te najurim iz Partije?“ „Znam“. Sutradan Slavko dođe s nove sednice. Veče ranije su već zasedali. „Dobro je, imaš pravo, nećemo to da radimo.“

Onda sam od Minića, koji je tada bio tužilac Vojvodine, 1947. dobio telegram da se odmah javim na dužnost u Beogradu jer je moj prethodnik otišao za jugoslovenskog direktora Dunavske komisije na Sipskom kanalu. Ja sam (u Tužilaštvu Srbije) dobio tri odseka: krivični, istražni i opštenadzorni koji se bavio otkupom. I tu mi se desilo isto. Minić je došao jednog dana i kaže: „Pedeset ljudi uhapsiti...“ „To ne može!“ „Kako?!“ „Može, donesi propis pa ćemo da postupimo po propisu. I tada je bez formalizma, ali ovako divlje ipak nećemo da radimo. To više nije krvava revolucija, to je mirnodopsko stanje. Ako treba industriju izgraditi na bazi pljačkanja poljoprivrede, onda to treba uraditi na svestan način...“ Minić je dosta strog, krut, hladan: „Dobro, sačekaj.“ Sutradan ujutru samo je okrenuo lokal. Mislím da je sa mnom zajedno bio još Dragoje Đurić i još neki drugovi. „Lavoslave imaš pravo!“ Ništa drugo. U tome je bila lepota rada sa takvim ljudima koji su shvatali šta može, šta ne može ili šta treba, šta ne treba.

Nije dugo potrajalo pa me je pozvao Jovan Veselinov-Žarko⁷: „Lavoslave, ideš za pomoćnika ministra za spoljnu trgovinu Srbije. Do-

⁶ Dobrivoje Vidić, u to vreme sekretar Pokrajinskog komiteta KPS za Vojvodinu. Od 1951. u diplomatskoj službi. Ambasador SFRJ u Burmi i SSSR i stalni predstavnik FNRJ u OUN.

⁷ Jovan Veselinov-Žarko, obavljao mnoge visoke funkcije i odgovorne dužnosti. Ministar u Vladi NRS. Predsednik Planske komisije, predsednik Izvršnog veća Srbije, član SIV i dr.

lazi Farbin iz Pariza (za ministra, ali) on ne zna mnogo o tome. " „Žarko, pa ni ja nisam trgovac, ja sam pravnik. " „More, ti ćeš mu pomoći; organizacija, planiranje. A, trgovačke stvari će raditi Vlada Višnjić. " Docnije je on bio generalni direktor GENEKS-a koji je napravio iz GENEKS-a giganta. Nas dvojica smo bili pomoćnici kod Farbina. Došao Farbin, stvarno dobar čovek koji se bavio (tu se nabrajaju razne društvene aktivnosti). Ja sam vukao kola a Vlada Višnjić je pravio poslove... Ja sam se protivio (radu u toj službi). „Za godinu dana ako izdržiš, vratiću te u tvoju struku. " I stvarno, posle godinu dana se ukinulo Ministarstvo, a ja sam izabran za sudiju Vrhovnog suda Srbije...

U Vrhovnom sudu nisam ostao više od četiri ili pet godina kada me je bez pitanja pozvao predsednik suda Lazarević, onaj što je poginuo sa Krcunom na putu za Užice. Kaže: „Ideš ti u saveznu administraciju. " „Kakvu saveznu administraciju?! " „Pa evo, pročitaj u Službenom listu. " Nisu mi ništa govorili. U Službenom listu objava: Pomoćnik saveznog sekretara za opštu upravu i budžet. „Ali bićeš ti i direktor Saveznog zavoda za javnu upravu koji se osniva. " Tu sam bio do godinu dana pre penzije, kada sam otišao za zamenika generalnog direktora Saveznog zavoda za socijalno osiguranje. To je završetak bio...Dosta sam uspešno radio u tom Zavodu (Saveznom zavodu za javnu upravu) u kome je bila jedna klika kojoj nije prijao moj disciplinski stav. Ja sam tražio od ljudi da rade. A ja, to je stara bolest bila kod mene, ne volim neradnike. I sâm sam radio vrlo mnogo i tražio od ljudi da savladaju zadatke koje su prihvatili. Posle nekih putovanja na kongrese za upravno pravo 1961. i 1962. preduzeo sam neke planove za studij organizacije uprave na Istoku i na Zapadu i dao da se prevede jedna knjiga o organizaciji uprave u Demokratskoj Republici Nemačkoj. Prevodilac je napisao: „Organizacija uprave u Istočnoj Nemačkoj. " To su mi uzeli kao veliki greh: „Kakva Istočna, Demokratska republika Nemačka!" Povuci, potegni i partijska organizacija donese odluku da me isključe i to, dva dana pre no što je Savezna skupština imala već predlog za izbor za sudiju Saveznog vrhovnog suda. I dođe Polič⁸ i kaže mi: „Slušaj, moramo da te brišemo sa kandidatske liste dok

⁸ Zoran Polič, savezni poslanik. Od 1956. državni podsekretar za finansije FNRJ i sekretar Saveznog sekretarijata za budžet i opštu upravu.

se to ne reši.“ Rekoh: „Pošto ja imam sve uslove da idem u penziju, ja bih u penziju.“ „Pa nemoj tako, ti si državni savetnik, u međuvremenu svašta se može desiti, nema smisla da to tako napustiš, hajde ide ne znam koji od drugova za generalnog direktora (Saveznog zavoda za socijalno osiguranje), pa otiđi tamo, budi jedno vreme tamo.“ I tačno se poklopilo s vremenom kada smo donosili savezni zakon o penzijskom osiguranju na kome sam i ja radio. To je mojih ruku delo, kakav god loš bio, još i danas je na snazi. I ja se posle godinu dana penzionišem.

Ovaj događaj u Lacijevom životu je imao i neke posredne veze s njegovom aktivnošću u Savezu jevrejskih opština Jugoslavije.

AKTIVNOSTI U JEVREJSKOJ ZAJEDNICI

Odmah po povratku u zemlju 1945. godine, Laci Kadelburg se svim srcem uključio u rad jevrejske zajednice. Izabran je za člana Autonomnog odbora za pomoć, koji je tada bio veoma značajan za povratak u normalan život ljudi koji su se iz skrovišta, emigracije i zarobljeništva vraćali na pragove svojih popaljenih domova bez porodičnog okruženja. Sednice Autonomnog odbora održavale su se popodne i trajale do poodmakle noći. Laciju nije bilo teško da na te sednice dolazi u Beograd iz Vršca, Pančeva i Novog Sada. Nijednu funkciju nije smatrao za formalnost, pa ni članstvo u Autonomnom odboru. Njegov radni kapacitet je bio veliki. Zapisnici sa tih sednica nam govore o karakterističnim inicijativama koje je on tada pokretao: u to vreme, 1945. i 1946. godine, zalagao se za otvaranje dečijih domova za decu ostalu bez roditelja, studentskih i staračkih domova. Tvrdio je da decu koja su preživela katastrofu treba vratiti u škole, a mladima pružiti finansijsku pomoć da bi nastavili prekinute studije; zahtevao je registrovanje svih zaostalih antisemitskih pojava; imao je sluha za obnovljene ortodoksne opštine u Senti, Adi, Molu, Bačkom Petrovom Selu, tražio je da se članovi tih opština uključuju u delegacije sa ostalim članovima zajednice.

Postojale su i druge brojne njegove inicijative koje su doprinele da se konačno uobličii sadržaj rada Saveza, odnosno cele zajednice.

Već u maju 1946. izabran je za člana Izvršnog odbora Saveza, a 1950. izabran je za potpredsednika kada je, posle smrti doktora Popsa, Albi Vajs postao predsednik.

Januara 1954. godine, u Parizu na godišnjoj konferenciji JOINT-a, Albi i Laci su izložili odluku o pripremama za izgradnju nove zgrade Doma staraca „Lavoslav Švarc“ u Zagrebu. Stara zgrada je predata državi i za to je dobijeno zemljište i svota novca u vrednosti zgrade Zaklade Lavoslava Švarca. Uslovi su bili da zgrada bude svojina Zaklade, da Domom upravljaju Savez i po njemu određeni Kuratorijum. Komisija Glavnog odbora Saveza za uređenje nove zgrade Doma izabrana je 17. februara 1957. u sastavu: Albi (predsednik), Laci (potpredsednik) i članovi Aca Levi (član JO Beograd), dr Isak Levi (član Glavnog odbora i predsednik JO Sarajevo) i dr Mirko Gutman (član Nadzornog odbora i predsednik JO Sombor). Zadatak ove komisije je bio da sa Kuratorijumom utvrdi sve potrebe za unutrašnje uređenje novog Doma, zajedno sa članovima uprave JO Zagreb i odborom za gradnju. Tada je počelo Lacijevo vezivanje za sve probleme Doma i trajalo je do poslednjeg dana njegove funkcije predsednika, pa i posle toga.

Zanimljivo je na koji su način Albi Vajs i Laci sarađivali. Albi, profesor za međunarodno pravo i istoriju civilizacije, i Laci, profesionalno upućen na primenu pravnih normi iz oblasti tužilaštva, pravosuđa i državne administracije. Ta njihova komplementarnost odražavala se i na rad u Savezu. Laci je bio taj koji je uvek imao u vidu poštovanje pravnih okvira u radu opština i Saveza, ali ne odričući se nikako jevrejske tradicije tih institucija. Kada je 1964. godine Albi umro, Laci je kao vršilac dužnosti predsednika Saveza prihvatio sve obaveze sa mnogo spremnosti i sposobnosti. Tada se videlo da nije samo bio dobro upućen u to čime se pre toga bavio: budžetom i finansijama, socijalnom pomoći, Domom staraca u Zagrebu, organizacijom rada, statutom Saveza i opština i drugim. Preuzimajući položaj vršioca dužnosti predsednika, istisnuo je iz sebe ono što je u njemu bilo zapretno, i suvereno je prihvatio poslove iz oblasti kulture, Muzeja, kontakata sa državnim i društvenim ustanovama i organizacijama i svega što je činilo život jevrejske zajednice.

Sednica Glavnog odbora Saveza, održana u Zagrebu 1965. godine

I u opštinama i u Savezu prirodno se očekivalo da će Laci bez odlaganja biti predsednik Saveza. Ali desilo se da on iz ličnog osećanja odgovornosti i sopstvenih moralnih principa nije to prihvatio, i to iz sledećih razloga. U to vreme, kao direktor Zavoda za javnu upravu SIV-a, predvodio je studijsku delegaciju u više zemalja, koja je trebalo tamo da prouči njihovu javnu upravu. Jedan od članova delegacije je, po oceni tadašnje vlasti, nešto zgrešio. Smatrali su Lacija, kao šefa delegacije, odgovornim za postupke svakog njenog člana. Sankcija je bila njegova smena sa položaja i stopiranje kandidature za sudiju Saveznog vrhovnog suda koja je bila u toku. Zato je Laci odlučno odbio izbor za predsednika Saveza, s obrazloženjem da ne može na čelu jevrejske zajednice da bude neko sa mrljom na biografiji. Morali su iz Zagreba da dođu u Beograd doktor Arpad Han, funkcioner na visokom položaju u zdravstvu, doktor Lav Singer, sudija Vrhovnog suda, i doktor Oto Centner, zamenik republičkog javnog tužioca, da bi intervencijom u najvišim vrhovima vlasti otklonili nepravedno nametnutu Lacijevo odgovornost. Tek tada je, posle gotovo godinu dana, 20. aprila 1965. pristao da na IX Konferenciji opština bude biran za predsednika.

* * *

Nije uvek bilo jednostavno odbraniti jasnu, pravu liniju kojom je išla naša zajednica, a koju je Laci sa prijateljima i funkcionerima zajednice ne samo usmeravao, već i tumačio u svim javnim nastupima. Ona se, pored ostalog, zasnivala na solidarnosti sa jevrejstvom u svetu i bliskim i dobrim vezama sa Izraelom. Bilo je ponekad potrebno i čvrstine i hrabrosti za to, naročito s obzirom na proarapsku politiku Jugoslavije, njenu ulogu u pokretu nesvrstanih i prekid diplomatskih odnosa sa Izraelom 1967. godine, posle izraelskog šestodnevnog rata.

Navodimo samo nekoliko karakterističnih primera, a bilo ih je mnogo više, u kojima je nepokolebljivi stav Lacija Kadelburga i njegovih najbližih saradnika održao Savez i celu jevrejsku zajednicu na čvrstim nogama.

Desetog novembra 1975. godine Generalna skupština Organizacije ujedinjenih nacija donela je rezoluciju o cionizmu kao formi rasizma i rasne diskriminacije. Nije to samo izazvalo negodovanje u jevrejskom svetu. To je dovelo one Jevreje koji su živeli u zemljama što su se opredelile za proarapsku politiku u nezavidan položaj. U širem okruženju nisu bili dovoljno poznati ni suština i istorijat cionizma, ni poreklo njegovog naziva, pa se olako između naziva Jevrejstvo i cionizam stavljao znak jednakosti. U tumačenju pojedinaca to je značilo osudu celog sveta, osudu Ujedinjenih nacija. Savez jevrejskih opština se tim povodom oglasio preko Jevrejskog pregleda. Objavio je dve leksikografske jedinice iz te godine objavljene „Političke enciklopedije“⁹, pružajući mogućnost čitaocima da uporede objašnjenja tih pojmova, čime je istaknuta apsurdnost donete rezolucije i njena osuda.

Ratni sukobi u Libanu 1982. godine, a posebno masakr u palestinskom logoru „Sabra i Šatila“ pored Bejruta, pokrenuli su salvu antisemitskih napada u medijima (elektronskim i pisanim), u potpisanim i anonimnim pretnjama Savezu, opštinama i pojedincima, sve do mitinga u Beogradu na kome se pojavio transparent „JUDINI SINOVI – osvetićemo Bejrut“ i spaljena lutka sa nemačko-nacističkom žutom šestokrakom zvezdom i natpisom „Juden“ na leđima. Jugoslovenski Jevreji su dovedeni u položaj apostrofiranih i diskriminiranih, što je među njima

⁹ Izdanje Savremene administracije, Beograd, 1975, str. 110 i 882. Predsednik redakcionog odbora akademik dr Jovan Đorđević.

izazvalo uznemirenost i ogorčenje. Povodom razgovora na TV Beograd sa Mirkom Višnjićem, novinarom TANJUG-a, koji je izneo tezu da postoji odgovornost nacije za postupke pojedinaca i da Savet rabina iz Njujorka rešava presudna pitanja za Izrael i sve Jevreje, Laci Kadelburg i Luci Petrović su 22. marta 1982. protestovali kod direktora TANJUG-a. Naveli su ga da izjavi da je Višnjić istupao privatno i u svoje lično ime. TV Beograd se sutradan izvinila zbog te teze, pa je i TANJUG stao na isto stanovište.

Krajem 1983. „Ilustrovana politika“ je počela da objavljuje feljton u kome su doneti odlomci iz knjige Mihaila Popovskog „Tajanstveni svet masona“ u čijem okviru su delovi zloglasnih „Protokola sionskih mudraca“. Savez je uputio oštar protest glavnom i odgovornom uredniku „Ilustrovane politike“, direktoru NO „Politika“ i predsedniku izdavačkog saveta „Ilustrovane politike“, zahtevajući da „Ilustrovana politika“ objavi tekst rezolucije koju je tim povodom doneo Izvršni odbor Saveza. Umesto toga, usledila je odbrana Popovskog i cinično omalovažavanje protesta Saveza. Opasnost od monstruoznog štiva kakvi su „Protokoli“ i rastućeg talasa antisemitizma koji izazivaju, uputila je predstavnik Saveza dr Lavoslava Kadelburga, ing. Aleksandra Mošića i Luci Petrović na razgovore u društveno-političkim forumima: 12. januara 1984. u Saveznoj konferenciji SSRN (osnivaču „Politike“) i 21. februara u centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije. Epilog mnogobrojnih aktivnosti, reagovanja, Savezovih saopštenja i rezolucije, usledio je 24. maja 1984. kada je Okružni sud u Beogradu doneo rešenje o trajnoj zabrani raspačavanja knjige Popovskog, a na zahtev okružnog javnog tužioca. Vrhovni sud je, na žalbu izdavača, vratio predmet Okružnom sudu zbog nedovoljno argumentovanog osnova zabrane. Okružni sud je, međutim, ostao pri svojoj oceni i 1985. doneo novo rešenje o zabrani rasturanja knjige Popovskog.

Međutim, početkom proleća 1989. u Beogradu se pojavio reprint antisemitskog pamfleta „Protokoli skupova Sionskih mudraca. Pakleni plan osvojenja sveta koji izvode judeo-masoni“. To je bila kopija izdanja iz 1934. koju je izdao PATRIOTICUS, a u uvodu kao originalni dodatak dao „Naš predgovor“ iz koga je bilo jasno da je reč o prevodu s ruskog izdanja. Reprint nije sadržavao izdavača, mesto i godinu izdanja, odgovornog urednika, oznaku štamparije i tiraž, što ga je, po Zakonu o štampi, činilo ilegalnim. Savez je odmah Okružnom javnom tužilaštvu

u Beogradu i Gradskom sekretarijatu za unutrašnje poslove u Beogradu podneo krivičnu prijavu protiv nepoznatog izvršioca krivičnog dela, jer su „Protokoli“ poznati antisemitski pamflet koji je u Jugoslaviji zabranjen zato što raspiruje nacionalnu i versku mržnju i razdor. Avgusta iste godine ljubljanski studentski časopis „Tribuna“ počeo je da objavljuje „Protokole sionskih modrecev“. Savez je podneo krivičnu prijavu Okružnom javnom tužilaštvu u Ljubljani, a o podnetoj prijavi i o saopštenju koje je izdao tim povodom obavestio TANJUG, predsednika Predsedništva SR Slovenije, predsednika SSRN, Saveznu konferenciju Socijalističkog saveza, Republičko javno tužilaštvo SR Slovenije, Savezno javno tužilaštvo, veći broj dnevnih listova, sve jevrejske opštine u zemlji i mnoge druge ustanove i organizacije.

Bilo je i mnogo drugih reagovanja na antisemitske ispade koji, na žalost, ni danas nisu retkost.

* * *

Unutar zajednice, kao u svakom živom organizmu, nije uvek sve išlo glatko. Bilo je ponekad i rivaliteta među opštinama, naročito onda kada su se rešavala finansijska pitanja i izglasavao godišnji budžet. Laci je uvek pronalazio kompromis, tako da možemo danas sa zadovoljstvom da kažemo da nikada nije bilo raskola.

Jevrejski istorijski muzej, sa arhivom, svrstavao je u prioritete Savezovih aktivnosti. Govorio je, „To je ono što će jedino iza nas ostati“. Bio je član Muzejske komisije i veoma je aktivno i korisno u njoj saradivao.

Prateći veoma pažljivo jevrejsku štampu i to na nemačkom, poljskom, mađarskom, jidišu, engleskom i francuskom jeziku (a Savez je u to vreme primao preko trideset listova i časopisa), Laci je imao potpuni pregled događaja u jevrejskom svetu. Stoga je bila tradicija da u beogradskoj Jevrejskoj opštini svaka radna sezona, posle letnjih ferija, počne Lacijevim predavanjem o tome. Naravno, pozivale su ga i opštine van Beograda, što nikada nije odbijao.

Posebnu pažnju Laci je posvećivao omladini. Redovno je držao predavanja na omladinskim susretima na letovanjima. Govorio je o tri teme: o jevrejskim omladinskim pokretima, o međunarodnim jevrejskim organizacijama i o aktuelnim događajima. Sem toga, predlagao je predstavnike omladine za članove Izvršnog odbora. Bavio se pripremanjem

mladih ljudi za budućeg predsednika Saveza. Jedan od njih je bio i David Albahari, koji je 1991. nasledio Lacija na mestu predsednika.

Kada je 15. februara 1986. počeo zimski seminar za vaspitače i aktiviste u omladinskim klubovima, svi učesnici su pozvani da prisustvuju prvom delu sednice Izvršnog odbora da bi na licu mesta, u praksi, videli kako Izvršni odbor radi i donosi zaključke, a i da se informišu o događajima između dve sednice u zajednici i jevrejskom svetu. „Sednicu je otvorio dr Kadelburg i prve reči uputio omladincima, izražavajući nadu da će generacija koja dolazi i koja se počinje uključivati u društvenu delatnost ostati uz starije i nastaviti njihov rad u kome svaki dan donosi i poneki problem, i u kome je jedan deo briga usmeren na obezbeđenje budućnosti i opstanka zajednice.“¹⁰

Pisao je za Jevrejski pregled tekstove za osam rubrika¹¹, među kojima i prikaze knjiga. Svoje poštovanje prema članovima zajednice iskazivao je na taj način što je smatrao da je njegova dužnost da lično on zabeleži u Pregledu njihov jubilej ili napiše nekrolog. Zahvaljujući tome ostale su nam kratke biografije za 118 vrednih aktivista i prijatelja naše zajednice.

A kakav je odnos imao prema plemenitim ljudima, vidi se iz sledećeg događaja. U Sarajevu je, zahvaljujući svom mešovitom braku, sve vreme Drugog svetskog rata provela Klara Elez. Slala je poznatim i nepoznatim zarobljenicima u Nemačku pakete, jer nije više bilo onih koji su mogli da im šalju. Po završetku rata prihvatila je povratnike i finansijski ih pomagala. Laci je saznao da će zahvalna sarajevska opština svečano da obeleži jedan od njenih jubilarnih rođendana. Otputovao je tog dana u Sarajevo da joj lično stisne ruku i poželi joj dug život, iako je ranije nije poznavao.

Prema stručnim saradnicima u Savezu imao je prijateljski odnos. Živeli su i radili zajedno kao uhodani tim. Bio je običaj da se svakom skromno obeleži rođendan. Svakako i njegov, jer je sebe smatrao članom tog radnog kolektiva. Slučaj je hteo da su se 26. avgusta rodili Laci i Miroslav Grinvald. Odmah ga je proglasio za svog ortaka, pa su zajedno

¹⁰ Jevrejski pregled, 1–2, 1986, str. 30.

¹¹ Nacizam, antisemitizam – juče i danas; Iz svetskih jevrejskih organizacija; Iz Saveza; Jugoslovenski Jevreji u svetu; Jevrejske zajednice u svetu; Bibliografija; Razne vesti; Filatelija.

smišljali kako će pripremiti neko malo posluženje. Dešavalo se da se razboli spremačica koja je i kuvala kafu. Zaposleni bi se tada među sobom organizovali ko će kuvati kafu, a ko prati šoljice. Naravno, nije se to očekivalo od Lacija. Veoma se naljutio. „Zar ja nisam član kolektiva“, pitao je. Morali su da popuste. Kada bi došao na red, kuvao im je odličnu kafu.

Laci Kadelburg nije bio slatkorečiv i nije delio pohvale. Ali je uvek znao šta je kome potrebno, šta može da učini ili kako da pomogne. Nije potcenjivao nikoga i ništa. Jednako se angažovao na krupnim i bitnim pitanjima od centralnog značaja za zajednicu kojoj je bio na čelu, kao i na svakodnevnim malim problemima.

Cela zajednica bila mu je kao na dlanu. Za njega nije bilo pitanja ili problema koji su mu bili nepoznati ili kojima je poklanjao manju pažnju. Naravno, to je bilo moguće zahvaljujući ne samo njegovoj radnoj energiji i pozitivnoj radoznalosti, već i njegovim saradnicima, nesebičnim aktivistima koji su sa njim činili skladni tim.

Izvršni odbor Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, 15. 03. 1984.

U jevrejskoj zajednici bio je: član Autonomnog odbora za pomoć Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i na kraju njegov predsednik do 1952. godine, kada je ukinut; član Izvršnog odbora, potpredsednik i

predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i počasni predsednik od 1991. do kraja života.

Bio je član u redakcijama sledećih publikacija: Jevrejski pregled, Jevrejski kalendar, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja 2, Jevrejski almanah, Sefardske poslovice iz Makedonije i Katalog izložbe „Jevreji na tlu Jugoslavije“. Takođe, bio je član žirija XXVI Nagradnog konkursa Saveza 1980. godine.

Njegove zasluge i lične vrednosti bile su poznate celoj jevrejskoj zajednici. Ta zajednica je svoju zahvalnost pokazala 1983. godine odlukom da u Izraelu zasadi šumu na njegovo ime i tako mu podigne živi spomenik za nesebični, predani rad na čelu Saveza.

VEZE SA SVETSKIM JEVREJSKIM ORGANIZACIJAMA

Po završetku Drugog svetskog rata, JOINT, a i Svetski jevrejski kongres, svesni katastrofe koja je zadesila našu zajednicu, tražili su po svetu nekadašnje Jugoslovane koji bi im pomogli da stupe u vezu sa ostatkom jugoslovenskog jevrejstva, da bi našli ljude koji bi mogli da ga predstavljaju. Bili su to poznati vajar Oskar Nemon iz Londona, a u Sjedinjenim američkim državama rabin dr Isak Alkalaj, Roman Šmucer, dr Pavle Nojberger i drugi. Oni su tada sačinjavali Jugoslovenski jevrejski komitet, koji je kasnije prerastao u Udruženje jugoslovenskih Jevreja u Sjedinjenim američkim državama.

Laci je već na prvoj sednici Autonomnog odbora insistirao na neposrednom uspostavljanju veza sa svetskim jevrejskim organizacijama, i uspeo je u tome.

Tako je sa Albijem Vajsom učestvovao u radu II Plenuma Svetskog jevrejskog kongresa koji je počeo 27. juna 1948. godine u Montreu u Švajcarskoj.

Na poziv Jevrejske agencije Albi Vajs, predsednik, i Laci Kadelburg, potpredsednik SJOJ, odlaze na Konferenciju za kulturna i vaspitna pitanja koja je održana u Parizu od 19. do 23. novembra 1950. godine. Tom prilikom su se našli i sa g. Beklmanom koji je zamenjivao odsutnog direktora JOINT-a dr Josefa Švarca. Na Konferenciji je doneta odluka da naši delegati produže put za London, radi kontakata sa Svetskim je-

vrejskim kongresom. U izveštaju sa tog puta, podnetom na zajedničkoj sednici Izvršnog i Autonomnog odbora 2. januara 1951, pored detaljno iznetih svih postignutih rezultata, prvo se Laci javlja sa željom da sa nekoliko detalja upotpuni izveštaj dr Vajsa:¹² „Nije u našoj praksi da činimo međusobno komplimente. Mi se dovoljno međusobno poznajemo, godinama već tako harmonično i lepo saradujemo, da je suvišno i nepotrebno isticati vrednost ma koga od naših članova, koji su do sada imali prilike da u inostranstvu predstavljaju našu zajednicu. Ovoga puta mora se učiniti izuzetak. Pored sveg ugleda naše zajednice u inostranom svetu, našem uspehu mora se pridodati široka popularnost, veliki ugled i poštovanje koje uživa u stranom jevrejskom svetu naš predsednik. Njegova širina u nastupanju i neumornost u izlaganju činjenica i argumenata učinile su da je naš uspeh i u Parizu i u Londonu postigao značajne rezultate. Naša zajednica može da računa na lepi i topli prijem u budućnosti, pošto je naš dosadašnji rad opravdao sve simpatije koje naša zajednica uživa u stranom svetu...“ Albi Vajs mu uzvraća i „... smatra za potrebno da naglasi da i saradnja dr Kadelburga u Parizu i Londonu nije bila beznačajna. Njegova staloženost, kao i upornost u poslu umnogome je pridonela da je njihova uzajamna saradnja bila perfektna za vreme celog rada u inostranstvu.“

U vreme kada je JOINT proslavljao 50-godišnjicu svog rada, od 25. do 27. oktobra 1964. u Ženevi, održana je i Devetnaesta godišnja konferencija direktora JOINT-a pod predsedništvom Čarlsa Džordana, kojoj je prisustvovao i potpredsednik Saveza Laci Kadelburg.

U svetskim jevrejskim organizacijama, kao što su Svetski jevrejski kongres, Evropski jevrejski kongres, Evropski savet za jevrejske opštinske službe, JOINT, Britanski fond za obnovu i drugim, osetilo se veliko interesovanje za to kako će naša zajednica posle smrti Albija Vajsa prevazići to vreme interregnuma. U to vreme se pripremala godišnja konferencija Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu, koja je odlučivala o raspodeli fondova pojedinim zajednicama. Generalni sekretar Mark Juviler nas je tada posetio da bi neposredno, na licu mesta, sa nama utvrdio plan rada i finansiranje u oblasti kulture, Muzeja, izdavaštva i drugog. Sastanku u Beogradu prisustvovali su, pored Lacija, nadležni članovi Izvršnog odbora, ali on je nekako dominirao racionalnošću i jasnoćom izlaganja. Uvek je insistirao na tome da nikada ne tražimo više

¹² Izvod iz zapisnika sa sednice.

para da bismo dobili polovinu. Pored toga, deviza mu je bila "i ako nam ništa ne date, mi ćemo to ipak uraditi, jer je to našoj zajednici potrebno". Gospodin Juviler je bio zadovoljan razgovorom sa Lacijem, pa je rekao: „Iznenaden sam koliko je doktor Kadelburg pravi čovek na pravom mestu“. Postali su dugogodišnji prijatelji, a to prijateljstvo se prelilo na celu našu zajednicu. Nije više bilo cenjkanja i moljakanja za dotacije Memorijalne fondacije.

*Godišnja
skupština
JOINT-a,
Njujork,
decembra
1965.*

*Peta plenarna
skupština
Svetskog
jevrejskog
kongresa,
Brisel, 1966.
Treća sdesna
je Sonja
Kadelburg*

Evropski savet za jevrejske opštinske službe, Beč, septembra 1968. Sleva nadesno: Tarnovski, Kelman, Lovinger, Kadelburg, Heim, Renzi Levi

Laci Kadelburg je u svojstvu potpredsednika Evropskog saveta za opštinske službe, učestvovao u radu Skupštine Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu, održane 14. i 15. jula 1968. godine u Ženevi. Pre toga (8–11. jula 1968, takođe u Ženevi) prisustvovao je sednici Upravnog saveta Svetskog jevrejskog kongresa kao predstavnik naše zajednice, zajedno sa dr Leom Singerom, potpredsednikom Saveza.

Učestvovao je i na dvema prvim sednicama Upravnog saveta Svetskog jevrejskog kongresa u Rimu 4. i 5. januara 1969. Tom prilikom je vodio razgovore sa predsednikom i drugim funkcionerima Svetskog jevrejskog kongresa o njegovom učešću u grupi koja se pripremala za konsultativni sastanak jevrejskih organizacija sa predsednikom vlade i drugim predstavnicima Izraela. Ovo savetovanje je održano od 5. do 21. januara u Izraelu. Predmeti razgovora su bili: položaj Izraela, pitanja useljavanja i jevrejsko vaspitanje.

Kao što je već rečeno, zahvaljujući Lacijevoj upornosti naše članstvo u Svetskom jevrejskom kongresu ponovo je uspostavljeno već 1945. godine. Kasnije, prilikom prve posete Beogradu, predsednik Kon-

gresa doktor Nahum Goldman je na svečanoj sednici Saveza, zakazanoj povodom njegovog dolaska, rekao: „Savez je jedan od osnivača Svet-skog jevrejskog kongresa i, da je Kongres neko akcionarsko društvo, Savez bi dobio počasne akcije. U svim teškim godinama hladnog rata Savez je ostao u Kongresu i bio je uvek lojalan. Brojno mala zajednica, ali jedna od najčvršćih“. Takvo mišljenje je trajno zadržao.

Dr Nahum Goldman na svečanoj sednici Saveza, 8. 04. 1967. Sleva nades-no: L. Petrović, G. Rigner, (generalni sekretar SJK), N. Goldman, L. Kadelburg, A. Kaplan

U vreme prekida diplomatskih odnosa naše zemlje sa Izraelom, doktor Goldman je dolazio na razgovore sa Titom. Cilj tih poseta je bio da isposluje da Tito posreduje u izraelsko-arapskom sukobu. Za celu jugoslovensku javnost ti susreti su bili tajna, ali doktor Goldman je uslovljavao svoj dolazak u Jugoslaviju time da naš Savez mora da o tome bude obavešten i da se njemu omogući kontakt sa Lacijem i drugim funkcionerima zajednice. Doktor Goldman se nije ustezao da nam posle referiše o svojim razgovorima sa Titom. Oni su bili veoma prijateljski, ali bez pozitivnih rezultata. Tito je uveravao Goldmana da ga njegova uloga u pokretu nesvrstanih sprečava u tome. Kada je njihov susret bio organizovan u Bugojnu, u jednoj od Titovih kuća za odmor, doktor Goldman je zahtevao da i Laci bude pozvan.

*Prilikom prijema dr Nahuma Goldmana kod Tita u Bugojnu,
21. oktobra 1975.*

Dr Nahum Goldman kod Tita, Beograd, 16. decembra 1976.

Bilo je situacija u kojima smo svi mi koristili blagodeti poštovanja za Lacija. Armand Kaplan, predsednik Evropskog jevrejskog kongresa, iz Rumunije je došao nama u Beograd. Predsednik Saveza jevrejskih opština u Rumuniji, rabin Rozen, bio je narodni poslanik, imao je sam na raspolaganju luksuzna državna kola sa šoferom, oko njega pompa, u kući posluga unosi ovale sa brdom kavijara i sve se to prostire pred Kaplana. Mi smo ga dočekali na aerodromu. Kada nas je spazio, skoro nam je pritrčao raširenih ruku i ponavljao: „Došao sam kući, kod kuće sam“. Povod za te reči su bili Lacijeva poslovična neposrednost, skromnost i jednostavnost.

Iste kontakte Laci je uspostavio neposredno i sa JOINT-om i Memorijalnom fondacijom za jevrejsku kulturu koja je, posle desetogodišnjeg programa, od zaostatka sredstava stvorila fondove iz kojih je finansirala određene delatnosti. Funkciju Memorijalne fondacije preuzeo je CLAIMS i proširio je delatnosti, naročito u pregovorima sa nemačkom vladom. To je organizacija stvorena da bi kroz desetogodišnji program obnovila desetkovane jevrejske zajednice Evrope. Finansijska baza su joj bili fondovi stvoreni iz sredstava nemačke vlade, koje je ona uplaćivala na ime odštete za genocid nad Jevrejima.

Zahvaljujući svom ugledu i ljudskim vrednostima, Laci Kadelburg je bio biran u rukovodeća tela svetskih jevrejskih organizacija:

- Evropski savet za jevrejske opštinske službe delegirao ga je da ga zastupa pred Memorijalnom fondacijom i obezbedi sredstva za rad u kulturi jevrejskih opština i organizacija.
- Bio je član Svetske i Evropske egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa od 1964. do 1969.
- Potpredsednik Svetskog jevrejskog kongresa.
- Član i potpredsednik Uprave Evropskog saveta za jevrejske opštinske službe.
- Član raznih delegacija.
- Dr Nahum Goldman 1970. imenovao ga je za člana Statutarne komisije Svetskog jevrejskog kongresa, koja je pripremila predloge za reorganizaciju Kongresa.
- Kao član Egzekutive SJK povremeno je biran i u ad hoc komisije za pripremu širih regionalnih konferencija SJK.

- Evropski savet za jevrejske opštinske službe je 21. maja 1973. ponovo izabrao Lacija kao svog delegata, kao i za člana Direktorijuma Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu.
- Imenovan je za člana komisije za raspodelu sredstava Memorijalne fondacije za akademsku 1974/1975 godinu.
- Bio je član počasnog odbora za proslavu tridesetogodišnjice rada Harolda Gordona – rabina, potpredsednika Udruženja rabina u Njujorku, koja je održana 8. aprila 1976.
- Evropska unija jevrejskih studenata je 1987. imenovala Lacija za člana Patronažnog odbora Unije.
- Iste godine je bio i član počasnog odbora Međunarodnog odbora za obeležavanje 45-godišnjice ustanka u Varšavskom getu.

*Lord Fišer
čestita Laciju
na izboru za
potpredsednika
Evropske
egzekutive
Svetskog
jevrejskog
kongresa, Brisel,
18. septembra
1978. godine*

*Sastanak Evropske
grupe Svetskog
jevrejskog
kongresa u
Jerusalimu,
januara 1986.*

Evropski savet za jevrejske opštinske službe, Ženeva, aprila 1986.

ODNOSI SA IZRAELOM

Lacijevu stalnu plodnu saradnju sa Izraelom počecemo fragmen-
tima, iskazanim njegovim rečima u već citiranom intervjuu datom Ružici
Mevorah.

(...) Iseljavanje u Izrael smo pripremali na vrlo zanimljiv način. U to vreme, 1948. godine, sedište Informbira je bilo u Beogradu, u bivšoj Hipotekarnoj banci, gde je (sada) Institut za savremenu istoriju. Delegat izraelske kompartije bio je tadašnji generalni sekretar izraelske komunističke partije, Šmuel Mikunis, sa kojim smo u mom stanu, ja sam tada stanovao u Dobračinoj (ulici), održavali neke pripremne sastanke i dogovore o tome šta bi mogao da uradi za nas. On bi to u Informbirou izneo kao predlog, jer, još pre osnivanja države Izrael kada je počelo da se ratuje na Bliskom Istoku sa Arapima i Englezima, nekoliko stotina naših mladih ljudi se javilo da kao dobrovoljci idu tamo. To je bio početak naše akcije. I to je Mikunis izneo. Međutim, odgovor smo dobili od Moše (Pijade), od čika Janka koji je rekao, pošto je Izrael već bio osnovan: „Mladi svi

moгу ako hoće da idu, ko se opredeli.“ I tako je i počela ta priprema. I kao što to obično biva, prvo nisu bili puštani direktori, pa oficiri, pa lekari, pa ono što je bilo deficitarno kod nas, do osuđenika u Požarevcu, Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi zbog krađe, defraudacije, špijunaže...

Bilo je i Jevreja po zatvorima. Bilo je jedno dvadeset i pet ljudi otprilike, nije mnogo bilo. U to vreme nije bilo teško biti osuđen za sabotazu. Da, nije teško bilo. Bio sam tužilac i sudija i znam da je to tako bilo. To je bila poslednja tranša iseljenika. Ja sam išao kod Moše. On je bio potpredsednik Skupštine. Kucnuo sam na vrata, i, kakav je već bio neposredan, odmah sam ušao. Njegova sekretarica me je pustila jer je znala da smo često dolazili. Ja sam imao i druge službene kontakte sa njim. Bio je strašno nestrpjiv čovek. Kad je tražio da odbranim nekog

Prva grupa iseljenika na brodu „Radnik“, decembra 1948.

advokata ovde na Bulevaru, (jer su) hteli da ga izbace iz stana, (kazao je): „Majku im, bio nam je dobar kada nas je branio pre rata pred sudovima. Sada hoće oni da ga izbace! Odmah da urediš to.“ Tada sam bio u Tužilaštvu. Posle pola sata je već telefonirao: „Jesi li uredio?“ Rekoh da nisam još stigao ni da uhvatim vezu. „Da mi se javiš za pola sata.“ Isto tako kada sam ušao kod njega zbog poslednjeg problema (zatvorenika): „Čiča Janko“, „Čekaj malo, p.... ti materina, ja sam mislio da ćeš mi pisati kartu iz Palestine, a ti opet ovde! Šta hoćeš?“ „Pa, rekoh, družo potpredsedniče“, ja okrenuo službeno. „E, ne razumeš šalu“ kaže. Rekoh, „Ima još jedna grupa koja bi trebalo da se iseli“. „Koja je to? Ja

sam mislio da su već svi otišli. Neki već hoće da se vrate“ kaže mi on. Rekoh, „to su osuđenici“. „E pa sad, da znaš, nek idu i oni, ali nemoj da ja to rešim, ja da to iznosim. Otiđi kod Marka¹³...“

Savez je bio u prvoj zvaničnoj poseti Izraelu¹⁴ (posle treće alije) koja je trajala oko četiri nedelje, počevši od 9. maja 1951. godine. Laci je bio član delegacije u kojoj su bili i Albi Vajs, Andrija Kon, Žak Konfino, Isak Samokovlija i predstavnici opština iz Zagreba, Sarajeva, Novog Sada i Subotice. Od zvaničnih susreta imali su prijem kod predsednika Vajcmana, Moše Šareta i jugoslovenskog poslanika Dušana Bratića. Moše Šaret je na oproštaju naglasio da je ova poseta imala svoj poseban politički značaj. Delegacija je imala konferenciju sa upravom i članovima Hitahduta i više srdačnih susreta sa useljenicima jugoslovenskih Jevreja. Zatim, posetili su Univerzitetku biblioteku, Sohnut, uprave Keren Hajesoda i Keren Kajemeta i mnoge istaknute ljude u raznim naučnim ustanovama. Ovoj poseti je u Izraelu dat veliki publicitet. Govorili su na radiju, izraelska štampa je vidno registrovala boravak jugoslovenske delegacije, a dr Albert Vajs je dao i intervju novinarima.

Sastanak predstavnika Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, Hitahdut Olej Jugoslavija u Izraelu i Udruženja jugoslovenskih Jevreja u SAD u Jerusalimu 1951. godine. Laci je u drugom redu, treći sdesna

¹³ Marko je pseudonim Aleksandra Rankovića, u to vreme ministra unutrašnjih poslova vlade FNRJ.

¹⁴ Na osnovu zapisnika sednice Izvršnog i Autonomnog odbora Saveza, održane 27. juna 1951.

Boravak u Izraelu povodom zasedanja Egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa (prvi put u Izraelu), koji je trajao od 10. do 28. jula 1964, Laci Kadelburg je iskoristio za brojne kontakte sa predstavnicima Hitahduta, Keren Kajemeta, Jad Vašema, Izraelske lige za mir, Jevrejske agencije, Histadruta (sindikata), kibuca Gat i Poslanstva SFRJ. Sa svima je raspravljao o aktuelnim pitanjima od interesa za Savez kao i za naše prijatelje u Izraelu. Tako je sa Hitahdutom govorio o zajedničkim zadacima, naročito o sadenju gajeva na ime Alberta Vajsa, izdavanju spomenice, o razmeni poseta, omladinskim grupama na letovanju i seminarima. Utvrđeno je da će saradnja između Saveza i Hitahduta i dalje biti nastavljena i da će se uvesti neki novi oblici koji će oživeti ove kontakte.

Na prijemu koji je predsednik Izraela Zalman Šazar priredio u Jerusalimu povodom zasedanja Egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa 1964, Laci mu predaje primerak faksimila Sarajevske Hagade

Isto tako, za vreme boravka u Izraelu u svojstvu člana grupe Svetskog jevrejskog kongresa od 5. do 21. januara 1969. godine, Laci Kadelburg je ostvario kontakte i razgovore sa funkcionerima Hitahduta, bivšim jugoslovenskim ratnim zarobljenicima i posetio je kibuc Gat gde je obišao šumu dr Alberta Vajsa. Pored toga, imao je kontakte i dogovore

sa ustanovama sa kojima Savez održava stručnu i drugu saradnju: Institutom za savremeno jevrejstvo, Umetnički muzej u Ein Harodu i sl.

Početak 1970. godine sva jevrejska javnost u svetu i Izraelu se uzburkala takozvanom „ aferom Goldman“. Dr Nahum Goldman je imao, danas možemo reći, vizionarske poglede na bliskoistočnu krizu. Nameravao je da poseti Egipat i povede razgovore sa predsednikom Naserom. To je izazvalo oštre napade na njega. U delu jevrejske štampe i javnosti ocenjeno je kao izdajstvo interesa Izraela, pa je dovelo i do izvesnog zahlađenja u odnosima između Goldmana i Izraela. Na sednici Evropske sekcije Svetskog jevrejskog kongresa, na kojoj je bilo reči i o ovlašćenjima dr Nahuma Goldmana da vodi takve razgovore, Laci Kadelburg i Aca Levi su podržali stavove Nahuma Goldmana uz obrazloženje da su kontakti koji vode rešenju bliskoistočne krize poželjni i korisni. Tada je u tom smislu donet zaključak i data podrška Svetskog jevrejskog kongresa dr Goldmanu.

Svetski sastanak Jevreja Jugoslavije u Jerusalimu 27. 04. 1981. Sleva nadesno: Kadelburg, Abraham, Navon, Grosman, Dulcin, Šenker

Povodom 40-te godišnjice borbe i stradanja u Jugoslaviji i masovnog uništenja Jevreja, krajem aprila i početkom maja 1981. održani su u Izraelu sastanci Jevreja poreklom iz Jugoslavije koji sada stalno žive u Izraelu, Jugoslaviji, SAD, Kanadi, Čileu, u više evropskih zemalja i Australiji. Prvi sastanak je održan 27. aprila u Jad Vašemu. U „Šatoru

sećanja“ održana je komemorativna svečanost za preko 60.000 Jevreja iz Jugoslavije koji su u toku 1941–1945. poginuli kao borci protiv fašizma ili stradali kao žrtve fašističkog divljanja. Među prisutnima nije bilo nikoga ko u Holokaustu nije izgubio nekog člana ili celu porodicu. Istog dana posle podne održan je svečani sastanak u prostorijama doma kulture „Bet Eliševa“, kojem su pored preko 1.000 Jevreja poreklom iz Jugoslavije prisustvovali J. Navon, predsednik države Izrael, A. Dulcin, predsednik Jevrejske agencije, T. Kolek, gradonačelnik Jerusalima i druge ličnosti. Laci Kadelburg je govorio o četrdesetogodišnjici borbe i stradanja.

Pedesetogodišnjica rada Hitahdut olej Jugoslavija je u Izraelu obeležena od 25. aprila do 2. maja 1984. godine. Proslava je počela svečanom akademijom u Tel Avivu u prisustvu velikog broja bivših i sadašnjih jugoslovenskih Jevreja. Goste su pozdravili predsednik države, gradonačelnik Tel Aviva, predstavnici Jevrejske agencije, Keren Kajemeta, kibuca Šaar Haamakim, predsednik Hitahdut olej Jugoslavija i Laci Kadelburg, predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.

Svečana akademija povodom 50-godišnjice Hitahduta. Laci je četvrti sleva

Istog dana je održana zajednička večera na kojoj je goste pozdravio potpredsednik Hitahduta.

Na zajedničkoj večeri bilo je mnogo prijateljskih susreta

Obeležavanje jubileja Hitahduta se završilo 2. maja 1984. u šumi Keren Kajemeta kod Ben Šemena, gde je započelo sadenje gajeva koje je Hitahdut pripremio za više istaknutih aktivista, među kojima i za Lacija Kadelburga. Istovremeno je počelo i sadenje šume koju je zasnovao Savez jevrejskih opština Jugoslavije na ime dr Lavoslava Kadelburga.

Sadenje šume KKL na ime dr Lavoslava Kadelburga. Sleva nadesno: Šmule Agmon, Laci Kadelburg, Josef Maestro, Luci Petrović, Joško Abraham

Sa Keren Kajemetom u Izraelu održavane su neprekidno veze putem upisa u Zlatnu knjigu za zasluge pojedinaca, sađenja stabala, šuma i dr.

Na osvećenju gaja porodici Kon, Ben Šemen, 23. maja 1978.

O odnosima Jugoslavija–Izrael krajem 1989. godine¹⁵:

(...) Odnos prema Izraelu je zapisan u načela jugoslovenske politike naročito od 1967. godine, od šestodnevnog rata i od početka obimnijih zauzimanja teritorija na zapadnoj obali Jordana. Palestinsko pitanje nije skinuto s dnevnog reda. Ono nije skinuto ni za Izrael. Izrael je svestan da to pitanje postoji i ne pristupa mu se tako jednostavno i složno. Tamo postoje dve vrlo snažne linije, paralelni koloseci. To nije nepoznato. Prošle godine sam bio (u Izraelu) sa jednom grupom iz Evropskog jevrejskog kongresa, sa svim tim političkim i društvenim funkcionerima. U razgovorima se videlo da postoje dva sasvim suprotna ili sasvim različita shvatanja o tome kako rešiti pitanje. Vrlo mnogo poučnog se može videti iz intervjuua i pisanja koje su Klarin i Tajtelbaum objavili u svojoj knjizi „Izraelci na raskršću“. Tu je prava slika toga. (...)

¹⁵ Iz intervjuua datog R. M.

*Kod Šimona
Peresa,
predsednika
vlade Izraela,
februara 1988.*

Na prijemu kod premijera Izraela Jichaka Šamira, februara 1988.

Jugoslovenski stav je interesantan po tome što i pored ponekad vrlo oštih rezolutnih stavova u pisanim dokumentima kao što su rezolucije nesvrstanih o potpunoj izolaciji Izraela, praksa je pokazala nešto drugo. Privredni kontakti, turizam, kulturne veze,

sport, išli su dalje sasvim normalno bez nekih teškoća. Mi posebno nismo imali nikakve posebne teškoće u tim kontaktima. Pri tome moram da kažem da i Jevreji Jugoslavije nisu svi istog mišljenja. Ja verujem da pretežna većina, koliko god da je emocionalno vezana za Jevreje, ili za jevrejsku zajednicu ili jevrejsku državu nije vezana za politiku vlade. Politika vlade je posebna stvar sa kojom se ni svi Izraelci ne slažu, a o toj politici vlade možemo imati samo mišljenje, ali uticati na to iz Jugoslavije je vrlo teško, naročito jer jednostrano (jugoslovensko) gledanje to otežava. Mislim da je sovjetska politika u poslednje vreme pravilnija. Samo u dijalozima se može doći do nekih rešenja, do zajedničkih imenitelja. Ako se ne održavaju kontakti, onda se ne može razgovarati. Međutim, u poslednje vreme je bilo kontakata i naših političara i delegata i na najvišem nivou. Budimir Lončar¹⁶ se već sastajao sa Peresom. Bilo je i kontakata i u Ujedinjenim nacijama i u Parizu na konferenciji KEBS-a i drugih. Pri tome je interesantno, da se u diskusijama na KEBS-u o ljudskim pravima, po pravilu izraelski i jugoslovenski stavovi poklapaju, jer zastupaju jednake stavove. Nije teško uspostaviti kontakte u tim krugovima. Verujem da će i Jugoslavija možda specifičnim putevima i kanalima odmrznuti te veze. Znam za želje i namere raznih krugova, organizacija i ustanova da se te veze prodube, ojačaju, obnove ili uspostave ako ih nije ranije bilo. Kao jedan od primera su razna gostovanja u oblasti kulture, vaspitanja i sporta. S druge strane, tu nedavno smo razgovarali sa predsednikom Matice iseljenika Srbije koji želi da delegacija naših bivših građana dođe u Jugoslaviju i obrnuto. To ide sve dobro. Znam da ima izvesnih pokušaja da se uspostave direktne avionske veze pored Adrijaervejza i sa Jatom. Tada dolazi do komplikovanih pitanja koja je teško rešiti. Politika utiče na to (da se) radi sa zadržkom. Ali mi kao organizacija ili etnička grupa, ili identifikovani kao Jevreji i solidarni sa Jevrejima van zemlje, nismo osećali nikada nikakve teškoće. Mi smo učestvovali čak i na sportskim priredbama kao jevrejska zajednica, na Makabijadi pre dve-tri godine. (...)

¹⁶ U to vreme ministar inostranih poslova.

ODNOSI SA JEVREJIMA U SSSR-U I NEKIM ZEMLJAMA ISTOČNE EVROPE

O ulozi i značaju jugoslovenske jevrejske zajednice može se zaključiti i iz nekih događaja koji su tada bili određeni opštom situacijom u svetu. Između zemalja Istočne Evrope sa Sovjetskim savezom i zemalja zapadnih demokratija sa SAD bio je jaz stvoren Hladnim ratom čije su se posledice odražavale i na međusobne kontakte jevrejskih organizacija u tim zemljama. Naročito su veze bile oslabile između formalnih organizacija, Svetskog jevrejskog kongresa i drugih humanitarnih i kulturnih organizacija i jevrejskih opština istočnih zemalja. Lične i porodične veze su se još nekako i održavale.

Naša zajednica je tada, zahvaljujući političkoj orijentaciji Jugoslavije, bila otvorena za obe strane. Stoga joj je bila poverena uloga mosta, pa se došlo na ideju organizovanja zajedničkog sastanka u Beogradu.

Međutim, za dobijanje viza gostiju iz SSSR-a povod za ovakav skup je mogao biti samo lične prirode. Tako je dr Kadelburg „posudio“ svoj 60. rođendan. Skup je održan 1. i 2. septembra 1970. (rođen je 26. avgusta), a da bi se zadržao privid karaktera ličnog prijateljstva, ne i kontakata između organizacija, čak je i Jevrejski pregled doneo belešku o tome tek na 30. strani uz naglašavanje da su sve posete gostiju bile izraz ličnog prijateljstva i poštovanja prema Laciju i nisu imale zvanični karakter.

Beograd je tako bio mesto gde su se najzad prvi put našli rabini i predstavnici jevrejskih opština SSSR: Moskve, Lenjingrada, Odese i Kijeva. Bilo je svakako i gostiju iz Mađarske, Rumunije, Čehoslovačke, kao i predstavnika Svetskog jevrejskog kongresa, Evropskog saveta za jevrejske opštinske službe, Britanskog fonda za obnovu, Jevrejske agencije iz Izraela, Udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu i drugih.

Između ostalih, proslavi su prisustvovali: Rabi Jehuda Lejb Levin (Moskva), Mihailovič Mihail Semjonovič (predsednik Jevrejske opštine, Moskva) sa suprugom, Stiskin David Mihailovič (kantor, Lenjingrad), sa suprugom, Rabi Švarcblat Izrailj Berkovič (Odesa), Gutman Mark Isaevič (Kijev), veliki rabin dr Emanuel Bulz (Luksemburg), rabin Isak Hehtman (Montreal, Kanada) sa suprugom, dr Geza Sajfert (Mađarska) sa suprugom, rabin dr Laslo Šalgo (Mađarska), rabin dr Jožef Švajcer (Mađarska), glavni rabin dr Mozes Rosen (Rumunija), ing. František

Inače, Laci je veoma često putovao u istočne zemlje, održavao prijateljske odnose s rabinima i liderima tih zajednica, uspostavio njihove veze s JOINT-om i pružao im svaku drugu pomoć.

Koliki značaj je Svetski jevrejski kongres pridavao tim kontaktima i koliko je truda i napora, često bezuspešnih, ulagao vidi se iz odluke Upravnog saveta SJK 1976. godine kojom ovlašćuje dr Nahuma Goldmana da stupi u vezu sa predstavnicima jevrejskih sinagogalnih grupa iz SSSR-a radi utvrđivanja mogućnosti njihovog učešća u radu Svetskog jevrejskog kongresa.

Svoje viđenje stanja u Sovjetskom savezu i drugim zemljama istočnog bloka, Laci je dao u intervjuu R. Mevorah:

(...) Verski život (Jevreja u SSSR-u) je postojao. Ja sam odlazio tamo godinama. Na istoku, uopšte je bilo vrlo šareno i različito regulisano to pitanje. U Sovjetskom Savezu delatnost Jevreja je bila ograničena samo na slobodu ispovedanja ukoliko je neko bio za to zainteresovan. Međutim, u tom vaspitnom i društveno-političkom sistemu verska delatnost bila je najmanje važna uprkos činjenici da je u Sovjetskom Savezu pravoslavlje vrlo rašireno i vrlo snažno. Kod Jevreja je samo najstarija generacija bila ta koja je ostala opredeljena, ukoliko je to i ranije bila. Iako je dobrim delom čak i najstarija generacija bila ateistički vaspitavana, bilo je ipak u toj generaciji dosta takvih koji su, s jedne strane imali jidiš kao maternji jezik, a s druge strane još uvek su održavali i versku tradiciju jer je kod Jevreja verska tradicija dobrim delom neritualna, nije povezana s verovanjem, nego više s nacionalnom tradicijom, folklorom, načinom života, poljoprivredom i s oslobođenjima kroz istoriju, pa je i to dobrim delom privlačilo. Činjenica je, međutim, da u Sovjetskom savezu u porodicama nije bilo više ni domaćeg jevrejskog vaspitanja ni jevrejske tradicije, tako da je to sve više bledele. Ako se uzme u obzir da je prošlo tri ili četiri generacije kroz takav sistem ili takav način vaspitanja i takav društveni poredak, onda nije čudo da je u sadašnjoj generaciji došlo do buđenja nacionalne svesti kada još uvek u Sovjetskom Savezu sigurno ima oko milion i devetsto hiljada ili dva miliona Jevreja, a bilo ih je nekada znatno više, od kojih oko dvadeset posto još uvek govori jidiš. U mlađoj generaciji baš zbog buđenja nacionalne svesti drugih nacionalnih

grupa, Jevreji ukoliko su zadržali svoja imena traže svoje korene, i vraćaju im se istražujući, što i svi drugi rade. Može slobodno da se kaže da je u Sovjetskom Savezu jedna od grešaka staljinističke ere bila i rusifikacija. Ta rusifikacija se odrazila i na Jevreje, ne samo na Ukrajince, Beloruse ili na Estonce, Litvance i druge, jer je ruski bio zvanični jezik, jer je ruski morao svako da zna. Rusifikacija je uticala i na (buđenje nacionalne svesti), tako da je do tog pokreta došlo i znatno pre perestrojke, zbog nezadovoljstva i drugih nacionalnih entiteta (i nastojanja) da nađu neka rešenja za svoju samobitnost. Ruska hegemonija nije bila s oduševljenjem pozdravljena svuda. To je razumljivo i prirodno, to je i u drugim sredinama slično. Međutim, Jevreji na okupu su mogli da se vide samo u sinagogama kojih je bilo vrlo malo. Govorilo se da u Moskvi, koju sam češće posećivao, ima dve sinagoge. Ja nisam nikad uspeo drugu da vidim, samo onu glavnu sinagogu u Arhipovoj ulici 8. Tu su se ljudi okupljali u velikom broju, naročito stariji. Celog dana je tu bio veliki promet. Imali su vrlo interesantnog pametnog starog rabina Levina koji je bio u Beogradu jedanput. Mi smo organizovali sastanke (u Beogradu) gde su dolazili i oni i naši prijatelji sa Zapada, iz Svetskog jevrejskog kongresa. Dolazili su i Bugari, Mađari, i Česi i drugi. Bili smo most, a mi smo to radili sa znanjem naših (vlasti) bez neke namere da utičemo, i sa saglasnošću tamošnjih (vlasti). Jednom prilikom kada sam bio na jednom sastanku u Moskvi, da li je to bio rođendan Levina ili nekog većnika moskovske opštine, pa smo bili mi iz Jugoslavije, Mađarske i predstavnici drugih jevrejskih zajednica, bio sam kod predsednika Sovjeta za verska pitanja. To je sada Harčev, tada je bio Kurajedov. On je vrlo otvoreno govorio o tome kakva je situacija u Sovjetskom Savezu. Kazao je: „Mi imamo pedeset posto vernika, imamo vrlo mali sloj pravih ateista koji su svesno ateisti i imamo veliki procenat potpuno nezainteresovanih. Niti vera, niti ih ateizam interesuje.“ Tako da je on tačno pokazao stanje i odobrio je sa svoje strane tu našu vezu i saradnju, uzajamne posete i drugo. Mi smo koristili to da bismo ih snabdevali nekim materijalima koji nisu imali veze sa politikom. Snabdevali smo ih informacijama, novinama koje oni nisu primali, naročito našim publikacijama koje su koliko toliko mogli da koriste. Poljaci su naše materijale uz svoje, nekada u dnevniku, sada u nedeljniku direktno koristili. Preuzimali su vesti od nas jer nisu mogli dobiti

štampanje sa Zapada niti iz Izraela. Sada je druga situacija, sada lakše dolaze do tih materijala. To je bila naša funkcija u ono vreme i ona je prijateljski nastavljena na sastancima od kojih se neki održavaju ponekad i u Jugoslaviji. (...)

O otvaranju kulturnog centra „Solomon Mikoelis“ u Moskvi 1989. godine:

(...) U Sovjetskom Savezu je bila delegacija Evropskog (jevrejskog) kongresa: predsednik, sada je to dr Kopelović iz Londona, dva potpredsednika, Jozef Lovinger iz Atine i ja, i generalni sekretar Serž Cvajgenbaum iz Pariza. Pored drugih bio je Bronfman, predsednik Svetskog jevrejskog kongresa, generalni sekretar dr Singer, organizacioni direktor Štajnberg iz Njujorka i mnogi drugi delegati. O utiscima sa tog otvaranja memorijalnog centra „Solomon Mikoelis“ mogu reći da su vrlo interesantni. To je istorijski događaj kao jedan od momenata koji predstavlja prekretnicu, kvalitativnu prekretnicu u već ranije započetim nastojanjima za slobodu kulturnog i vaspitnog rada Jevreja u Sovjetskom Savezu... Uz pomoć jedne grupe Jevreja iz Australije koju je predvodio potpredsednik Svetskog jevrejskog kongresa Izi Lajbler, i uz veliku materijalnu pomoć nekih organizacija, došlo je do adaptacije velike sale bivšeg Muzičkog teatra. On je pretvoren u Kulturni centar, u kome je u dva velika hola prilikom otvorenja bila i izložba koja je interesantno nazvana „Courage to Remember“, „Ođvažnost da se pamti“. Tu su bili tabloi i eksponati iz Centra Simona Vizentala iz Los Anđelesa. Na toj svečanosti glavni govornik bio je nobelovac Eli Vizel koji je tako produhovljeno govorio kao nikada do sada, bar ja nisam čuo, iako sam ga više puta sretao i slušao.

(...) Ponovno funkcionisanje JOINTA-a u Čehoslovačkoj, koje je bilo prekinuto iz političkih razloga, počelo je pre deset godina na moju intervenciju, vrlo čudno. Za vreme održavanja jednog sastanka, bili smo na prijemu kod predsednika čehoslovačke vlade na kome sam ja govorio o našoj delatnosti, vezama, slobodi našeg kulturnog, vaspitnog rada i orijentacije i to ne samo verske. Onda su me pitali da li ja imam neke veze sa svetskim jevrejskim organizacijama. Odgovorio sam da imam. „Da li bih mogao da za njih uspostavim neku vezu?“ Vratio sam se kući, telefonirao u Ženevu i pitao

jesu li oni zainteresovani (za te kontakte). I tada su mene pozvali da posredujem. Prisustvovao sam tim pregovorima (obnove rada JOINT-a u Čehoslovačkoj)...

U nastavku intervjua detaljno se govori o specifičnostima jevrejskih organizacija u Mađarskoj, Rumuniji i Bugarskoj.

NAGRADE I ODLIKOVANJA

Za zalaganje i uspehe u radu Laci Kadelburg je dva puta bio udarnik (1946. i 1947). Odlikovan je Medaljom za vojničke vrline, Ordenom rada drugog reda 1950. godine, a 1963. Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrnim vencem.

Za izuzetno zalaganje u jevrejskoj zajednici Savez jevrejskih opština Jugoslavije mu je dodelio Megilu zahvalnicu, upisao ga je u Zlatnu knjigu Keren Kajemeta, zasadio mu je gaj, a zatim i šumu u Ben Šemenu.

*Diploma o sađenju gaja
(1.000 stabala)*

*Diploma o sađenju
šume (10.000 stabala)*

Na redovnoj godišnjoj skupštini JOINT-a 7. decembra 1983. u Njujorku predsednik JOINT-a Henri Taub, u prisustvu više od 3.000 učesnika, predao je dr Kadelburgu nagradu „Maasim tovim“ za 1983. godinu. Sastoji se od diplome o počasnom zvanju, a dodeljuje se svake godine jevrejskom aktivisti koji je svojim radom pomagao Jevrejima u nevolji „vršeći dobra dela u skladu s tradicijama jevrejskog naroda“. Priznanje i nagrada su ustanovljeni sedam godina ranije.

U svojoj zahvali Laci je naglasio da ono što mu se pripisuje kao zasluga u stvari je delo cele zajednice.

Dodeljivanje nagrade Maasim Tovim

JOINT je 1985. godine dodelio Laciju i počasnu nagradu u obliku činije za seder koja je izrađena po uzorku što su ga napravili logoraši iz koncentracionog logora „Fohrenwlad“. Ta činija, umetnički rad jevrejskih raseljenih lica iz 1948, izrađena je u 500 kopija i predstavlja nagradu saradnicima JOINT-a u jubilarnoj 70. godini osnivanja JOINT-a kao znak priznanja za rezultate u radu i saradnji.

IN MEMORIAM

ACA SINGER:

ČOVEK KOGA NE SMEMO ZABORAVITI

Govor predsednika Saveza jevrejskih opština,
na komemorativnoj sednici 16. 12. 1994. godine

Vrlo je teško govoriti o divnom čoveku, prijatelju, vanrednom jevrejskom javnom radniku i rukovodiocu, poznatom pravniku i intelektualcu sa enciklopedijskim znanjem. Sve ove osobine krasile su našeg dr Lavoslava Kadelburga, koga smo iz milošte zvali „Laci“, kako su ga i njegovi od malena zvali.

O svakoj od ovih njegovih odlika mogao bi se držati poseban simpozijum. Verujem da će naša jevrejska zajednica izdati „Spomenicu posvećenu dr Lavoslavu Kadelburgu“, kao što je učinila za njegovog prethodnika dr Alberta Vajsa. Naime, ta dva gorostasa jevrejske zajednice u Jugoslaviji imali su presudni uticaj i zaslugu što danas posle strahovitog Holokausta, nakon iseljenja u Izrael velikog broja preživelih Jevreja i nakon svih nedaća kroz koje je prošao i doživeo jevrejski narod na našim područjima, jevrejska zajednica ne samo da postoji, već razvija vrlo uspešnu delatnost na očuvanju jevrejskog identiteta.

U prilog tome vrlo često citiram reči poznatog jevrejskog javnog radnika Cvija Lokera, koji je u okviru jednog predavanja u Izraelu za grupu jugoslovenskih Jevreja, istakao da je 1948. godine vođena vrlo živa diskusija oko toga da li će, posle masovne „alije“ uopšte opstati jevrejska zajednica u Jugoslaviji, ili će ona nestati iseljenjem i asimilacijom. Za razliku od njega i još nekih koji su se iselili u Izrael, dr Kadelburg i dr Vajs tvrdili su da će jevrejska zajednica opstati. Vreme je pokazalo da su bili u pravu. Međutim, naš Laci nije to samo verbalno tvrdio, već je svojim skoro pedesetogodišnjim radom u Savezu tome

doprineo. Njegove zasluge za očuvanje jevrejskog identiteta na našim prostorima su nemerljive.

Vreme ne dozvoljava da opširnije govorim o njegovoj biografiji i o svim aspektima njegovog plodonosnog delovanja. Pokušaću da osvetlim njegov rad u Savezu jevrejskih opština. To činim na osnovu dugogodišnjeg ličnog poznanstva, a delimično i na osnovu raspoloživih dokumenata (jer samo sećanje je često nepouzdan svedok).

Nakon oslobođenja, prvi privremeni Izvršni odbor Saveza konstituisan je 11. avgusta 1945. godine. Član Izvršnog odbora bio je i pokojni dr Kadelburg (predsednik dr Pops, potpredsednik dr Vajs). Napominjem da se neposredno pre toga Lavoslav Kadelburg vratio iz nemačkog zarobljeništva. Međutim, njegova aktivnost u jevrejskim organizacijama od rane mladosti bila je poznata u jugoslovenskoj jevrejskoj zajednici.

Paralelno sa Savezom funkcionisao je, kao posebna humanitarna organizacija, „Autonomni odbor za pomoć“, preko kojeg se raspodeljivala pomoć za jevrejsku zajednicu. Pre svega JOINT-a (organizacije sa kojom je Savez posle rata uspostavio vezu preko Bukurešta). Od samog početka naš Laci je bio član ovog Odbora, a od 1950. do 1952. godine njegov predsednik, posle čega je funkcija Odbora prešla na Savez. Aktivnost na pomoći i obnovi jevrejskih opština predstavlja vrlo značajno poglavlje u njegovom životu

Nakon smrti dr Popsa, 1948. godine, za predsednika Saveza izabran je dr Albert Vajs, a nakon izvesnog vremena je za potpredsednika izabran dr Kadelburg. Nakon smrti dr Vajsa, Savez je za svog predsednika 1964. godine izabrao dr Lavoslava Kadelburga. U svojstvu aktivnog predsednika delovao je od 1964. do 1990. godine, kada ustupa mesto mlađem; ali time njegova aktivnost ne prestaje, već je bio aktivan do poslednjeg dana svog dugog života, a za nas i njegovu porodicu, prerane smrti.

Radna energija i mladalačka ambicija služile su i služiće kao primer mlađim generacijama. Njegovo interesovanje bilo je za sve oblike rada Saveza, od kulture do socijalnih pitanja, od rada sa omladinom do rada ženskih sekcija, od funkcionisanja Doma „Lavoslav Švarc“ do letovališta u Pirovcu, od finansijskog poslovanja do izdavačke delatnosti, od Jevrejskog istorijskog muzeja do učešća u „Bet Dinu“.

Posebno je mnogo činio na uspostavljanju kontakta sa jevrejskim međunarodnim organizacijama i sa pojedinim jevrejskim organizacijama u svetu. Između ostalog, bio je i potpredsednik Evropskog jevrejskog kongresa. U tome mu je, pored visokog obrazovnog nivoa, pomoglo što je govorio veliki broj stranih jezika.

U periodu kada je jedino preko Jugoslavije moglo da se kontaktira sa jevrejskim zajednicama „iza gvozdene zavese“, dr Kadelburg kao predsednik Saveza odigrao je ključnu ulogu, o čemu ilustrativno govori pismo JOINT-a upućeno našem Savezu povodom njegove smrti. Dozvolite da citiram deo pisma koji se odnosi na ovu njegovu delatnost.

„On je puno godina vodio Savez, još u vreme kada su Jevreji Jugoslavije bili most JOINT-u sa Jevrejima Istočne Evrope. Njegova pomoć omogućila je američkim Jevrejima da pomognu svojim sunarodnicima i u komunističkim vremenima. Kada su se prilike promenile, dr Kadelburg je bio jedan od onih koji su otvorili put obnovi JOINT-ovih aktivnosti širom Istočne Evrope.

Dr Kadelburg je pažljivo odmeravao svoje reči i dela. Njegovoj proceni se svugde verovalo.“

Ili dozvolite da citiram i pismo predsednika JOINT-a, gospodina Milтона Volfa i izvršnog potpredsednika, gospodina Mihaela Šnajdera.

„Stvarno nas je ražalostila smrt ovog mudrog vođe koji se posvetio Jevrejima Jugoslavije trajno i nepokolebljivo, tolike godine. Zbog njegove odanosti i požrtvovanosti svom narodu, on je takođe bio privržen JOINT-ovoj misiji i mi u JOINT-u ćemo ga pamtiti sa zahvalnošću i poštovanjem.“

Bojim se da bi mnogo vremena oduzelo ako bih opisivao njegovu delatnost po svim sektorima. Međutim, ne mogu a da ne govorim o njegovom doprinosu koji se odnosi na „Jevrejski pregled“. Listajući komplete od 1959. do 1990. godine, nema nijednog broja gde ne nalazimo članke sa njegovim potpisom ili bar inicijalima „L.K.“. Često ispod teksta u pomen nekom istaknutom preminulom članu jevrejske zajednice, ili ispod članka o proslavi nekog jubileja ili rođendana. Ovo ukazuje na činjenicu da je imao širok krug prijatelja i poznanika o kojima je mogao kompetentno da piše i da su njegove ocene i sudovi o ljudima uvek bili vrlo objektivni.

Njegova spremnost za saradnju i afinitet za pisanje ispoljavali su se do poslednjeg dana. Veliki deo prikaza iz inostrane jevrejske štampe koji se objavljuju u sadašnjem Biltenu, odnosno Jevrejskom pregledu Saveza, izašli su iz njegovog pera. Ni kada se razboleo nije hteo da prekine saradnju. Skoro svakodnevno je tražio da dobija jevrejsku štampu i ostale informacije iz jevrejske zajednice.

Zbog širokog dijapazona znanja i bogatog iskustva smatrali smo ga živom enciklopedijom. Zahvaljujući svojoj vanrednoj i do poslednjeg dana očuvanoj memoriji, skoro da nije bilo pitanja iz istorije Jevreja sa područja Jugoslavije ili iz istorije Saveza na koje nije mogao da odgovori. Dolazeći skoro svakodnevno u Savez, učestvovao je u radu komisija, pre svega je radio za Bilten. Bio je vanredno taktičan u odnosu sa ljudima, nije želeo da se meša u aktuelne operativne poslove Saveza. Samo ukoliko je od njega tražen neki savet ili mišljenje, rado je to činio.

Po pojedinim pitanjima imao je svoje mišljenje i stavove, koje je uporno branio, ali nije bio tvrdoglav – ukoliko su argumenti druge strane bili jači i opravdaniji, saglasio bi se sa njima. Mada smo po prirodi i temperamentu bili različiti, tako da smo često suprotstavljali mišljenja ili stavove po nekim pitanjima, bilo je zadovoljstvo biti sa njim u društvu i zajedno raditi. Svi smo ga smatrali za svog učitelja i gajili veliko poštovanje prema njemu.

Bio je vanredno strpljiv da sasluša druge, da ih posavetuje, da im pomogne. Ostvarivao je brojne kontakte i sa ustanovama i ljudima van naše zajednice, kako u zemlji tako i u inostranstvu.

Slika o njemu ne bi bila celovita ako ne bih makar ukazao na to da je dr Kadelburg bio vrsni pravnik koji je doktorat pravnih nauka stekao još 1935. godine. Bio je na raznim visokim dužnostima, kao što su: sudija Vrhovnog suda Srbije, direktor Saveznog zavoda za javnu upravu, sudija-arbitar pri međunarodnoj arbitraži, čime je stekao visoki ugled i među pravnicima.

Kao čovek bio je po prirodi skroman. Na to ukazuje njegova poslednja želja koja doslovno glasi: „Molim da se čitulja objavi posle sahrane. Na sahrani ne želim govore. Prisustvo uže porodice i prijatelja koji to budu želeli.“ Poštujući njegovu oporuku, nismo objavili čitulju, ali vest o njegovoj smrti brzo se proširila, a prisustvo velikog broja prijatelja na sahrani ukazuje da je bio cenjen, poštovan i voljen.

Jevrejska zajednica u Jugoslaviji, a i jevrejski svet uopšte, smrću dr Lavoslava Kadelburga ostaju bez ličnosti nemerljivih radnih i stvaralačkih mogućnosti. Ovo je veliki gubitak za našu zajednicu, a još veći za njegovu porodicu, pre svega za kćerku Smiljanu i sina Zorana. Znam da moje reči ne mogu biti uteha za njih. Neka ih teši to da će uspomena na njihovog oca biti trajno sačuvana u našim sećanjima i mislima, da će jevrejska zajednica na odgovarajući način obeležiti uspomenu na njega, kao na svetao primer za buduća pokolenja.

Neka je večna slava i hvala dugogodišnjem predsedniku Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, dr Lavoslavu Kadelburgu.

ANDREJA PREGER:

REČ PRIJATELJU

Govor na komemorativnoj sednici
u Savezu jevrejskih opština, 16. 12. 1994. godine*

Neočekivano saznanje da je naš veliki prijatelj, prisni drug, hrabri saborac i mudri savetodavac, dugogodišnji predsednik SJOJ i potom počasni predsednik, dr Lavoslav Kadelburg, nenadano napustio životnu pozornicu, duboko nas je potreslo. Ne samo nas, njegove najprisnije prijatelje i saradnike, već celu našu jevrejsku zajednicu. Laci, kako smo ga neformalno zvali, bio je oličenje vitalnosti i optimizma. Viteški se opirao i hrvao sa, srećom, kratkotrajnom bolešću, zadržavajući do kraja svoju vedrinu, humor i životni elan. Ali plemenito veliko srce našeg Lacija, posle toliko napora, briga za celu jugoslovensku zajednicu, posle toliko izvršenih dobrih dela i neprekidnog intenzivnog rada za dobro, opstanak i razvoj jevrejstva Jugoslavije, nije moglo više da izdrži. Iscrpilo se do potpunosti. Bila je to visoka cena za obiman, vredan i trajan životni opus koji je za sobom ostavio naš nezaboravni predsednik.

Lavoslav Kadelburg rođen je 1910. godine u Vinkovcima u trgovačkoj porodici. Njegov život obuhvata najtragičnije razdoblje jevrejskog naroda. Bio je određen od roditelja da uči Visoku školu za jevrejsku nauku u Berlinu. Otuda njegova duboka povezanost s jevrejskom tradicijom i njegov živ interes za nauku judaizma. Međutim, on se ipak opredeljuje za pravo i završava pravni fakultet sa doktoratom u Zagrebu. Već kao srednjoškolac učestvuje u omladinskom jevrejskom pokretu, koji je dvadesetih godina bio veoma jak i razgranat. Naše poznanstvo potiče još iz onih dana. Veseo, inteligentan i komunikativan, Laci je već tada bio u prvim redovima i na čelu omladinskih društava i organizacija.

* Skraćena verzija ovog teksta objavljena je u „Politici“ od 17. 01. 1995. g.

Sećam se da je bio dobar pevač i uvek su se on i Vukovarac Drago Engl nadmetali ko zna više jidiš i hebrejskih pesama. A znali su ih preko stotinu. Za vreme studija u Zagrebu posebno dolazi do izražaja karakterna Lacijeva crta – vrstan organizator, istrajan i neumoran radnik i uvek zainteresovan za opštu (čitaj jevrejsku) stvar. Tako u dva navrata dolazi na čelo ŽAPD, važne organizacije koja je obezbeđivala hranu u menzi jevrejskim studentima.

U kritično doba, kada Hitler dolazi na vlast, 1932/33, služimo zajedno vojsku u Bileći. Naravno, još niko nije mislio na rat, a ipak, on izbija već tri godine kasnije (građanski rat u Španiji), a 1939. i Drugi svetski rat. Mi Jevreji, većinom rezervni oficiri, smatrali smo svojom prvenstvenom dužnošću da branimo Jugoslaviju. Bilo je pitanje časti boriti se protiv Hitlera, naravno i posle kapitulacije Jugoslavije. I Laci je bio među braniocima, obreo se na severu zemlje, gde je kao i mnogi drugi zarobljen od Nemaca. Od sigurne smrti spasao ga je samo nacionalni ponos. Deklarisao se kao Jevrejin, ne kao Hrvat, što Nemci nisu hteli da prihvate. Ipak ga nisu poslali kući – gde bi pao u zagrljaj ustaša i Volksdeuschera.

U zarobljeničkim logorima Laci je, zajedno s ostalih 450 jevrejskih oficira delio muke, glad, diskriminaciju i šikaniranje. No ubrzo se i on, sa svojim temeljitim pravničkim znanjem i ugledom, našao među onima koji su branili prava zarobljenika po ženevskim konvencijama. A kada su se u logoru stvorili oprečni tabori antifašista i njihovih protivnika, on se našao na pravoj strani, na strani naprednih i borio se zajedno s njima u logorskim žicama. Najveća tragedija, najveća moguća patnja za sve nas nastaje tek po povratku kući iz rata. Povratak na opustelo ognjište, bez igde ikog živog, strašno saznanje da nema više naših najmilijih i najbližih, najuže porodice, rođaka, prijatelja; najveća je to nesreća i patnja koja može zadesiti ljudsko biće. Takva nesreća zadesila je i našeg Lacija. Nije zatekao u životu roditelje, sestru i svoju voljenu suprugu Magdu.

Da bi se prevladala ta strašna sadašnjost i prošlost trebalo je smoći snage i početi sve ispočetka. Nov život, nova porodica, nov dom. Laci je uložio svoju neizmernu radnu snagu da prevlada to što se prevladati ne može, dao se svim silama na izgradnju i obnovu zemlje, obnovu jevrejske zajednice.

Sreća je bila da je tada na čelu zajednice stajao tako divan, učen i visoko moralan čovek, kao što je bio predsednik Saveza dr Albert Weiss. Prvi njegov najbliži i najefikasniji saradnik bio je dr Lavoslav Kadelburg.

Prvi i najvažniji zadatak bio je – naći finansijska sredstva, obezbediti krov nad glavom, hranu, odeću i najpotrebnije nesrećnim povratnicima. Tu je u Autonomnom odboru za pomoć, prvo kao član, a zatim kao predsednik, Laci odigrao veoma važnu ulogu. Od ostalih mnogih aktivnosti tog perioda pominjem samo aliju polovine preživelih Jevreja u novostvorenu državu Izrael. U osiguranju mogućnosti tog iseljenja, s pravom da se iznese celokupna pokretna imovina, odigrala je ključnu ulogu uprava Saveza, svojom diplomatskom veštinom i dobrim odnosom s vlastima.

Za svo vreme predsedničkog mandata A. Weissa, Lavoslav Kadelburg bio je važna i odgovorna ličnost koja je uspešno vršila mnoge poslove. Kada je Laci posle 16 godina saradnje s A. Weissom preuzeo kormilo Saveza, bio je obogaćen sjajnim diplomatskim i komunikacijskim iskustvom stečenim u zajedničkom radu sa svojim briljantnim prethodnikom. On je zajednicu nastavio da vodi u istom smeru, težio istim ciljevima i idealima, služio se proverenim metodima, dodavši svemu i svoj lični, specifični stil.

Lavoslav Kadelburg bio je ličnost velikog pravnčkog znanja i vanrednih sposobnosti s izrazitim praktičnim smislom i ogromnom radnom energijom. Ne iznenađuje stoga da je u svom profesionalnom radu uživao veliki ugled i poverenje, pa se nalazio na visokim i najvišim položajima u državnoj upravi i pravosuđu. Govorio je tečno šest jezika. Među ostalim, bio je pomoćnik Saveznog ministra za opštu upravu, direktor Saveznog zavoda za javnu upravu i, na kraju, zamenik direktora Zavoda za socijalno osiguranje. Bio je često pozivan od jugoslovenske strane za arbitra u međunarodnoj arbitraži.

No, preokupacija koja mu je najviše bila prirasla srcu, s kojom se volonterski bavio preko četrdeset godina, bila je rad u Savezu jevrejskih opština Jugoslavije. I u njegovoj koncepciji prevladavalo je uverenje da su Jevreji Jugoslavije prvenstveno etnička zajednica. Po dobroj staroj tradiciji politički ciljevi i aktivnosti su van dometa Saveza. Ali, nedopustiva bi bila ma kakva njegova upotreba u svrhe koje nisu u skladu s

interesima celokupne jevrejske zajednice. Tipičan primer za to je stav Saveza prilikom nečuvene kampanje protiv Izraela 1967. godine. Izrael je označen kao „agresor“ u šestodnevnom ratu. U toj, godinama vođenoj žestokoj kampanji od strane zemalja istočnog bloka, u kojoj je nažalost učestvovala i Jugoslavija, Savez – pod predsedništvom Lavoslava Kadelburga – nije izdao nikakvo saopštenje ni deklaraciju protiv Izraela, iako je to od njega taženo!

Laci Kadelburg je kao čovek visokog moralnog karaktera uživao veliki ugled u zemlji i inostranstvu. Jevrejske organizacije visoko su cenile njegovu ličnost i njegov rad. Veliko poverenje zasnivalo se na njegovom poštenju, a to je zahtevao striktno i od svojih saradnika. Sve subvencije koje su se dodeljivale od strane JOINT-a i Memorijalne fondacije, trošile su se racionalno i prema dogovoru, uz egzaktn obračun i evidentiranje rezultata. Postizani su značajni rezultati s relativno skromnim sredstvima u tako maloj zajednici. Da navedemo samo neke od aktivnosti, primera radi: izdavaštvo, rad s omladinom, letovanja, Makabijade i drugi sastanci omladine, rad ženskih sekcija, socijalni rad, saradnja sa Savetom za evropske opštinske službe i dr. Veliki udeo u tome imaju i prijateljski odnosi Lavoslava Kadelburga s mnogim vodećim ličnostima u jevrejskim organizacijama. Desilo se da sam kao delegat Saveza bio prisutan upravo na sastanku Evropskog jevrejskog kongresa u Briselu kada su se birali novi članovi uprave. Dr Kadelburg je jednoglasno izabran za potpredsednika, što je primljeno s odobravanjem.

Vezama s Izraelom Laci je pridavao posebnu važnost. Nebrojeno puta je bio u Izraelu, a svaki put i s grupom naših opština koji su posećivali kolektivno Izrael prilikom godišnjih sastanaka članova Hitahdut oleg Jugoslavija u šumi mučenika. Održavao je prisne odnose sa Hitahdutom i vodećim ličnostima izraelskih Jevreja iz Jugoslavije, kao i ostalim organizacijama. Omogućio je i da naši omladinci učestvuju na 12. i 13. Makabijadi u Izraelu.

Tako isto je održavao veze s Udruženjem jugoslovenskih Jevreja u SAD.

Naročito treba pomenuti i pomoć jevrejstvu u istočnim zemljama. Naš Savez, često i lično preko Lacija, bio je pravi most između tih zemalja i ostalog jevrejstva. Laci je često putovao u te zemlje, održavao

prijateljske odnose s rabinima i liderima tih zajednica, pomagao lično i u dopremi arba minim, uspostavio njihove odnose s JOINT-om i pružio im svaku drugu pomoć.

Tako se formira i specifičan Lacijev stil kao predsednika Saveza koji se ispoljio najviše u održavanju ličnih kontakata. Laci je negovao lični kontakt, kako sa saradnicima, tako i s predsednicima i članovima opština, omladincima i spoljnim saradnicima. Bio je jedan od retkih ljudi koji hoće pažljivo da saslušaju i tuđa mišljenja i primaju sugestije i predloge. Vrata njegove kancelarije bila su (i bukvalno i prenosno) otvorena za svakoga, otuda i njegovo poznavanje širokog kruga ljudi širom cele zemlje. Posebno se upoznavao sa svim omladincima koji su išli na seminare i kurseve u inostranstvo, bio im od pomoći i u svemu ostalom, kao i svim ostalim koji su mu se obraćali.

Bio je uvek pun inicijative. Stalno je uvlačio nove saradnike iz redova članstva i uspevao da obnovi sastav radnika–volontera koji su mnogo doprineli radu Saveza. Bilo je teško, skoro nemoguće, ne odazvati se njegovom pozivu. Znam to iz ličnog iskustva.

Laci je bio neobično mobilan. A voleo je putovanja. Tako je uvek lično prisustvovao svim važnim skupovima od značaja za zajednicu. Redovno je posećivao Dom staraca u Zagrebu, letovalište u Pirovcu, omladinske sastanke, a neizostavno godišnje skupove Koordinacionog odbora žena – koji su se vremenom pretvarali u masovne sastanke velikog dela članova iz cele Jugoslavije i u prave kulturne manifestacije.

Pazio je da se primenjuje demokratski princip u radu. On je ostvaren u autonomiji opština i uvek korektnim odnosima predsednika Saveza s predsednicima opština. Znalo je biti nesuglasica, ali je Lavoslav Kadelburg uvek poštovao gledište opština.

Uza svu svoju brigu koju je kao predsednik posvećivao finansijama, održavanju i uređenju grobalja, Domu staraca i Jevrejskom muzeju, kao i velikim skupnim manifestacijama (proslava 400-godišnjice dolaska sefarada na ove prostore 1966. i pedesetogodišnjice Saveza 1989), njegovu posebnu pažnju su privlačili izdavaštvo i omladina.

Uskoro posle „Biltena“ počeo je da izlazi Jevrejski pregled. Po prestanku uređivačkog rada Daleta Levija, Laci ulazi u redakciju i saraduje u njoj marljivo (a i u novom, sadašnjem Biltenu) do smrti. Uvek

je pratio celokupnu jevrejsku štampu i bio prvi informisan o najnovijim događajima. Kao ranoranilac slušao je svakodnevno vesti već u 6 ujutro. Spomenuću samo neke od najvažnijih publikacija Saveza – koje su bile i plod posebnog zalaganja Lavoslava Kadelburga. To su sveske Jevrejskog almanaha, Zbornici I do VI, prevod Dubnovljeve „Kratke istorije jevrejskog naroda“, Ladino poslovice, i kapitalno delo dokumentacije: „Jevreji Jugoslavije 1941–1945, žrtve genocida i učesnici NOB“ dr Jaše Romana.

Laci je bio porodičan čovek u svakom pogledu. Dirljivo je koliko se brinuo za svoju ženu Sonju koja je patila od teške bolesti. Bio je naravno dobar otac i dobar deda. A i dobar prijatelj. Veseo i društven, voleo je da dobro pojedje i popije, a i da zapeva – prirodno je stoga da je imao mnogo dobrih prijatelja. A prema njima odnosio se i kao drug i kao save-todavac i zaštitnik. Svoje prijatelje smatrao je delom vlastite porodice. Mogao sam mu potpuno poveriti svoje najintimnije brige – uvek je bio spreman da pomogne i savetom i delom. A tako svima. Zato su ga u inostranstvu i smatrali „ocem jevrejske zajednice Jugoslavije“. On je to ispravljao: „ne otac, već deda!“. Za svoju svestranu pomoć i nebrojena dobra dela mnogim opštinarima, svakome ko mu se obratio, dobio je prestižnu nagradu „Maasim Tovim“ koja mu je uručena u Americi. A njegova skromnost bila je takođe velika. Upravo kada je i on dobio nagradu, nagrađen je David Albahari Andrićevom nagradom, a Eugen Verber Oktobarskom nagradom za prevodilaštvo. Ja sam tada kao član Izvršnog odbora inicirao malu proslavu tih nagrada, ali je Laci pristao tak nakon upornog insistiranja. Valjda zato što su i drugi bili u pitanju. Inače je on brižno vodio računa o članovima zajednice koji su dobili neku nagradu, čestitao im, a godišnjice saradnika i istaknutih članova opštine obeležavao napisima u Pregledu i čestitkama. Ukratko, bio je brižljivi duhovni vođ, glava velike naše porodice.

Najviše ipak treba istaći odnos Lacija Kadelburga prema najvažnijem zadatku jevrejske zajednice – održanju vekovne tradicije, kontinuiteta jevrejske nacije.

Lacijevu nesebično, neprekidno, istrajno zalaganje, u saradnji sa svim opštinama i bliskim saradnicima, da se luč jevrejskog znanja, znanje o vlastitoj istoriji, veri, običajima, znacima identiteta predaju u nasleđe omladini, koja je odrasla bez poznavanja tradicije, bez iskustva te tradicije u vlastitom domu, bez temeljnog obrazovanja u stvarima

nacionalnog nasleđa – ostvarena je u datim mogućnostima na najbolji način na ovim našim prostorima.

I osim imponantnih materijalnih spomenika rada Lavoslava Kadelburga (Dom staraca, letovalište Pirovac, mnoštvo izdatih publikacija i dr), to njegovo delo, kao i njegovo humano delovanje i zračenje njegove ličnosti ostaće da živi kao spomenik u okviru naše, i ne samo naše jevrejske zajednice, svetlost koja još dugo neće izgubiti svoj sjaj, primer dostojan da bude uzor mlađim generacijama.

Laci Kadelburg nas je samo fizički napustio, a u duhu ostaje s nama.

JEVREJSKI ISTORIJSKI MUZEJ:

UMRO JE DR LAVOSLAV KADELBERG*

Jevrejski istorijski muzej je izgubio svog dugogodišnjeg prijatelja i savetodavca. Dr Lavoslav Kadelburg je bio predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije od 1964. do 1991. godine. Bio je član Saveta Muzeja i Muzejske komisije i svojim znanjem i iskustvom uticao je na oblikovanje celokupne muzejske delatnosti. Ostaćemo mu zauvek zahvalni i kao pojedinci jer smo stalno učili od njega, i kao ustanova, čijem je ugledu toliko doprineo.

* Bilten Jevrejskog istorijskog muzeja, br. 2, zima 1994.

SEĆANJA PRIJATELJA

BOŽO ŠVARC:

MOJ UČITELJ I PRIJATELJ

Lacija sam upoznao 1929. godine prilikom njegovog dolaska na studije u Zagreb. Te godine uselili smo se u novi stan u Preradovićevoj ulici, ja sam krenuo u I razred gimnazije, a Laci je počeo da studira pravo.

Moj pokojni otac bio je veliki cionista i na preporuku pok. Šmule Engelmana, u to vreme poslovođe u očevoj radnji, angažovao je Lacija za mog instruktora ili bolje reći vaspitača. Moj otac je bio težak bubrežni bolesnik, pa je često bio na lečenju a moja majka ga je pratila. To vreme ja sam provodio sa Lacijem.

Laci je bio aktivan u cionističkim studentskim organizacijama, bio je jedan od rukovodilaca Židovske studentske menze, koja se takođe nalazila u Preradovićevoj ulici, bio je član grupe „Literarni sastanak“, a ja sam bio član Hašomer hacaira i veoma aktivan u Makabiju. Zajedno smo planinarili po slovenačkim planinama, jer je on bio pasionirani planinar.

Bio je deset godina stariji od mene i svakako je ostavio veliki uticaj na moj razvitak i političko opredeljenje. Kao što sam već pomenuo, često smo provodili godišnje odmore zajedno. Moji roditelji su ga veoma voleli i cenili.

Imao sam priliku da upoznam, tada njegovu devojku, a kasnije suprugu, pok. Magdu Balog, koja je takođe studirala u Zagrebu. Ostala mi je u sećanju kao veoma lepa žena.

Laci je pre završio studije nego što sam ja maturirao. Iako je moj otac umro 1935. godine, Laci je uvek ostao veliki prijatelj naše porodice.

Po okupaciji naše zemlje, Laci je kao rezervni oficir odmah otišao u ratno zarobljeništvo, a ja u koncentracioni logor, dok je mama otišla u emigraciju u Italiju. Sretnim okolnostima nas troje smo preživeli strahote rata, što nažalost njegova supruga Magda nije.

Posle rata sastali smo se u Beogradu i naše prijateljstvo je nastavljeno.

ETA NAJFELD:

PISMO LACIJU KADELBURGU

Boston, 14. decembra 1994.

Dragi Laci,

Pišem ovo pismo jer iz tog dalekog sveta u kome živim nemam mogućnosti ni sa kim podeliti tugu što Vas više nema među nama. Da mi nije tako tužno pri duši bilo bi mi smešno da neko piše pismo čoveku koji je otišao. Osećam neodoljivu potrebu da se sa Vama oprostim i da iskažem svoju tugu i neizmerno poštovanje koje sam uvek prema Vama gajila.

Uz Vas me vežu hiljade sećanja na moje najlepše godine života, sa studija, iz ŽAPD-a (Židovsko akademsko potporno društvo). Vežu me uspomene na mnoge zajedničke prijatelje, na zajedničku nam Slavoniju, na slično mađarsko-jevrejsko poreklo, na bliske poglede o mnogim stvarima. I šta dalje da nastavljam?

Naši susreti bi počeli uvek razgovorom o nekoj aktuelnoj temi ili zadatku koji bi trebalo da se reši, a nastavili bi se lutajući u prošlost, u studentske dane, priču o Vinkovcima i Slavonskom Brodu, o mahanejama i hahšarama, o Židovskoj menzi, o aktivnostima cionističkog pokreta u Zagrebu – sve našim savremenincima, da bi se negde na kraju priče setili kindli s makom, šoleta i nekih jidiš izraza koje smo zapamtili iz naših roditeljskih kuća. Ti razgovori su mi uvek bili neobično dragi, vratili bi me natrag 50–60 godina u ono sretno vreme kada smo još živeli u neokrnjenim porodicama, kada nismo znali za Jasenovce, Aušvice, ratna zarobljeništva i sve ostale nesreće koje su sve nas snašle. Često bi mi se nakon takvih razgovora vratio po neki izraz iz roditeljske kuće, zazvučao kao daleki eho i ulepšao mi ceo dan.

Sada kada Vas više nema, tako je neadekvatno pisati ovakve marginalije o čoveku Vaših kvaliteta. Znam da će Vaši saradnici i prijatelji

dati mnogo vrednije podatke jer Vi to zaslužujete. Oni će pisati o Vašem nepokolebljivom, istrajnom i dostojnom putu na afirmaciji jevrejske zajednice na tlu na kome živimo. Pisaće o Vama kao o izuzetnoj polivalentnoj ličnosti – uvek i na svim poslovima i dužnostima maksimalno angažovanoj, profesionalno na vrhunskoj visini, uvek dostojanstvenoj i upornoj u zastupanju istinskih interesa struke ili zajednice kojoj pripada. Pisaće o Vama kao o inicijatoru, organizatoru i izvršiocu mnogih velikih i malih ali značajnih poduhvata. Sve je to tačno i svi superlativi koji će biti izrečeni biće na mestu.

Mnogi će osvetliti Vašu ličnost iz raznih aspekata. Ja, pak, želim da ostanem u domenu sećanja i razmišljanja o Vama. Kada sam se uključila u rad u Savezu jevrejskih opština Jugoslavije imali ste razumevanja za moje početničke propuste. Znali ste to uvek na najbolji način ispraviti uz priču i neku prigodnu šalu. Kada smo se razilazili u mišljenju, i onda je to bezbolno rešavano uz prećutno prihvatanje s moje ili Vaše strane. Imala sam uvek osećanje da me razumete i da cenite moju dobronamernost. Taj vid naše specifične saradnje, katkad nedorečen do kraja, davao mi je uvek podstreka.

Često sam se pitala odakle Vam snaga da obuzdate svoje nezadovoljstvo, svoja neslaganja ili čak svoje fizičke bolove (naročito u poslednje vreme). Prisustvovala sam mnogim skupovima na kojima je bilo neprijatnih i teških momenata. Divila sam se kako ste umeli da se suzdržite i da odmerite svoje ponašanje i svoje reči. Još više sam bila iznenađena kada ste u lavirintu problema, nepotrebnih diskusija, zađevica i optužbi uvek pronalazili pravu reč i pravo rešenje. Dugo bih nakon toga razmišljala koji je to specifični duhovni sklop koji čini čoveka takvim kao što je dr Lavoslav Kadelburg. U tom svom razmišljanju o Vama kao kompletnoj ličnosti, spremnoj i sposobnoj da u mnogim poljima ljudske delatnosti dejstvuje na najbolji mogući način, žalim što Vam to nikad nisam rekla. Sad na rastanku eto kazujem i iskazujem svoje beskrajno poštovanje prema Vama kao čoveku i prijatelju na kojeg sam se uvek mogla osloniti.

VIDOSAVA NEDOMAČKI:

OSTALI SMO BEZ DRAGOCENOG SARADNIKA

Pisati o dr Lavoslavu Kadelburgu samo kao humanisti, kao vrsnom pravniku, kao jevrejskom javnom radniku najviših i najodgovornijih funkcija koje je obavljao tokom dugih decenija, bio bi nepotpuni prikaz čoveka koji je bio istovremeno i istraživač istorije i stvaralaštva jugoslovenskih Jevreja.

Već kao najbliži saradnik profesora dr Alberta Vajsa, koji je pokrenuo odmah posle oslobođenja zemlje i svog povratka iz zarobljeništva istraživanje i prikupljanje dokumenata o zločinima nacista nad jugoslovenskim Jevrejima, dr Kadelburg je učestvovao u stvaranju i razvoju Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu, njegovog Arhiva i raznovrsnih zbirki.

Temeljan poznavalac opšte istorije jevrejskog naroda, posebno jugoslovenskih Jevreja, a nadaren izvanrednim pamćenjem, dr Kadelburg je bio bogata riznica podataka o događajima i ljudima, što je bilo izuzetno važno posle Drugog svetskog rata, u uslovima desetkovane jevrejske zajednice, uništenih arhiva jevrejskih opština i srušenih kulturnih spomenika.

Za saradnike našeg Jevrejskog istorijskog muzeja bila je od neprocenjivog značaja činjenica da su u svako doba mogli ući kroz uvek otvorena vrata kancelarije dr Kadelburga u Savezu jevrejskih opština da bi im on identifikovao neki stari dokument ili ličnosti sa neke stare fotografije, kao i da bi dao primedbe na koncepciju neke izložbe u pripremi, ili na priloge za Zbornik Muzeja, jer je bio jedan od njegovih urednika. Na te primedbe se nikad nije dugo čekalo. Za dr Kadelburga noći su bile deo radnog dana, kada je na miru čitao i pisao i pregledavao

mnoge spise i štampu koje je sobom donosio iz Saveza i Muzeja. Sutra dan su nam svi odgovori i primedbe bili dostupni.

Dolazio je veoma često u naš Muzej. Činilo nam se da se u njemu dobro osećao kao u nekoj oazi mira, gde se radilo u tišini, gde su i posetioci bili tihi u razgledanju s pijetetom – oni stariji, i radoznalošću – oni mlađi, onog što je nekada bila i što je stvarala jugoslovenska jevrejska zajednica. Da je bio manje zauzet u Savezu i manje zasut drugim društvenim obavezama, verujemo da bi satima boravio u Muzeju razgledajući zbirke i upućujući kustose na zbivanja i ličnosti koje ne treba da prekrije zaborav, na teme o kojima treba pisati.

Muzeju mnogo nedostaje dr Kadelburg, kao čovek, kao savetnik, kao erudita.

IVAN BRANDAJŠ:

POLA STOLEĆA DRUGOVANJA I SARADNJE

Dr Lavoslava Kadelburga – Lacija, kako smo ga zvali – upoznao sam početkom leta 1941. godine u logoru Nürnberg-Langwasser, u kojem smo se nalazili kao zarobljeni rezervni oficiri jugoslovenske vojske. U tom logoru je bilo oko deset hiljada zarobljenika-oficira i manji broj podoficira i vojnika, a od toga oko 400 Jevreja. Ubrzo, Nemci su zarobljenike Jevreje izdvojili u posebne barake, pa smo se svi brzo upoznali i prijateljili.

U to vreme počela je da funkcioniše poštanska veza sa Jugoslavijom (Kriegsgefangenpost) i počele su stizati prve vesti od rođaka i prijatelja, za Lacija nažalost veoma loše, s obzirom na to da mu je porodica ostala u Banatu. Jevreji iz Banata su prebačeni u Beograd. Muškarci su smešteni u logor kod Topovskih šupa. Žene su raspoređene u jevrejske porodice. Lacijeva žena Magda je bila u porodici dr Davida Rubenovića, brata Rubenovog. Nije joj bilo ni lepo ni lako. Slala mu je pisma u zarobljeništvo. Pristigli su i prvi paketi od kuće i Međunarodnog Crvenog krsta, pa kako su u paketima stizale i cigarete, kafa, čokolada i slični artikli, za kratko vreme je od nemačkih i radnika u logoru (zahvaljujući trampu) nabavljen i prvi radio prijemnik i organizovana informativna služba o zbivanjima u okupiranoj Jugoslaviji i svetu. Jedan od organizatora te službe bio je Laci.

Kada je u logoru počeo da se organizuje kulturno-zabavni život, zarobljenici Jevreji brzo su zauzeli vidno mesto. Predavanja o kulturnoj istoriji, koja je držao Albi Vajs, bila su svakako na najvišem nivou i najposećenija. Muzičke priredbe bile su nezamislive bez Rafe Blama i Minje Baloga, pozorišne predstave – ako se ono što se prikazivalo moglo

tako nazvati – bile su najvećim delom plod rada Žigice Goldšmita-Zlatarevića i Moše Berahe. Svemu tome svoj doprinos dao je i Laci.

Među zarobljenicima oficirima bilo je i takvih koji su bili spremni da saraduju s Nemcima – Ljotićevaca i Nedićevaca, kako smo ih zvali – ali se velika većina priključila antifašističkom pokretu, a među njima su bili i svi Jevreji. Po sebi se razume da su među liderima antifašističkog pokreta bili i Jevreji kao, na primer, Oto Bihalji Merin, Dača Alkalaj, Sima Karaoglanović i Laci.

Tokom godina Nemci su nas u više navrata premeštali iz jednog logora u drugi. Iz Nürnberga u Osnabrück, pa u Strassburg i odande u Barkenbrügge (u Poljskom koridoru) itd. Ipak, zarobljenici Jevreji uvek su seljeni zajedno, tako da smo do početka 1945. godine bili svi na okupu.

Nisu se svi zarobljeni Jevreji vratili u zemlju istovremeno. Neki su uspeli da stignu već marta 1945, i koliko se sećam među njima je bio i Laci. Ipak, većina je stigla u svoja ranija prebivališta do kraja avgusta 1945. Ta grupa Jevreja svakako je bila veoma značajna među onima koji su preživeli Holokaust i vratili se u Jugoslaviju. Bezmalo svi su se uključili u rad na obnovi jevrejskih opština i institucija, pa i rad Saveza jevrejskih opština. Tako su već u prvom posleratnom Izvršnom odboru, pored predsednika dr Popsa, bili i bivši zarobljenici – Albi Vajs kao potpredsednik i kao članovi Dača Alkalaj, Dov Štajner, Isak Amar i Laci Kadelburg, a Bata Gedalja kao sekretar. Ja sam se tada uključio u rad Jevrejske opštine u Zemunu kao sekretar. Dosta često sam dolazio na sastanke u Savez a posebno sam, o pitanjima socijalne pomoći, razgovarao sa Lacijem koji je bio član Autonomnog odbora za pomoć, a koji je predstavljao jevrejsku zajednicu Jugoslavije u odnosima sa JOINT-om.

Posle ali je 1948–1949. godine, i kada je za predsednika Saveza posle smrti dr Popsa izabran Albi Vajs a Laci za potpredsednika, ja sam kao potpredsednik Jevrejske opštine u Zemunu postao član Glavnog odbora, a kasnije i član Izvršnog, odnosno Radnog odbora Saveza. Od tada je naša saradnja na jevrejskom poslu znatno intenzivnija. Saradivali smo u komisiji za opšte poslove, komisiji za letovanje, socijalnoj komisiji, a razume se i na raznim sastancima u Savezu, Domu staraca u Zagrebu i drugim.

Kada je 1964. godine umro Albi Vajs i Laci izabran za predsednika Saveza, mogu reći, a da ne budem neskroman, da sam bio jedan od njegovih najbližih saradnika, i kasnije postao i njegov zamenik.

Kao predsednik Saveza Laci je u većoj ili manjoj meri učestvovao u radu svih komisija Radnog odbora. Ipak mogu reći da je najveći doprinos dao u radu Finansijske komisije, kojom sam ja rukovodio više od 10 godina. Smatrao je da je obezbeđenje finansijskih sredstava i njihovo blagovremeno stavljanje na raspolaganje onima koji su bili zaduženi za realizaciju određenih projekata, jedna od osnovnih funkcija Saveza. Na tom poslu moja saradnja s Lacijem bila je permanentna i svakodnevna. Zajedno smo u Beogradu ili raznim mestima u inostranstvu pregovarali s predstavnicima JOINT-a, Claims Conference i Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu, s predstavnicima Rotšild fondacije, Doron fondacije i Ritch fondacije, dok je pregovore s nadležnim rukovodiocima Sochnuta i Brit ivrit olamita vodio po pravilu koristeći svoje česte posete rodbini u Izraelu. Pri tome je Laci bio veoma pragmatičan i uporan, pa je često uspevao da ubedi svoje sagovornike da odobre sredstva i za namene koje po pravilu ne finansiraju, kao što su, na primer, male dotacije koje nam je Doron fondacija odobrila za opravku zgrada sinagoga u Sarajevu i Beogradu i sl. Lacijevo učešće u formulisanju naših aplikacija za subvencije i izveštaja o utrošku primljenih donacija bilo je veoma dragoceno.

Laci je odigrao i veoma važnu ulogu pri iznalaženju modaliteta korišćenja nekih legata od donatora u inostranstvu, kao što je, na primer, legat Sumbul. Uslov darodavaca bio je, naime, da se glavnica legata deponovana u inostranstvu ne sme smanjivati, već da se mogu koristiti samo kamate, za poboljšanje uslova života u Domu staraca u Zagrebu.

Laci i ja smo, zajedno s našim drugom iz zarobljeništva, a potpredsednikom Saveza Stevanom Levijem, godinama zajedno pripremali predloge budžeta Saveza za godišnje konferencije, razume se uz saradnju sekretara Saveza Bebe Petrović. To je verovatno najdelikatniji zadatak rukovodstva Saveza, pošto je trebalo raspoloživa sredstva, a njih nikad nije bilo dovoljno za sve aktivnosti, na najpravedniji i najcelishodniji način raspodeliti na realizaciju projekata koje su predložile komisije, a isto tako na najpravedniji način odmeriti dotacije, koje je Savez usmeravao pojedinim opštinama za socijalni, kulturno-vaspiti rad i troškove administracije.

Posebnu pažnju Laci je kao predsednik Saveza poklanjao radu Jevrejskog istorijskog muzeja i takoreći do poslednjeg dana bio aktivan član Muzejske komisije. Veoma je zapažena Lacijeva uloga u izdavačkoj delatnosti Saveza. Bio je član uredništva gotovo svih Savezovih izdanja, a naročito „Zbornika“. Znao je satima da diskutuje sa autorima pojedinih tekstova i proverava ispravnost podataka koje su iznosili.

Informativna služba bila je za Lacija takođe jedna od temeljnih aktivnosti Saveza. Laci je bio itekako važan saradnik „Biltena“ Saveza, odnosno kasnije „Jevrejskog pregleda“. Njegovo znanje nemačkog, mađarskog i engleskog, pa i znanje jidiša, omogućilo mu je da godinama naš informativni glasnik obogati izvodima iz jevrejske štampe drugih zemalja. I taj zadatak obavljao je Laci neumorno – iako mu je vid oslabio, pa je za čitanje morao da koristi povećalo – do same smrti.

Kao predsednik Komisije za letovanje kroz duži period, tesno sam saradivao s Lacijem i u toj važnoj aktivnosti Saveza – ne samo u veoma velikom doprinosu te aktivnosti Saveza značajnoj za vaspitanje naših omladinaca i omladinki u duhu jevrejstva i jačanju jevrejskog identiteta našeg članstva, naročito onda kada je Savez bio u mogućnosti da organizuje smene za mlade roditelje i njihovu predškolsku decu. Posebnu pak ulogu odigrala je institucija letovanja kao sastajalište naše omladine s jevrejskom omladinom iz Izraela i omladincima iz Bugarske, Mađarske i drugih zemalja. Zato je Laci, koji nije propustio nijednu godinu da makar na dan-dva poseti letovalište, bio posebno aktivan kada je trebalo obezbediti novi objekat za letovanje. Mi smo naime bili kroz dugi niz godina prinuđeni da neke objekte zakupimo i po pravilu vršimo ulaganja naših sredstava da te objekte osposobimo za naše potrebe (kao npr. u Zatonu gde smo morali da izgradimo kupatilo i sanitarni čvor i smeštajni prostor za osoblje), a kada je rok zakupa istekao vlasnik nije hteo da produži zakup ili nas je ucenjivao. Pri izboru mesta i objekta za letovalište uživali smo svesrdnu pomoć naših prijatelja iz Jevrejskih opština u Rijeci, Splitu i Dubrovniku – to nije bio nimalo lak zadatak, pogotovu što se izbor morao obaviti pre isteka zakupa ranije zakupljenog objekta i blagovremeno preseliti naš inventar na novu lokaciju. Laci je stoga poklanjao veliku pažnju da se ti poslovi blagovremeno obave. Kada je Savezu konačno ponuđen na otkup objekat u Pirovcu, Laci je uložio maksimalan trud i obezbedio zamašnu materijalnu pomoć JOINT-a,

CBF-a i drugih donatora, i veoma aktivno učestvovao u izradi programa investicija za adaptaciju i dogradnju objekta.

Značajan je bio lični Lacijev doprinos u stvaranju uslova našim članovima umetnicima i naučnim radnicima da ostvare bez većih materijalnih teškoća neka nova dela ili organizuju izložbe, koncerte i sl. Veoma često je, svojom preporukom, omogućio nekim našim članovima individualne stipendije od Memorijalne fondacije za određene projekte.

Kao predsednik Saveza, Laci je više nego uspešno ostvarivao kontakte s vlastima u Jugoslaviji. Verujem da je zaista korektan odnos prema jevrejskoj zajednici Jugoslavije nakon šestodnevno rata znatnim delom izdejstvovao Laci. Posebno pak poglavlje u aktivnostima Lacija Kadelburga bilo je njegovo neumorno zalaganje da u jevrejskom svetu, u Svetskom i Evropskom jevrejskom kongresu, Evropskom savetu za opštinske službe, Claims Conference, CBF-u, JOINT-u, Sohnutu i savezima jevrejskim opština, odnosno odgovarajućim organizacijama, pre svega u evropskim zemljama, naš Savez bude prihvaćen kao ozbiljan partner s kojim se može uspešno saradivati.

Kada je „hladni rat“ između Istoka i Zapada bio na vrhuncu, a naročito posle „šestodnevno rata“, Laci je veoma mudro i nenametljivo koristio situaciju da je Jugoslavija održavala normalne odnose i sa zemljama istočnog bloka i sa zapadnim zemljama, a našu jevrejsku zajednicu nije sprečavala da održava odnose s Izraelom. Laci je uspeo da od naše zajednice napravi most između Istoka i Zapada bar što se Jevreja tiče. Iako mu zdravlje nije bilo sjajno – preležao je tada već infarkt – radio je neumorno. Po nekoliko puta je putovao u Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku, SSSR i ČSSR i prenosio sve od „arba minim“ i molitvenika do publikacija a ponekad i pisma pa i finansijsku pomoć. Tada je organizovao više „proslava“, pa jednom čak i svog rođendana, na koje su bili pozvani kako funkcioneri Hitahdut olej Jugoslavija, tako i funkcioneri Sohnut-a i drugih izraelskih institucija, a razume se po sebi svi lideri jevrejskih organizacija iz zemalja komunističkog bloka i lideri međunarodnih jevrejskih organizacija, JOINT-a itd, pružajući tako svima mogućnost da se sastanu s ljudima s kojima se na drugom mestu ne bi mogli sresti.

Koliko se sećam, Laci je posredovao i pri ugovaranju svih sastanaka predsednika Svetskog jevrejskog kongresa Nahuma Goldmana sa Titom, kao liderom „nesvrstanih“, pa je nekim od njih i prisustvovao.

Nije nimalo čudno što je Laci stekao veliki ugled u jevrejskom svetu, i što je biran u egzekutivu Evropskog jevrejskog kongresa i za potpredsednika Evropskog saveta. Imao sam prilike da prisustvujem na više sastanaka Kongresa i Evropskog saveta, nekad zajedno s Lacijem, a nekad sam i mogao sam da se osvedočim koliki je ugled Laci uživao među liderima svetskog jevrejstva. Njegova saradnja sa istaknutim funkcionerima mnogih jevrejskih organizacija i institucija tokom godina se pretvorila u iskreno prijateljstvo, kao na primer sa dr Riegnerom iz Svetskog jevrejskog kongresa, Ralfom Goldmanom i Majklom Schneiderom iz JOINT-a, Stevanom Rothom iz Instituta za jevrejska pitanja i poslove u Londonu, predsednikom Saveza jevrejskih opština Grčke Josifom Lovingerom itd.

Nemoguće je nabrojati šta je sve Laci od povratka iz zarobljeništva pa do smrti učinio za Jevreje u Jugoslaviji, pa i za Jevrejstvo u celini. Na svaki način mogu mirne savesti tvrditi da je učinio veoma mnogo. Pa i onda kada smo se i on i ja povukli sa zvaničnih funkcija u Savezu, pošto je on navršio 80 godina života a ja 77, Laci je „honoris causa“ nastavio da radi neumorno, sve do poslednjeg časa.

Drugovanje i saradnja na jevrejskim poslovima kroz više od pola stoleća sa Lacijem Kadelburgom ostaće za mene uvek nešto čega ću se s ponosom sećati.

RAJKO ĐURIĆ:

U ZNAK SEĆANJA NA LAVOSLAVA KADELBERGA

Dok pišem ove redove, slušam pesmu „Đelem, đelem“, koja je 1971. godine proglašena za himnu Roma. Jedna njena strofa glasi: „Imao sam veliku familiju. Ubila ju je crna legija! Ostadoh sam, deco moja! Sam sam na ovome svetu, braćo moja!“

Kadelburga sam doživeo kao člana svoje „velike familije“, kao brata po sudbini. Pošto sam još 1991. godine napustio Jugoslaviju, nisam znao tačan dan njegove smrti. Čuo sam kasnije da je preminuo. Vesti o smrti mojih prijatelja stižu mi ovde sa zakašnjenjem.

U moje sećanje se najdublje urezao njegov pravednički pogled. On, bivši sudija, kao da je držao samoga sebe na vagi pravde, i dok je sedeo, i dok je šetao i kad je hodao.

Istorijska sudbina je podarila Jevrejima i Romima „čulo“ da predosete dolazeće zlo. „Crno mleko“ koje smo pili jutrom, u podne, u ponoć, podarilo nam je, valjda, onu moć pomoću koje smo u stanju videti ono što drugi još ne slute. Prilikom naših susreta, zvaničnih i nezvaničnih, govorili smo često o velikom dolazećem zlu.

Ja sam krajem osamdesetih godina napisao članak „Fašizam u Beogradu“ koji je objavio „Jevrejski pregled“. (Gde bi se drugde i mogao pojaviti nego u „Jevrejskom pregledu“?!)

Kada sam stigao u Berlin, Kadelburg mi je poslao prijateljsko pismo. Preporučio me je Galinskom, tadašnjem predsedniku Jevrejske opštine u Berlinu, koja se nalazi u Fasanen Strasse, ulici u kojoj je započeo moj drugi život. Fazan je u simbolici Roma – „ptica smrti“. U ovoj ulici je živeo i stvarao Robert Muzli, koji je pobegao 1942. od

nacista u Švajcarsku. Kad prođem ovom ulicom, u kojoj je berlinski Literarni klub, ožive moja sećanja na Kadelburga i na reči, koje je prilikom jednog susreta u Savezu jevrejskih opština izgovorio. „Svako bekstvo je uzaludno!“

Kadelburg je, izgleda, bio u pravu, jer, evo, već sam 10 godina u Berlinu, a ne uspevam ni u mislima da dokučim gde se nalazi grob moje majke koja je umrla otprilike u isto vreme kad i on.

Ako se jednom svi nađemo na okupu, onda, verujem, reč „bekstvo“ neće niko više izustiti.

ANA ŠOMLO:

KADELBURG, ČOVEK ZAUVEK*

Ne znam koliko mi je tačno bilo godina kada sam upoznala Kadelburga, ali pamtim ga dobro iz posleratnih dana kada je, nakon završetka Drugog svetskog rata, dolazio u kuću mojih roditelja sa kojima se družio. Bila sam tada devojčica i dopalo mi se što je sa mnom razgovarao kao sa odraslom osobom, pažljivo slušajući šta me interesuje, šta radim i volim, da bi mi na kraju ostavio čokoladu, koju zamalo da zaboravi da mi da. Kod njega je uvek sve bilo nenametljivo, spontano i ozbiljno.

Nedavno sam, sređujući prepisku svojih roditelja, naišla na pismo svoje mame iz 1953. godine, upućeno iz Beograda tati, u kome sam zapazila jednu rečenicu: „Danas sam srela Kadelburga. Ispričala sam mu da se Ana upisala na orijentalistiku. Predložio mi je da dođe u Beograd i dogovori se sa njim o učenju hebrejskog jezika ...“

Kada sam te jeseni prešla iz Novog Sada na studije u Beograd, javila sam se Kadelburgu. Njegovo interesovanje za predmete koje ću učiti, profesore koji će mi predavati, ponovljena ozbiljnost sa kojom je prihvatio moje reči, ulivala mi je silno poverenje u njega, koje ću sačuvati do kraja njegovog života, a i sada kada ga više nema, često razmišljam o njemu, kao o ličnosti koja je, sa malo reči, najviše uticala na moj život.

Ubrzo nakon prvog susreta u Beogradu, Kadelburg mi se javio telefonom i pozvao me da dođem u Savez. Pitao me je o prvim utiscima sa Fakulteta, a kada sam mu sve ispričala i krenula, pokazao mi je hrpu knjiga na svom pisaćem stolu. Bili su tu veliki arapski rečnik, tursko-francuski, udžbenik hebrejskog jezika, razne gramatike. Bilo je to neizmerno blago za studenta, jer tada se nikakve strane knjige u

* Bilten (Jevrejski pregled) VII, 1, 1999.

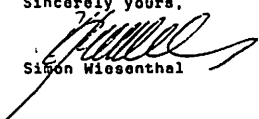
Beogradu nisu mogle nabaviti, a naših gotovo da nije bilo. Njegov gest bio je sličan onome sa čokoladom, zamalo da je zaboravio da mi preda ono što mi je doneo iz Pariza.

Prilikom sledećeg našeg susreta predložio mi je da učim hebrejski jezik kod Silvije Benzion, devojčice koja se vratila iz Izraela, a još uvek išla u osnovnu školu. Meni, studentkinji? Bila sam zaprepašćena. Ali, Kadelburg mi je samo kratko rekao: „Deca imaju logiku i jednostavni smisao za podučavanje koje profesori često izgube. Pokušaj.“ Koliko je bio u pravu! Ono što sam od Silvije naučila i danas koristim.

Na trećoj godini studija, Kadelburg mi je predložio da tražim stipendiju za postdiplomske studije u Jerusalimu. Rado sam prihvatila tu ideju. Ali, u međuvremenu sam se udala i kada sam dobila poziv za Jerusalim, bilo mi je neugodno da o tome pričam, jer sam se osećala još učenicom, čiji će gest udaje biti protumačen kao izneveravanje nauke i obaveza. Najzad, smatrala sam da o svom privatnom životu ne moram da pričam. Međutim, kada smo, posle silnih peripetija, konstatovali da nemamo dovoljno deviza da platimo brodsku kartu, ipak sam se poverila Kadelburgu. On mi je pružio ruku, čestitao i rekao: „Ovo ćemo lako rešiti.“ Izvadio je iz gornjeg džepa dukat i rekao: „Ovaj dukat služi upravo u takvu svrhu, ako nekome nedostaju pare za put.“ Bila sam zabezegnuta, zbunjena. Rekla sam da je to suviše, da ne znam kako ću mu i kada vratiti, ali on mi je kazao da se ne brinem, da se dukat uvek sam vraća na svoje mesto. Nakon dve godine, kada sam se vratila iz Jerusalima, vratila sam mu dug.

Prilikom Kadelburgove poslednje posete Izraelu, podsetila sam ga na pozajmljeni dukat. Stavio je ruku u džep od sakoa i rekao: „Ovde je. Vrlo je disciplinovan i vraća se. Treba li vam?“ Nasmejala sam se, ali njegovo lice je, kao i uvek, ostalo ozbiljno. U međuvremenu, Kadelburg mi je pomogao da se sa porodicom preselim u Izrael, da mnoge svoje životne probleme, u Jugoslaviji i Izraelu, rešim. Bio je uvek ozbiljan, gotovo strog, na distanci. Uvek bi mi preko svog pisaćeg stola čvrstom rukom, u znak pozdrava, stegao šaku. Jedino poslednji put, kada sam bila u Beogradu, izašao je sa mnom i mojim mužem do lifta. Zagrlio me je i pogledao svojim jasnim sjajnim pogledom. Muž mi je tada na ulici rekao: „Čini mi se da je pošao za nama da se pozdravi. Zauvek.“ Bio je u pravu.

IZJAVE
I TELEGRAMI SAUČEŠČA

DOKUMENTATIONSZENTRUM		DES BUNDES JÜDISCHER VERFOLGTER DES NAZI-REGIMES
A-1010 WIEN, SALZTORGASSE 6/IV/6 -- TELEFON 03 81 31, 03 84 05, FAX 0360387		
		BANKVERBINDUNG: CREDITANSTALT BANKVEREIN WIEN KONTO NR. 47-32 808
To		
Federation of Jewish Communities in Yugoslavia		
Ulice Kralje Petra 71a/III		
Mr. President Aca Singer		
<u>YU 11001 B e o g r a d</u>	WIEN, 21.12.1994	SW/A
Dear Mr. Singer,		
I was deeply moved to hear that Dr. Kadelburg has passed away. I have been knowing him for so many years and he was a wonderful and remarkable human being, an outstanding Jewish scientist.		
Several times I had the opportunity to meet him at conferences or other meetings of important people and I always was impressed by his knowledge, deep understanding and wisdom.		
I'll miss his support and we all who knew him will feel his decease as a terrible loss.		
Sincerely yours,		
		
Simon Wiesenthal		

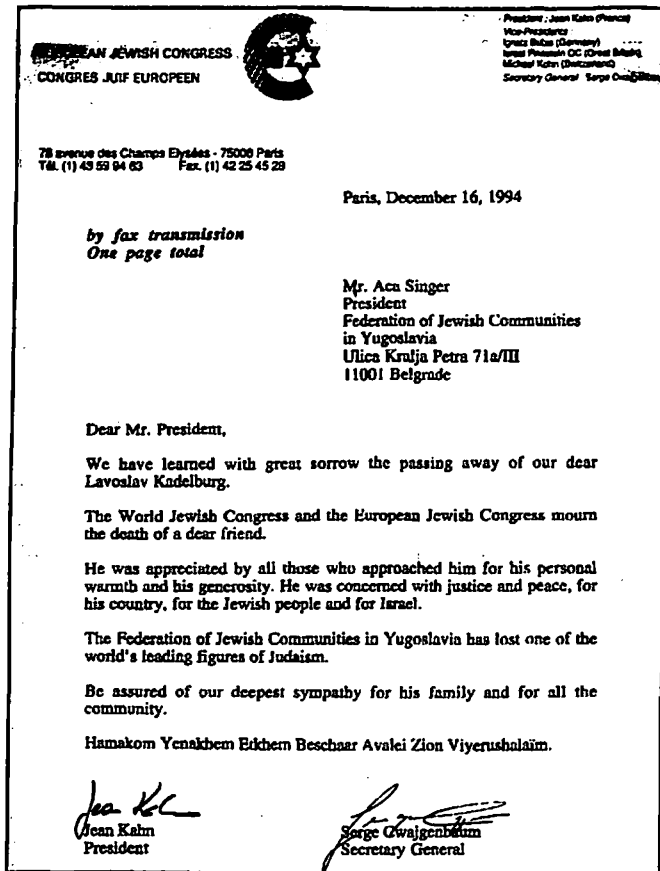
Poštovani g. Singer,

Duboko me je potreslo kada sam čuo da je dr Kadelburg preminuo. Poznao sam ga tolike godine kao predivnog i značajnog čoveka, istaknutog jevrejskog naučnika.

Više puta sam imao priliku da ga sretnem na konferencijama i drugim sastancima važnih ličnosti, i uvek sam bio impresioniran njegovim znanjem, dubokim razumevanjem stvari i mudrošću.

Nedostajće mi njegova podrška i svi mi koji smo ga poznavali osećaćemo njegov odlazak kao veliki gubitak.

Simon Wiesenthal

Poštovani g. Predsedniče,

S velikom tugom smo primili vest o odlasku našeg dragog Lavoslava Kadelburga.

Svetski jevrejski kongres i Evropski jevrejski kongres žale smrt svog dragog prijatelja.

Cenili su ga svi koji su mu se obraćali zbog njegove topline i nesebičnosti. Bio je posvećen pravednosti i miru, svojoj zemlji, jevrejskom narodu i Izraelu.

Savez jevrejskih opština Jugoslavije je izgubio jednog od vodećih ličnosti judaizma.

Hamakom Yenakshem Etkhem Beschaar Avalei Zion Viyerushalim.

Jean Khan, predsednik
Serge Cwajgenbaum, generalni sekretar

KEREN KAYEMETH

Jewish National Fund

Federation of Jewish
Communities in Yugoslavia
Jointfund Beograd
11001 BEOGRAD

Moshe Rivlin
Chairman of the Board

Jerusalem, December 14, 1994

Dear Ms. Singer and Mr. Grinvald,

The Board of Directors of the Keren Kayemeth Leisrael expresses its most sincere condolences on the passing away of Dr. Lavoslav Kadelburg, President and Honorary President of the Federation of Jewish Communities in Yugoslavia and a good friend of our organisation.

His lifelong devoted service on behalf of the community will set an example for future Jewish leadership.

Please convey our deepest sympathy to the members of the family and the entire Jewish Community.

Sincerely yours,

Moshe Rivlin
Moshe Rivlin
World Chairman
Board of Directors

Avraham Shaar
Avraham Shaar
Director
Management Resources

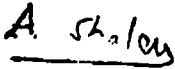

Poštovani g. Singer i g. Grinvald,

Odbor direktora Keren Kayemeth Leisrael-a izražava svoje najiskrenije saučešće povodom smrti dr Lavoslava Kadelburga, predsednika i počasnog predsednika Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i dobrog prijatelja naše organizacije.

Njegovo angažovanje tokom celog života na dobrobit zajednice predstavljaće primer budućim jevrejskim rukovodiocima.

Molim vas da prenesete najdublje saučešće njegovoj porodici i čitavoj jevrejskoj zajednici.

Moshe Rivlin, predsednik Svetskog odbora direktora
Avraham Shaar, direktor menadžmenta

 YAD VASHEM יד ושם
רשות הזיכרון לשואה ולגבורה The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority
FAX 00 381 11 626 674
Jerusalem, December 14, 1994
SAVEZ JEVREJSKIH OPSTINA JUGOSLAVIJE
In deep sorrow we received the news about the passing away of Dr. Lavoslav Kadelburg, a great Jew, a great leader, a great humanitarian.
Please extend our deepest sympathy to the family.
We shall cherish his memory forever.
<div style="display: flex; justify-content: space-between; width: 100%;"> <div style="text-align: left;"> Avner Shalem Chairman </div> <div style="text-align: right;"> Reuven Dafni Vice Chairman </div> </div>

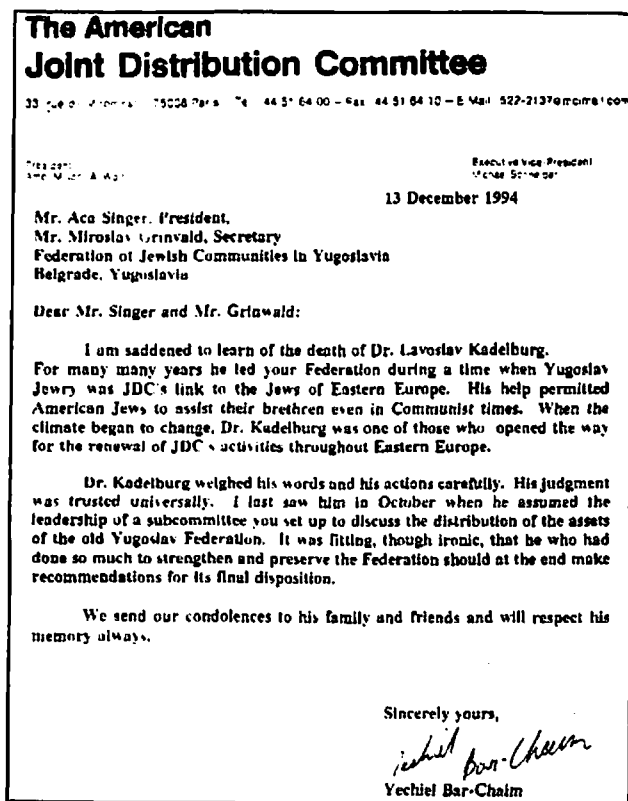
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

S dubokom tugom smo primili vest o smrti dr Lavoslava Kadelburga, velikog Jevrejina, velikog rukovodioca, velikog humaniste.

Molimo vas da prenesete najdublje saučešće njegovoj porodici.

Zadržaćemo uspomenu na njega zauvek.

Avner Shalem, predsednik
 Reuven Dafni, potpredsednik

Poštovani g. Singer i g. Grinvald,

Ožalostila me je vest o smrti dr Lavoslava Kadelburga. Mnogo godina je vodio vaš Savez za vreme dok je jugoslovensko jevrejstvo bilo veza JDC-a i Jevreja Istočne Evrope. Njegova aktivnost omogućila je američkim Jevrejima da pomognu svojoj braći čak i u komunističkim vremenima. Kada je klima počela da se menja, dr Kadelburg je bio među onima koji su otvorili put obnovi aktivnosti JDC-a širom Istočne Evrope.

Dr Kadelburg je pažljivo odmeravao svoje reči i akcije. Njegovim procenama se bezrezervno verovalo. Poslednji put sam ga sreo u oktobru kada je preuzeo rukovođenje komisijom koju ste formirali radi raspodele nasledstva jugoslovenskog Saveza. Bilo je sasvim odgovarajuće, mada pomalo ironično, da on koji je učinio tako mnogo da osnaži i očuva Savez, sada na kraju treba da učini preporuke za njegov konačni razlaz.

Izražavamo svoje saučešće porodici i čuvaćemo stalno uspomenu na njega.

Yechiel Bar-Chaim

<p>The Jewish Agency for Israel BUDAPEST</p>		<p>התאגדות היהודים בישראל באגודת</p>
<p>SAVRE JEVREJOKIH OPSTINA JUGOSLAVIJE FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES IN YUGOSLAVIA</p>		
<p>ATT.: Mr. SIEGEL ACA</p>		
<p>BUDAPEST, 14.12.1994.</p>		
<p>We regret, that we must now to express our deep feelings and sympathy for the man who was many years as a leader of the Yugoslavian Jews, a great friend and also a representative of the Jews in former Yugoslavia, and now he left but not for ever as everybody will live with him and will not ever forget his great deal he has done.</p> <p>This very sad news strike Jewish Agency deeply like everybody who knew our friend Dr. Kadelburg.</p>		
<p>Shalich for Yugoslavia Abraham Sade</p>	 <p>Head of Delegation Tuvya Raviv</p>	

Žalimo što moramo da izrazimo naša duboka osećanja i saučešće za čovekom koji je mnogo godina bio lider jugoslovenskih Jevreja, veliki prijatelj i predstavnik Jevreja u bivšoj Jugoslaviji, koji nas je sada napustio, ali ne zauvek, jer svi koji su s njim živeli neće nikad zaboraviti velike stvari koje je uradio.

Ova tužna vest je duboko pogodila Jevrejsku agenciju kao i svakog ko je poznavao našeg prijatelja dr Kadelburga.

Abraham Sade, Shalich for Yugoslavia
Tuvya Raviv, Head of Delegation

Međunarodne i nacionalne jevrejske organizacije

DOKUMENTATIONSZENTRUM des Bundes jüdischer Verfolgter des Naziregimes (Simon Wiesenthal)

EUROPEAN JEWISH CONGRESS (Jean Khan, President; Serge Cwajgenbaum, Secretary General)

KEREN KAYEMETH LE ISRAEL (Jewish National Fund) (Moshe Rivlin, World Chairman; Avraham Shaar, Director)

YAD VASHEM (Avner Shalev, Chairman; Reuven Dafni, Vice Chairman)

The American JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE (Yechiel Bar-Chaim)

Jewish Agency for Israel (Abraham Sade, Shaliah for Yugoslavia; Tuvia Raviv, Head of Delegation)

CBF WORLD JEWISH RELIEF (Harry Kleeman, Chairman)

European Union of Jewish Students (Frederick Anderson)

Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland (B. Bloch, Director)

Bundesverband der israelitischen Kulturgemeinden Österreichs (Dr Avshalom Hodik, General Secretary)

Central Board of Jewish Communities in Greece (Nissim Mais, President)

Unione Comunita Ebraiche Italiane (Tulla Zvi)

Federatia Comunitatilor Evreiesi din Romania (Th. Blumenfeld, General Secretary; Iulian Sorin, General Secretary Deputy)

Die GEMEINDE, officielles Organ der Israelitischen Kulturgemeinde Wien (Karl Pfeifer, editor)

Zvaničnici iz zemlje i inostranstva

Ambasada Savezne republike Jugoslavije u Izraelu (Mirko Stefanović, otpravnik poslova)

Botschaft der Bundesrepublik Deutschland (Dr Gerhard Enver, Schrombgens)

Institut za savremenu istoriju

Društvo srpsko-jevrejskog prijateljstva (dr Pero Sredanović, predsjednik Upravnog odbora)

Opština Doboj, Republika Srpska (Drago Ljubičić, predsjednik Skupštine opštine)

International Federation of Festival Organizations (Armando Moreno)

Faculty of Humanities, Calgary (David Albahari, počasni predsjednik)

Jevrejske organizacije iz zemlje i okruženja

Jevrejska opština Banja Luka

Židovska općina Zagreb (dr Ognjen Kraus)

Jevrejska opština Sarajevo (Ivan Čerešnješ, predsjednik; Jakob Finci, predsjednik „La Benevolencije“, Danilo Nikolić, potpredsjednik)

Židovska općina Split (Eduard Tauber, predsjednik)

Jevrejska opština Doboj (Mordehaj Atijas, predsjednik)

Evrejska zajednica na Makedonija (Blagoja Mladenovski, predsjedatelj; Zdravko Šami, sekretar)

Dom Lavoslava Švarca, Zagreb (Alfred Lustig, predsjednik kuratorija; dr Nada Rajner, upraviteljica)

Jevrejska zajednica Zrenjanina

Jevrejska opština Subotica

Jevrejska opština Niš (Jasna Ćirić)

Pojedinačni telegrami

Neda Nedomački (Montrouge)

Zvi Loker (Jerusalem)

dr Elizabeth E. Eppler (Jerusalem)

Brannd Grossman (Jerusalem)

Eta, Igor i Vesna Najfeld (Boston)

Regina Kamhi (Sarajevo)

Dr Isak Levi (Sarajevo)

Prof. Gaon Jakob (Sarajevo)

Porodice Sadikario i Kolonomos (Skoplje)

Porodice Mince Ružića (Novi Sad), Stanislava Hermana (Osijek) i

Stanko Krstić (Novi Sad)

Tomislav Cvetković (Leskovac)

Dragica Stojanov (Beograd)

Jovan Premeru (Beograd)

Dr Kosta Maglić (Beograd)

IZ RADOVA
DR LAVOSLAVA KADELBURGA

PETO PLENARNO ZASEDANJE SVETSKOG JEVREJSKOG KONGRESA U BRISELU¹

Trideset godina posle osnivanja Svetski jevrejski kongres održao je Peto plenarno zasedanje u Briselu u vremenu od 31. jula do 10. avgusta ove godine. Trideset godina rada organizacije kao što je Svetski jevrejski kongres opravdava ocenu rezona njegovog postojanja kao univerzalne jevrejske organizacije kojoj su ciljevi da obezbedi opstanak i neguje jedinstvo jevrejskog naroda. U skladu sa tim ciljevima Svetski jevrejski kongres koordinira napore učlanjenih organizacija na unapređivanju jevrejskog kulturnog, socijalnog i političkog rada; obezbeđuje prava, status i interese Jevreja i jevrejskih zajednica i brani ih gdegod bi bili uskraćeni ili ugroženi; reprezentuje svoje članove i postupa u njihovo ime kod državnih i međunarodnih organa i organizacija po pitanjima koja se odnose na Jevrejstvo, a ujedno saraduje sa svim narodima na bazi opštih težnji za mirom, slobodom i pravdom.

Mnogo je krupnih rezultata zabeleženo za tih trideset godina. Već na osnivačkom kongresu 1936. godine u Ženevi upućena je peticija tadašnjem Društvu naroda u kojoj se traži preduzimanje mera protiv nacističkih diskriminacija prema Jevrejima i donosi deklaracija o međunarodnom bojkotu nacističke Nemačke. Pred međunarodnu konferenciju o izbeglicama u Evianu 1938. godine iznosi se jevrejsko pitanje, da bi se 1939. godine podneo zahtev da Društvo naroda zaštiti Jevreje u Austriji. Za sve vreme Drugog svetskog rata od 1939. do 1945. godine Kongres je bio vrlo aktivan, tražeći da saveznici pripreme i izvrše oštre mere protiv nacifašističkih zločinaca i upoznajući svet sa paklenim hitlerovskim namerama o „konačnom rešenju jevrejskog pitanja“, podnoseći zahteve za obustavu progona Jevreja u određenim zemljama,

¹ JP, 7-8, 1966, str. 8-14

obezbeđujući materijalnu pomoć gde god je ona mogla da se uputi itd. Neposredno posle rata Kongres je učinio ogromne napore da se pronađu izgubljena jevrejska lica i združe sa svojim porodicama, zastupao je interese Jevreja raseljenih u Nemačkoj i zastupao Jevrejstvo na procesu ratnim zločincima u Nimbргу, učestvovao je u pripremanju primirja i sl. Već 1947. godine Svetski jevrejski kongres dobio je konsultativni status u Ekonomsko-socijalnom savetu Organizacije ujedinjenih nacija i učestvovao u pripremanju propisa o jevrejskoj imovini bez naslednika u više zemalja. Kongres je aktivno sarađivao na izradi Univerzalne deklaracije UN o ljudskim pravima, Konvencije o genocidu, Konvencije o licima bez državljanstva, a dobio je konsultativni status i u UNESKO.

Svetska egzekutiva Kongresa pozvala je 1951. godine Nemačku da prizna svoje obaveze i plati materijalne reparacije Izraelu i Jevrejstvu u svetu i odmah potom došlo je do osnivanja tzv. Claims Conference koja je rukovala i distribuirala dobijena sredstva.

Značajno je učešće Svetskog jevrejskog kongresa u izradi nacrtu Konvencije protiv diskriminacije u oblasti zapošljavanja do koga je došlo na poziv Međunarodne organizacije rada.

Pojavu neonacizma i vandalizma u Nemačkoj i drugim zemljama šezdesetih godina Kongres je ne samo osudio već je preduzeo i inicirao najoštrije mere protiv buđenja i tolerisanja zla koje je svet bacilo u neviđene užase i izazvalo najstrašnije ljudske žrtve i razaranja.

U progonu i kažnjavanju ratnih zločinaca aktivnost Kongresa se sastojala u iznalaženju dokumentacije, ustrojavanju evidencija i prikupljanju dokaza za suđenja, a u pogledu rokova zastarelosti gonjenja i kažnjavanja ratnih zločinaca Kongres je poveo najodlučniju borbu protiv težnji da se u Zapadnoj Nemačkoj stvari predaju zaboravu.

Kongres je zajedno sa drugim jevrejskim organizacijama preduzimao akcije protiv antisemitizma, pa je u tom cilju dao dva podstreka i za mere koje je rimokatolička crkva na tom području preduzela. U red tih mera spada i Deklaracija Generalne skupštine UN i Rezolucija UNESKO protiv svih vidova rasne diskriminacije, odnosno verske intolerancije. U tu kategoriju spadaju i preporuke odnosno model zakona o progonu dela rasne i verske mržnje Evropskog saveta u kome je Kongres takođe dobio konsultativni status.

Osnivanje Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu takođe je delo Svetskog jevrejskog kongresa i velika zasluga njegovog predsednika dr Nahuma Goldmana. Ta Fondacija nastavila je sa davanjem pomoći postradalim jevrejskim zajednicama, kada je prestala delatnost Claims Conference.

Ovo bi bio samo kratak pregled nekih krupnijih dostignuća u mnogostranoj aktivnosti Kongresa, koji je na Petom plenarnom zasedanju bio suočen sa krupnijim problemima Jevrejstva i zadacima koji stoje pred organizacijom.

Sistematika rada na Plenarnom zasedanju bila je ovoga puta nekoliko drugačija no obično s obzirom na najveći broj učesnika koji se dosada uopšte pojavio na Kongresu. Pored oko pet stotina delegata iz 57 zemalja, Kongresu su prisustvovali mnogi posmatrači i gosti. Težnja Kongresa da jevrejska zajednica svake zemlje bude predstavljena putem jedne centralne organizacije došla je do izražaja više no ikada dosada. Pre svega je najveća jevrejska zajednica u SAD konačno našla formu zajedničkog reprezentovanja na taj način što je Kongresu pristupila ustanova koja okuplja predsednike najvećih jevrejskih organizacija u toj zemlji, a slično je bilo sa Australijom i Velikom Britanijom. Pored toga izvestan broj jevrejskih međunarodnih organizacija takođe je pristupio sa određenim statusom i funkcijama (omladinska, studentska, ženska i dr.).

Na taj način Kongres je postao opšta univerzalna organizacija Jevrejstva i najcelovitija platforma za stvaranje koordinacije i zauzimanje stavova kada su u pitanju interesi i opstanak jevrejskog naroda.

Druga karakteristika Petog plenarnog zasedanja ogledala se u velikom broju pitanja o kojima se diskutovalo i o kojima su donete rezolucije. Zbog važnosti i šireg značaja nekih pitanja koja prelaze okvire i samog Kongresa, neka su pitanja izdvojena da bi se o njima saslušali referati i vodila diskusija na posebnim simpozijumima, dok se o svima ostalim pitanjima raspravljalo na plenumu i komisijama.

Na svečanom otvaranju Plenarnog zasedanja koje se održavalo u lepo uređenoj i tehnički odlično organizovanoj zgradi Kongresne palate u Briselu, govorili su, osim predsednika dr Nahuma Goldmana, zamenik predsednika belgijske vlade, ministar inostranih poslova Izraela i predstavnici jevrejskih organizacija zemlje domaćina. Već se na tom skupu

osetilo koliko značajna odgovornost leži na Kongresu u iznalaženju pravih rešenja i zauzimanju odgovarajućih stavova koji će biti presudni za sadašnjost i budućnost Jevrejstva.

Generalna debata u plenumu ukazala je na mnogovrsnost problema političkih, kulturnih i socijalnih sa kojima se suočavaju jevrejske zajednice pojedinih zemalja i Jevrejstvo kao celina. Kratke karakteristike najvažnijih rezolucija ukazaće bar na osnovna pitanja o kojima se rešavalo na zasedanju.

Posebnu pažnju zaslužuju simpozijumi o nekim osnovnim problemima opšteg značaja, posebno osvetljenih iz jevrejskog aspekta.

Mir i razoružanje bio je naslov prvog simpozijuma na kome su poznati stručnjaci i javni radnici Kolder, Epštajn i Ložije izneli odlučne stavove za svetski mir i neophodnu potrebu razoružanja uz apsolutnu zabranu atomskog naoružanja odnosno upotrebe atomske energije za druge sem mirnodopske svrhe.

Simpozijum o pitanju odnosa Jevreja i Nemaca izazvao je još pre početka živu diskusiju o tome da li to pitanje u tom vidu treba da se stavi na dnevni red, a zatim da li se sme dopustiti da se na kongresnoj govornici pojave Nemci – upravo predsednik zapadnonemačkog Bundestaga Gerstenmajer. Sukob je rešen na taj način što su četiri grupe delegata saopštile svoje negodovanje i protest u vidu deklaracija i te grupe nisu učestvovala na toj sednici. Inače je na tom simpozijumu od strane referenata, pa i samog dr Gerstenmajera ustanovljeno da su nedela i zločini Nemaca za vreme hitlerovskog režima ireparabilni i da će taj period ostati trajna ljaga na zajednici iz koje je zlo poteklo. U koreferatima je još naglašeno da u ovoj generaciji može da bude dijaloga, ali ne i pomirenja ili opraštanja za milionske žrtve koje je nacizam uništio i za sva druga zla koje je naneo.

Ljudska prava bila su takođe predmet posebnog seminara na kome je profesor Rene Kasen izneo osnovne principe na kojima se zasnivaju ljudska prava, a osim njega kao referenti na tom simpozijumu učestvovali su još i David Morz, direktor Međunarodne organizacije rada i profesor Milan Bartoš, koji je na vrlo plastičan način dao prikaz međunacionalnih odnosa i prava naroda i narodnosti u socijalističkoj Jugoslaviji.

Kao posebna tema izneta je problematika jevrejskih opština uz sudelovanje Jude Šapira, Tobijasa Kamenštajna, Mozesa Rozena i Astore Majera, sve najuglednijih poznavalaca tog vida organizovane lokalne jevrejske zajednice sa mnogostrukim funkcijama i zadacima.

Izrael i dijaspora sa osvrtom na uzajamnu odgovornost, bila je takođe materija posebne sednice na kojoj su Pinkus, Nusbaum, Levenberg i Korn kao izvestioci ukazali na složena pitanja jedinstva jevrejskog naroda.

Konačno, kao specijalna tema obrađena su na jednoj sednici pitanja jevrejskih vrednota i moralnih instituta. Tu su profesori Neher, Rotenštrajh i Dužoune ukazali na prioritete potrebe jevrejskog vaspitanja i negovanja kulturnih vrednosti.

U ostalim diskusijama naročito su naglašavani razlozi koji traže šire i potpunije angažovanje omladine i žena odnosno njihovo učešće u jevrejskom javnom radu.

Vrlo su interesantna i nova organizaciona rešenja koja su došla kao rezultat višegodišnjih priprema. Najznačajnije je što je izvršni organ Kongresa, tzv. Upravni savet postao statutom utvrđeno telo, koje vrši poslove između sednica Svetske egzekutive, a uz to su ojačane funkcije stalnih komisija – kulturne, političke i finansijske – kao i učvršćen položaj administrativnog aparata i kreirano mesto generalnog sekretara.

Na Plenarnom zasedanju utvrđen je i ključ za učešće pojedinih zajednica u Svetskoj egzekutivi Svetskog jevrejskog kongresa. Tu je Jugoslaviji, odnosno našem Savezu dato jedno mesto pravog člana, mesto dosadašnjeg pridruženog člana. Svetska egzekutiva sastaje se jednom godišnje, a regionalne egzekutive (Evropa, SAD, Izrael, Latinska Amerika) zasebno i više puta. Dakako, i stalne komisije kao i Upravni savet po pravilu će se sastajati češće, odnosno po potrebi.

Na izborima za organe Kongresa, pored predsednika dr Nahuma Goldmana, izabrani su i drugi funkcioneri od kojih ćemo ovde pomenuti sledeće: predsednici stalnih komisija – političke Levenberg, kulturne Neher i finansijske Polier – kao i generalni sekretar Rigner, dok je za predsednika Upravnog saveta izabran dr Joahim Princ.

Rezolucije

Kao što je Plenarno zasjedanje, pored plenarnih sednica, radilo u tri komisije – političkoj, kulturnoj i organizacionoj – tako je grupisan i veliki broj rezolucija i preporuka koje su donete.

Među političkim rezolucijama najvažnije mesto zauzimaju one koje ističu odlučan stav Jevrejstva u borbi za mir, razoružanje i ljudska prava i slobode. Dalje, borba za napredak i jednakost među narodima izražena je u rezoluciji protiv antisemitizma, protiv svake diskriminacije i u odlučnom glasu da se svim sredstvima suzbiju pokušaji i pojave buđenja neonacizma, naročito u SR Nemačkoj. O arapskom pitanju i odnosima između Izraela i arapskih zemalja kao i pitanjima u vezi sa Jevrejima u Sovjetskom savezu donete su rezolucije koje izražavaju nadu da će se naći rešenja koja će omogućiti normalni razvoj, koegzistenciju i pune slobode za sve narode i pojedince. U rezoluciji o obavezama Nemačke da plati odštetu za izvršene zločine i pljačku ističe se posebno da ne može da se opravda nemački stav koji prema socijalističkim zemljama ne postupa jednako kao prema drugima i ne plaća im naknadu. U rezoluciji o odnosima između hrišćana i Jevreja izražena je nada da će se stavovi koji vode ka novim shvatanjima u rimokatoličkoj crkvi i u praksi pokazati kao pozitivni. U posebnoj rezoluciji istaknut je protest protiv mogućnosti zastarevanja, kada je u pitanju gonjenje i kažnjavanje ratnih zločinaca. Potvrđena je i ranija odluka da Dan Vrašovskog geta (27. nisan) bude dan pomena za šest miliona jevrejskih žrtava nacističkih zločina, a upućen je apel da Jevreji grupno posećuju mesta nekadašnjih koncentracionih logora kao jevrejska mesta pijeteta.

Među rezolucijama o kulturnom radu treba pomenuti da je naročito izražena potreba jevrejskog vaspitanja u domu i školi uz podvlačenje njegovih zadataka i sadržine. Saradnja sa UNESKO-m, zadaci Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu i Svetskog saveta za jevrejsko vaspitanje i slične druge rezolucije dopunjuju orijentaciju Svetskog jevrejskog kongresa da jevrejskoj kulturi i vaspitanju pristupi sa još više rešenosti u cilju iznalaženja formi, sadržine i sredstava za ostvarenje tih ciljeva.

Osim izmena u konstituciji, organizacione rezolucije i preporuke izražavaju uverenje o jedinstvu jevrejskog naroda, pozdravljaju proširenje članstva Kongresa kako u pogledu broja zemalja tako i u pogledu

pojedinih posebnih organizacija, a Svetskoj egzekutivi i Upravnom savetu određuju prioritete zadatke za naredni period.

Učešće delegacije Saveza na plenarnom zasedanju

Naš Savez imao je na Kongresnom plenarnom zasedanju pravo na učešće sa tri delegata, tj. jednog člana Svetske egzekutive i još dva punopravna delegata. U Brisel su otputovali i učestvovali u radu Plenarnog zasedanja predsednik Saveza dr Lavoslav Kadelburg, predsednik Kuratorija Doma staraca i potpredsednik Jevrejske opštine u Zagrebu dr Oto Centner i predsednik Jevrejske opštine Sarajevo dr Hajim Kamhi.

Učešće naše delegacije bilo je vrlo aktivno i živo. Dr Kadelburg je izabran u Prezidijum zasedanja, docnije i za predsednika Organizacione komisije, a učestvovao je sem toga u diskusiji u plenumu gde je izneo rezultate i problematiku kulturnog rada jevrejske zajednice u Jugoslaviji. Uz to je dr Kadelburg pozvao učesnike zasedanja na naše svečanosti koje će se održati u Skoplju i Sarajevu. Dr Centner je pratio rad Političke komisije a uz to je bio prijavljen kao govornik na simpozijumu o Nemcima i Jevrejima, za koji su bila pripremljena pitanja o neopravdanom odbijanju SR Nemačke da plati odštetu Jugoslaviji i njenim građanima žrtvama nacističkih nedela; o neonacističkim pojavama i blagom kažnjavanju zločinaca od kojih se neki slobodno kreću kao na pr. ozloglašeni Bekerle, koji je odgovoran za tragičnu sudbinu Jevreja iz Makedonije. Ta su pitanja podneta u pismenom obliku zbog toga što na simpozijumu usled kratkoće vremena nije bilo mogućnosti za diskusiju. Dr Kamhi je pratio rad Kulturne komisije, a na posebnom sastanku Svetske sefardske federacije upoznao je skup sa pripremama za proslavu 400-godišnjice naseljavanja Jevreja u Bosni i Hercegovini i pozvao učesnike da posete te svečanosti.

Važno je da se spomene da su ovom zasedanju prisustvovali i predstavnici jevrejskih zajednica iz Rumunije i Mađarske sa kojima je naša delegacija održavala vrlo prisne kontakte.

Ostale priredbe, skupovi i kontakti

Sem Plenarnog zasedanja održane su u Briselu i dve sednice Svetske egzekutive. Na prvoj, uoči početka zasedanja Egzekutiva se pozabavila pitanjima sadržine i metoda rada zasedanja. Na toj sednici su

učestvovali dr Kadelburg i dr Centner. Posle zasedanja održana je takođe sednica Svetske egzekutive na kojoj se rešavalo o planu daljnjeg rada, a učestvovao je dr Kadelburg kao član Egzekutive.

Dr Goldman je održao posebnu komemoraciju umrlim članovima Egzekutive među kojima je spomenuo dr Alberta Vajsa sa njegovim zaslugama za jugoslovensko Jevrejstvo i njegovim učešćem u Svetskom jevrejskom kongresu.

Pored niza ličnih kontakata i razgovora sa delegatima jevrejskih zajednica iz velikog broja zemalja, naši su delegati bili pozvani na poseban svečani ručak koji je priredio predsednik Kongresa dr Nahum Goldman u čast delegata iz Jugoslavije, Rumunije i Mađarske. Tu su dr Goldman i šefovi delegacija u kratkim zdravicama izneli svoje zadovoljstvo tokom rada i zadacima koje vrši Svetski jevrejski kongres.

Naša delegacija bila je pozvana na prigodni ručak koji je priredila delegacija Francuske, a prisustvovala je i svečanim prijemima koje su priredili: predsednik grada Brisela u zajednici sa jevrejskim organizacijama Belgije u gradskoj kući Brisela, poznatoj po umetničkim radovima, kao i prijemu koji je priredio predsednik Kongresa dr Goldman u svečanim prostorijama jednog kluba.

Prijatelj naše zajednice i član Egzekutive Jevrejske agencije Cvi Lurie takođe je pozvao našu delegaciju na posebnu večeru na kojoj se vodio razgovor o raznim pitanjima u vezi sa radom našeg Saveza.

POVODOM SIMPOZIJUMA O ODNOSIMA IZMEĐU JEVREJA I NEMACA²

U prikazu rada Petog plenarnog zasedanja Svetskog jevrejskog kongresa koje je održano avgusta meseca ove godine u Briselu ima podataka i o simpozijumima koji su tom prilikom održani. Naročito jedan od tih simpozijuma, onaj o odnosima Jevreja i Nemaca, izazvao je veliko interesovanje u Jevrejstvu i u celoj svetskoj javnosti. Delegacija Saveza jevrejskih opština Jugoslavije bila je na tom simpozijumu najavila pitanja koja postavlja predsedniku Bundestaga SR Nemačke, dr E. Gerstenmajeru, ali zbog kratkoće vremena nije bilo moguće da učesnici pitanja iznesu usmeno. Zato je naš Savez ta pitanja postavio pismeno kako dr Gerstenmajeru tako i Svetskom jevrejskom kongresu.

Ovde objavljujemo tekst pisma upućenog dr Gerstenmajeru.

„Gospodine predsedniče,

Na Petom plenarnom zasedanju Svetskog jevrejskog kongresa održanom u Briselu, delegacija jevrejske zajednice u Jugoslaviji namerala je da Vam postavi neka pitanja, ali pošto za to nije bilo vremenske mogućnosti, koristimo priliku da učinimo to ovim putem.

Radi se o pitanjima koja su već u više mahova iznošena na sednicama Svetskog jevrejskog kongresa, o pitanjima koja želimo da ponovimo i u svetlu diskusija koje se sada vode na Petom plenarnom zasedanju o odnosima između Jevreja i Nemaca.

Uz puno poštovanje i priznanje Vaše aktivnosti u prošlosti i sadašnjosti, mi bismo da Vam skrenemo pažnju na činjenicu da SR Nemačka nije do današnjeg dana preduzela ništa u pogledu svojih međunarodno-pravnih obaveza prema narodima naše zemlje, uključujući tu i Jevreje, žrtve nacističke agresije. Zbog toga mi ne možemo a da ne postavimo pitanje o razlozima takvog diskriminatorskog postupka prema zaista

² JP, 9-10, 1966, str. 15-16

opravdanim zahtevima jugoslovenskih naroda među kojima se nalaze i jugoslovenski Jevreji čija je većina, tj. preko 85 procenata, uništena za vreme nacističke okupacije. Mi smo uvereni da takav postupak ne može da se pravda ni Halštajnovom doktrinom niti bilo kakvim drugim razlozima, da je protivan osnovnim načelima međunarodnog prava, pa da zbog toga predstavlja i smetnju za poboljšanje odnosa između Nemaca i Jevreja.

Još snažniji revolt izaziva u našoj zemlji, naročito kod ono malo Jevreja koji su preživeli strahote nacističke okupacije, činjenica što se mnogi ratni zločinci, odgovorni za ubistvo hiljada jugoslovenskih Jevreja, slobodno kreću po Nemačkoj. Kao primer navodimo samo ratnog zločinca Bekerlea koji je u martu 1943. godine naredio i sproveo deportaciju svih Jevreja Makedonije, transportovao ih u Treblinku gde su našli groznu smrt.

Ne možemo da shvatimo da je u Nemačkoj i dan-danas dopuštena usmena i u štampi nacistička propaganda. Činjenica od posebnog interesa za nas je dozvoljavanje organizovane ustaške aktivnosti onih ustaša, koji su pobegli iz Jugoslavije kao i sličnih elemenata, iako se dobro zna da su oni bili verne sluge okupatorske armije u uništavanju Jevreja i drugih jugoslovenskih građana.

Sve nas to prisiljava da damo izraza našem protestu i zahtevu, g. Predsedniče, da iskoristite svoj jaki uticaj za brzo i pozitivno rešenje pomenutih problema vezanih za nacističku okupaciju naše zemlje i da time doprinesete budućem unapređivanju odnosa između Nemaca i Jevreja.

Treba da se na ovom mestu napomene da je u svoje vreme bilo reči o tome da će dr Gerstenmajer odgovoriti na svako pitanje koje bi mu se postavilo na simpozijumu. Taj odgovor bi bio utoliko važniji što su događaji u SR Nemačkoj poslednjih nedelja pokazali da tamo ni životi jugoslovenskih građana nisu sigurni i da je zločinačka delatnost ustaških i neofašističkih antijugoslovenskih elemenata našla plodno tle upravo u zemlji koja izbegava da udovolji svojim elementarnim obavezama koje proističu iz nedavne mračne i krvave prošlosti za koju mora da snosi punu odgovornost.

NEKA AKTUELNA PITANJA³

O aktuelnim problemima u jevrejskoj zajednici Jugoslavije moglo bi se pisati veoma mnogo. Oni se pojavljuju kao pitanja koja su stalno na tapetu jer su uvek živa i jer za njih nema konačnog odgovora, budući da život i razvoj zahtevaju uvek nova rešenja prilagođena toku događaja i uslovima sa kojima ih nužno treba uskladiti. Uz to se stalno pojavljuju novi problemi za koje se u svakom datom slučaju moraju iznalaziti rešenja u okviru delatnosti organizovane zajednice kao celine ili jevrejskih opština kao njenih organskih delova. U okviru ovog napisa bilo bi isuviše pretenciozno kada bi se zahvatio preveliki broj problema a pogotovo kada bi se makar i pokušavalo za njih dati neki zauvek važeći odgovori ili rešenja. Zbog toga će se ukazati samo na neke – u ovom periodu možda važnije – probleme sa pokušajem da se ukaže na moguća rešenja i bez namere da se ona shvate kao jedino moguća, već više kao podstrek da se o njima diskutuje odnosno za takvu diskusiju dadu neke polazne pozicije i teze.

Dakako, kad se govori o bilo kom aspektu Jevrejstva, na prvom mestu nužno se postavljaju pitanja održanja, kontinuiteta, reklo bi se samog postojanja. A to zavisi od kulturnog rada u smislu prenošenja znanja i poznavanja kulturnog nasleđa, sadržine moralnih i etičkih vrednosti, informisanosti o bitnim istorijskim činjenicama itd. Za uspešno savladavanje tog problema u svakom periodu i na svakom mestu treba naći odgovarajuće forme i metode. Kod nas zacemento nisu jevrejske škole ustanove koje prenose jevrejska znanja i tradiciju i koje formiraju svest, jer ih nemamo niti ih možemo stvoriti. Nije to ni porodica, naročito ona mlada koja i sama nije savladala niti upoznala sve te vrednosti. I upravo zbog toga za nas prioritetni zahtev mora da bude kulturni rad u svim njegovim formama: seminarima, predavanjima, diskusionim sastancima, bibliotekama i čitaonicama sa jevrejskom literaturom i štampom, izdavanjem informativnih publikacija, priručnika i drugog odgovarajućeg

³ JP, 11–12, 1970, str. 1–6

vaspitnog materijala, koncertima jevrejske muzike i horskog pevanja, muzejskim izložbama itd.

U toj delatnosti pojavljuju se teškoće kako objektivne tako i subjektivne. Objektivne su pre svega u tome što su nam lokalne zajednice pretežnim delom tako usitnjene da je organizovanje sistematskog jevrejskog kulturnog rada skopčano sa gotovo nesavladivim teškoćama. Subjektivne teškoće leže u većini slučajeva u nedovoljnom angažovanju onih članova zajednice koji imaju potrebnu spremu za takav rad jer su isuviše zauzeti pitanjima svoje karijere i egzistencije. Na tom sektoru žene kod nas zacemento pružaju najbolji primer zalaganja i aktivnosti, a to se može po pravilu reći i za omladinu, iako kod omladine naročito u radu pojedinih klubova ima kriznih perioda. Problem predstavlja tzv. srednja generacija koja je i inače najmalobrojnija, a deo tek pristizne i stasa iz redova mladih pripadnika zajednice rođenih posle Drugog svet-skog rata. Za tu mladu generaciju treba da se nađu rešenja. Pre svega, pitanje koji uzrast se smatra mladom generacijom ne bi trebalo ni formalno ni formalistički shvatiti. Drugo, jevrejsku aktivnost treba učiniti atraktivnom i interesantnom. Za to postoji niz mogućnosti. Pokušaji sa zajedničkim letovanjem za mladu generaciju do danas su dali samo ograničene rezultate, dok se kontakt sa mladim jevrejskim rukovodiocima u jevrejskim zajednicama van zemlje pokazao kao odličan stimulatívni faktor. Tu ne bi trebalo zanemariti ni obezbeđivanje specifičnih vaspitnih i informativnih materijala za tu grupu. U tom pravcu do danas nismo daleko odmakli.

Po svom značaju za vitalnost jevrejske zajednice rad sa decom i omladinom svakako spada u prioritetne zadatke. Tom poslu se posvećuje mnogo truda i sredstava, ali je iskrsao problem letovališta koji nužno mora po svaku cenu da se reši. Zajedničko letovanje dece i omladine ima svoje pozitivne efekte ne samo zbog zajedničkog života, bližeg međusobnog upoznavanja i povezivanja sa jevrejskim folklorom kroz igru i pesmu, učenja elementarnog ivrita, već i zbog toga što je to jedina mogućnost da deca i omladina iz mesta u kojima živi minimalan broj porodica u toku letovanja bar jedanput godišnje učestvuju u planski pripremljenom vaspitnom programu. Uz to dolazi na letovanje do korisnih kontakata sa jevrejskom omladinom iz drugih zemalja (Rumunije, Mađarske, Čehoslovačke) i to samo po sebi obogaćuje razmenu iskustava i proširuje poznanstva iz kojih se rađaju prijateljstva i intimne veze.

Pitanje se nameće: da li ići na kupovinu stalnog objekta, što rađa niz pravno-ekonomskih i finansijskih problema, ili tražiti objekat koji će se zakupiti na manji ili veći broj godina. To pitanje mora da se reši bez odlaganja.

U pogledu pomoći materijalno ugroženim članovima naše zajednice stvari ni izdaleka ne stoje onako kako bismo mi to želeli. Sredstva koja opštine dobijaju preko Saveza za te potrebe nisu značajna. A kada se ta i inače mala sredstva rasporede na veći broj interesenata u vidu atomiziranih iznosa, onda to ne predstavlja efikasnu pomoć. Doda li se tome da neke opštine od tih sredstava odvajaju i iznose potrebne za najnužnije administrativne troškove, onda cela pomoć postaje simbolika. Rešenje treba nužno tražiti u efikasnijem pomaganju najugroženijih članova zajednice. Hteli mi to ili ne, rešenja treba da se nađu upravo u tom pravcu. Međutim, ne treba isključiti ni sopstvene napore opština u solidarnosti u okvirima lokalnih zajednica i iz lokalnih izvora. Za to ima primera u poslednjem periodu, ali ti su primeri, na žalost, vrlo retki i gotovo usamljeni.

Pitanje jevrejskog identiteta i identifikacije ulazi u red sasvim aktuelnih pitanja zbog demografskog popisa koji Savez upravo vrši kao i zbog opšteg popisa stanovništva Jugoslavije koji će se obaviti u proleće 1971. godine. Međutim, ta tema zahteva posebno razmatranje i o njoj je već nešto pisano a biće reči i docnije. Ovde samo toliko: u jugoslovenskim društveno-političkim uslovima opredeljivanje za nacionalnu ili etničku pripadnost spada u sferu slobodne odluke svakog građanina – dakako i Jevrejina. Tek toliko da se naglasi: opredeljivanje za jevrejsko deklarisanje nije nužno vezano za članstvo u nekoj jevrejskoj opštini. No bliže i više o tome biće reči drugom prilikom.

Jevrejska groblja, ta mesta pijeteta na kojima su koncentrisani ostaci nekada velike i snažne jevrejske zajednice u zemlji, tema su kojoj bi trebalo posvetiti mnogo prostora. Naša mala zajednica ostala je sa svojih jedva sedam hiljada duša u obavezi da se stara o preko dve stotine grobalja, jer ih toliko ima prema našem katastru grobalja koji smo sredili pre više od petnaest godina. Uz to dolazi činjenica da je status grobalja u Jugoslaviji regulisan propisima prema kojima grobljima upravljaju opštinske skupštine, tj. društveno-političke zajednice. Dalje, članovi porodica koji imaju svoje srodnike sahranjene na jevrejskim grobljima samo izuzetno misle na to da imaju obaveze prema svojim pokojnicima

koji su tu sahranjeni. Pa i pored svega toga i Savez i opštine su u dosta slučajeva uspeli da reše probleme jevrejskih grobalja. Tamo gde jevrejske opštine u sporazumu sa lokalnim organima vlasti upravljaju svojim grobljima, ona se uredno, reklo bi se uzorno održavaju (Beograd, Đakovo, Ada, Slavonski Brod i dr.), ponegde se zbog urbanističkog razvoja moralo pristupiti premeštanju, negde su se podigli spomenici kao oznake nekadašnjih jevrejskih grobalja, ali na žalost još je vrlo veliki broj mesta u kojima nema ni jedne jevrejske porodice i groblja propadaju. U toku je postupak u mnogo slučajeva u kojima se teži da se spase što je moguće, ali ljudski i materijalni kapaciteti kojima raspolaže naša zajednica ni izdaleka nisu dovoljni da se taj ogromni zadatak brzo i sa punim uspehom savlada. Šira društvena zajednica u mnogo slučajeva pruža veliku pomoć i podršku za povoljna rešenja (Sl. Brod, Osijek, Ruma i dr.), ali sve to još uvek nije garancija da će sva rešenja biti uspešno nađena. Na pomoć iz inostranstva tu se ne može računati, a lokalni organi vlasti ni uz najbolju volju i pokazani pijetet nisu u mogućnosti da pruže dovoljno sredstava da bi se obezbedilo uređenje, a pogotovo ne ono što je potrebno za održavanje. Ostaje dakle da i dalje tražimo rešenja u svim slučajevima u kojima ih nismo do danas našli, a kada i koliko ćemo toga uspeti da savladamo ostaje da se vidi. Sigurno je da nam ne nedostaje volja i želja da sve uradimo. Dokaz za to su i desetine spomenika žrtvama fašizma koje smo podigli u poslednje dve decenije i o kojima se savesno staramo.

Na ovom mestu je red da se kaže nešto i o zadovoljenju potreba verske delatnosti. Prostorni i materijalni uslovi se za te potrebe obezbeđuju i u tom pogledu nema ništa naročito da se kaže. Ali pitanje kadrova kvalifikovanih za obavljanje obreda ne stoji dobro. Svi napori koji su dosad uloženi da se obezbede kvalifikovana lica za ritualne obrede – a napora je bilo mnogo – nisu urodili plodom. Obezbediti rabina za zajednicu i hazane za neke opštine ostaje važan zadatak kome se mora posvetiti mnogo pažnje. Ustanove i prijatelji naše zajednice u inostranstvu pokazuju mnogo razumevanja za te potrebe i spremni su da pomognu; taj stav nailazi na razumevanje i kod jugoslovenskih državnih organa, no sve to nije pomoglo da se nađe rešenje i ostaje i dalje da se na tome radi.

Još reč dve o materijalnom položaju opština. U tom pogledu evolucija za poslednjih dvadeset godina nije dovela do znatnijih promena.

Sem izuzetnih slučajeva u kojima su se jevrejske opštine koliko-toliko finansijski osamostalile (Zagreb, Sarajevo, Split, Zenica), ostalo je svuda po starom: bezmalo za sve delatnosti sredstva se obezbeđuju iz centra, iz fondova Saveza od prodatih nepokretnosti ili dotacija dobijenih sa strane. Sopstveni naponi naših opština i samodoprinosi članova predstavljaju minimalne iznose kojima se ne može pokriti ni trošak male administracije, a da se i ne govori o troškovima programske delatnosti. To je tema koja nije nova, ali se mora uvek ponovo potezati, jer nam mora postati jasno da na današnjem stepenu razvoja nema više razloga da svaki pojedinac ne odvoji onoliko za doprinos svojoj jevrejskoj opštini koliko može i da onda s pravom traži određenu delatnost u svojoj užoj zajednici.

Pitanja o kojima bi morala da se kaže neka reč ima još. Da pomenemo problem osposobljavanja kadrova za jevrejski javni rad, kako profesionalnih tako naročito i funkcionera u našim opštinama iz naredne generacije koja će morati da se prihvati posla i preuzme odgovornost za kontinuitet opstanka zajednice u najbližoj budućnosti pa i odmah sada. Jednom reči, bliska budućnost nam donosi celo breme problema koje će nam ispuniti program rada i, svesni odgovornosti koju smo poneli, uradićemo sve da se jevrejska zajednica u nas ne samo održi, već da u skladu sa svojim načelom opšte jevrejske solidarnosti i odgovornosti, pokaže dostojnom poverenja koje joj se ukazuje. Ovo će moći da postigne zahvaljujući i društveno-političkom položaju i odnosima u zemlji u kojoj uživa svu slobodu svoga opredeljivanja i delatnosti.

Konferencija opština koju ćemo održati kroz koji mesec biće najbolja prilika da se, na tom najširem skupu i najodgovornijem forumu jevrejske zajednice u Jugoslaviji, iznađu adekvatni odgovori na ovde izneta kao i druga važna pitanja koja se postavljaju pred zajednicu. Tu će se onda moći na kompetentan način i uz obavezu svih delova zajednice kao i celine utvrditi plan delatnosti za naredni višegodišnji period.

ŠTA JE ZNAČILO JEVREJSKO OPREDELJIVANJE⁴

Već sam jednom pisao o jevrejskom opredeljivanju u Drugom svetskom ratu, ali mi izgleda da to nije bilo potpuno. Zato evo još jednom o toj temi.

Kada je 1941. godine počeo aprilski rat, u Sloveniji gde sam se nalazio na tromeđi, na položaju prema Italiji prvih dana ne samo da nije bilo borbi, već smo primetili da su se italijanski graničari povukli sa granice, pa smo se mi nekoliko kilometara slobodno i nesmetano kretali na italijanskoj pograničnoj teritoriji. Ali ubrzo je došlo, za nas tada nerazumljivo, naređenje za povlačenje u pravcu Novo Mesto – Karlovac – Jajce.

Kada smo 8. ili 9. aprila stigli do Novog Mesta, tu su već bez borbe stigle i nemačke divizije iz Austrije. Počelo je zarobljavanje, ali pošto ono nije bilo – sem razoružavanja i odvajanja oficira od vojnika – praćeno drugim merama, mnogi su nastavili slobodno kretanje u pravcu Zagreba. Tu sam, između dva mosta na Savi kod Brežica, konačno zarobljen 10. aprila. Sećam se toga datuma, jer su upravo bile stigle vesti o proglašenju ND Hrvatske. Nas sedamdesetak, mahom rezervnih oficira, smešteno je u bolnicu u Brežicama. Na kapiji je bila postavljena nacistička straža. Ali ako je neko imao građansko odelo, mogao je slobodno da izađe jer je u bolnici zatečeno nešto civilnih bolesnika. Tih dana bio je i katolički Uskrs koga su opatice u bolnici slavile a mi se – možda poslednji put u periodu od četiri godine koje su nailazile – dobro pogostili, jer su opatice podelile poslednje šunke, dosta jaja i raznih poslastica.

No sve je to prošlo brzo kao san. Trećega dana u zoru naišla je grupa nemačkih vojnika i uz glasno „Los, los!“ poterala nas je usiljenim mar-

⁴ JP, 3–4, 1981, str. 21–23

ševskim korakom u pravcu Zagreba. Sećam se da smo četrdesetak kilometara od Brežica do Zagreba prešli za oko sedam časova, bez odmora. Ali bili smo tada još u odličnoj fizičkoj kondiciji, a za naciste je to bio početak balkanskog blic-kriga.

U Zagrebu smo došli do nekadašnje vojne škole u donjem delu Ilice, tako da i nismo prošli kroz ceo grad. Tu nas je dočekaao neki ustaški satnik i počeo da nas sortira po nekim pravilima koja mi nismo poznavali. Dakako, Hrvati su upućeni na neko proveravanje u jednu kancelariju. Srbi su koncentrisani u jednom uglu kasarnskog kruga, Jugosloveni – a takvima se deklariseo i veći broj Slovenaca – bili su među Srbima itd. Kada sam došao na red, na pitanje ustaškog satnika o nacionalnosti, odgovorio sam da sam Jevrejin i, radi boljeg sporazumevanja, dodao: Židov. Odgovor je bio gotovo urlanje i glasio je: „Marš među Srbe!“

Iste večeri, a da nismo celog dana ni jeli ni pili, utovarili su nas u kamione i u toku noći prebacili preko pontonskog mosta na Dravi kod Maribora u Austriju, u blizinu Lajbnica. Tu se u rano maglovito jutro našlo nekoliko hiljada zarobljenika bivše jugoslovenske vojske. Kao da se čekala naša grupa, te čim smo stigli počela je procedura: klasifikacija po narodnostima, po nekom spisku koji je držao neki esesovski konjički kapetan. Čini mi se da je na spisku bilo nekih devetnaest naroda i narodnosti, među njima su bili Slovenci i Slavonci, Bosanci, Mađari, Bugari i drugi. Kada su se svi opredeljeni grupisali po denominacijama koje je esesovac izvikivao, ostao sam ja sam kao neopredeljen. Na postavljeno pitanje o nacionalnosti, odgovorio sam „Jude“. Esesovac se čudio i ljutio, pa je reagovao onako kako mu je spisak govorio – moram u jednu od devetnaest grupa. I postavi on ponovo pitanje sa objašnjenjem da njemu ne treba moja verska pripadnost nego narodnost. A ja ponovim: „Jude“. Švaba nije znao šta će dalje, pa me upita gde sam rođen i u kome se kraju nalazi moje rodno mesto. Bilo mu je lakše kada je čuo da sam rođen u Vinkovcima i da se taj grad nalazi u Hrvatskoj. Uzviknuo je koliko ga je grlo nosilo: „Među Hrvatima!“ Moram da priznam da nisam bio oduševljen, jer su neki zarobljenici koji su se tu iz ranijih grupa zatekli već bili stavili na šajkače ili šapke ustaški znak „U“. Ali naređenje sam morao da izvršim.

Pokazalo se da nas je u tom transportu bilo 27 Jevreja iz Hrvatske. No to se videlo tek u prvom logoru – Oflagu VIC – Varburgu, kada su nas Nemci, sa ostalim Hrvatima transportovali radi repatrijacije u tran-

zitni logor u Genzerndorf kod Beča. Interesantno je bilo što je između nas 27 bilo i takvih koji su želeli u ND Hrvatsku. Neki će naći vezu i spasti se – ta već smo čuli o postupku prema Jevrejima u Hrvatskoj – ili su se nadali da će uspeti da pobegnu iz transporta i sl. Nekolicina nas koji smo bili protiv odlaska u ND Hrvatsku bili smo ugroženi, pa smo morali biti oprezni.

Ali tu nam se sreća nasmešila. Predsednik komisije za prijem zarobljenih Hrvata bio je sin zloglasnog ministra Kvaternika, Dido Kvaternik. Kada smo mu rekli da smo Jevreji i da ne želimo u Hrvatsku, odgovorio je da oni nas i neće. I onda se desilo nešto neviđeno. Nas 27 dobilo je kao pratnju jednu malu patrolu nemačkih vojnika treće pozivaca. Pošto je trebalo da se u Beču ukrcamo na Zapadnoj železničkoj stanici, a bili smo stigli na Južnu, naši stražari najmili su nosača sa kolicima koji je prevezao prtljag, a 27 Jevreja je peške, doduše pod stražom, prošlo kroz Beč, da bi se ukrcali u voz u pravcu Vircburga, Hanovera i, konačno, logora u Osnabriku. Tu smo zatekli već poznatu situaciju – Jevreje u baraci 16.

ČETRDESET GODINA SVETSKOG JEVREJSKOG KONGRESA⁵

Potreba stvaranja jednog svetskog jevrejskog foruma koji će ustati u zaštitu i odbranu Jevreja u raznim delovima sveta rodila se već posle Prvog svetskog rata, a postala je vrlo akutna kada je u Nemačkoj došao na vlast Hitler. Tada su i počela najdrastičnija gonjenja i zlostavljanja Jevreja koja su, za razliku od ranijih lokalnih i teritorijalnih pogroma, počela da dobijaju ogromne dimenzije, ne samo u Nemačkoj, nego i mnogim evropskim zemljama pod nemačkim uticajem. Potreba da Jevreji organizovano nastupe u borbi protiv nacističke nemani bila je utoliko opravdanija što su države i državni u Evropi i u svetu uopšte olako smatrali da opasnost od nacizma i fašizma nije tako ozbiljna. To su pokazale tek stravične posledice tog mračnog perioda istorije kad je utvrđeno da su posledice u desetinama miliona poginulih boraca i nevinih žrtava i u ogromnim razaranjima u Evropi i na drugim kontinentima.

Organizacione pripreme za saziv prvog, osnivačkog zasedanja Svetskog jevrejskog kongresa trajale su od 1932. do 1936. godine, kada je konačno – u jeku svetske krize i Hitlerovih ucenjivačkih pritisaka – Kongres formiran. Pristupile su mu jevrejske zajednice i organizacije iz gotovo svih zemalja u svetu i počela je aktivnost koja je u toku protekle četiri decenije dala vidne rezultate, a Svetski jevrejski kongres – kojemu je osnovni zadatak zaštita prava čoveka – podigla u red najuglednijih svetskih organizacija. Antifašistička orijentacija i borba za elementarna prava čoveka bez obzira na rasnu, nacionalnu ili versku pripadnost, za socijalni progres i unapređivanje jevrejske kulture, zapisani su u dokumentima Kongresa kao osnovni ciljevi. Za vreme drugog svetskog rata Svetski jevrejski kongres je aktima i akcijama upozoravao na opasnosti i zločine nacifašizma i preduzimao mere za njihovo sprečavanje i otklanjanje kobnih posledica. Nažalost, vlade mnogih zemalja nisu se odazi-

⁵ JP, 5–6, 1976, str. 1–2

vale uvek kad su upućivani signali za uzbunu ili to nisu činile blagovremeno, pa je zbog toga jevrejska kataklizma u tom periodu imala još užasnije razmere.

Posle Drugog svetskog rata Svetski jevrejski kongres se konsolidovao jer su mu pristupile još mnoge zajednice i organizacije, tako da je danas u njemu učlanjeno 65 jevrejskih zajednica i veliki broj jevrejskih organizacija. Plenarna zasedanja Kongresa sa oko 700 delegata i njegova izvršna tela dosledno sprovode ideje i politiku kako su zapisane već u prvim dokumentima: borbu za ravnopravnost i slobodu ljudi, naroda i država.

Posle prvog predsednika dr Stifena Vajza, koji je umro ubrzo posle Drugog svetskog rata, za predsednika je izabran dr Nahum Goldman, dotad zamenik predsednika i rukovodilac Svetske egzekutive Kongresa. Njegova taktična i mudra rukovodeća uloga, napredne ideje i širina kulture obezbedili su mu veliki ugled, možda upravo zbog toga što ne uvija i ne krije svoje stavove i ne izbegava kritiku, a ima posebno razumevanje za potrebe mladih i naredne generacije.

Svetski jevrejski kongres afirmisao se i svojom aktivnošću u više međunarodnih organizacija, naročito u telima Organizacije ujedinjenih nacija gde ima status nedržavne organizacije.

Savez jevrejskih opština Jugoslavije je član Svetskog jevrejskog kongresa od osnivanja. Predstavnici Saveza u Kongresu često učestvuju u aktivnostima, na plenarnim zasedanjima ili kao članovi u izvršnim organima. Svetski jevrejski kongres ima ugled u jugoslovenskom društvenom i političkom svetu. Kao dokaz za to je i činjenica da je i Predsednik Republike u više mahova primio dr Nahuma Goldmana, predsednika Kongresa, a funkcioneri Kongresa su u toku proteklih godina imali više kontakata sa visokim državnim funkcionerima i društveno-političkim organizacijama u Jugoslaviji.

Četrdeset godina Svetskog jevrejskog kongresa obeležava se u 1976. godini svugde u svetu uz naglašavanje njegove afirmacije i vidnih rezultata u njegovim aktivnostima u prilog pravilnog tretmana Jevreja bilo gde se oni nalazili u svetu.

PROF. DR ALBERT VAJS

Dvadeset godina od smrti⁶

Bili smo potreseni, tužni i duboko ožalošćeni kad nas je pre dvadeset godina, 4. aprila, ostavio dr Albert Vajs – naš Albi. Takvi smo ostali i u našoj zajednici i svuda gde su prof. Vajsa poznavali, u svim krugovima sa kojima je bio u vezi i sa kojima je sarađivao: u porodici, učilištima i drugim ustanovama, među prijateljima, drugovima i bezbrojnim poštovaocima, a naročito u jevrejskoj zajednici Jugoslavije u kojoj je imao najprisnije saradnike, pa i široko u jevrejskom svetu gde je svuda bio i cenjen i voljen.

Svi smo žalili kad je Albi umro, a kad smo ga ispraćali na Jevrejskom groblju u Beogradu, na mestu gde će njegov spomenik biti stalan znak njegovih zasluga i mesto hodočašća mnogih građana kako starije tako i mlađih generacija koje je podizao i osposobljavao za život i stručni rad, tada se i nebo otvorilo i toga 6. aprila 1964. oplakalo, zajedno s nepreglednom masom, našeg gorostasa koji će nam uvek nedostajati. Umro je u naponu snage i stvaranja u svojoj 59. godini.

Ostalo nam je da izvršavamo amanet koji nam je ostavio, da i dalje činimo ono što je Albi vizionarski video. Biće oblasti u kojima su njegov duh i njegovo stvaralaštvo nenadoknadivi, jer se ta praznina ne može nadoknaditi na onaj osoben, ljudski i topao način kao što je on umeo. U daljem razvijanju jevrejske kulture, vaspitanja, solidarnosti s jevrejstvom i svim drugim što je vezano za taj zadatak, on je zemlji i svetu ostavio ideje koje su stalno savremene i žive. Mi ćemo ih se držati i izvršavati ih. To neće biti samo verbalna obaveza nego ubedenost u potrebu i opravdanost svih tendencija koje su u njima sadržane.

Albijeva široka kultura, erudicija, humanost i drugarstvo ostaće nezaboravni kao što će stalna ostati i slika o vernosti svom narodu.

⁶ JP, 3-4, 1984, str. 3-4

Od detinjstva do groba, Albi je bio živa baklja koja je vodila u bolji život i progres. Bio je svestran, uman i plemenit, neuporedivo plemenit.

Dug koji imamo prema našem dugogodišnjem predsedniku Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, velikom učitelju i uzoru koji je to bio i koji će to ostati dok ima živih u našoj jevrejskoj zajednici, odužujemo tako što ga trajno nosimo u našim mislima, u našim srcima i osećanjima i, ponavljamo, što ćemo verno izvršavati amanet velikog čoveka i Jevrejina koji nam je ostavljen.

DR NAHUM GOLDMAN

„Državnik bez države“ navršio je 80 godina⁷

Govornik bez premca koji ne ceni oratorske efekte i nije mu stalo do odobravanja i aplauza, već u kontraverzama i diskusiji postiže neviđeni nivo. Svoje slušaoce uvek fascinira i šarmira, iako njegova shvatanja često izazivaju kritiku. To upravo i želi dr Goldman jer mu nije stalo do toga da mu se da za pravo, već da podstakne idejne konfrontacije.

Nahum Goldman uvek ističe nonkonformizam Jevreja među ostalim narodima, svojstvo koje su Jevreji stekli kroz vekove. On sam je nonkonformista i neustrašivi borac za prava jevrejskog naroda. Dok su drugi vezani za kolektivna shvatanja, on se samo ponekad uzdržava od izjašnjavanja o svojim shvatanjima, ali to čini samo iz taktičkih razloga, pa onda odjednom izaziva kritike svojim ličnim stavom o krupnim i presudnim pitanjima. To ga je često dovodilo do teških sukoba i opozicije, naročito u periodu kada je bio na čelu svih najvećih jevrejskih organizacija u svetu. To se dešava i danas kada kao dugogodišnji predsednik Svetskog jevrejskog kongresa nastupa sa svojim ličnim stavom i mišljenjem. Jer on uvek zadržava pravo na svoj lični stav, iako to često može da dovede do nesporeduma.

Biografija Nahuma Goldmana koja u prevodu s nemačkog nosi naslov „Državnik bez države“ obuhvata niz situacija u kojima je nonkonformizam drastično došao do izražaja. I to se provlači kao crvena nit od najranijeg detinjstva u roditeljskoj kući u Višnjevju u Litvi, pa preko studija u Frankfurtu, Hajdelbergu, Berlinu i Marburgu, aktivnosti u svetским jevrejskim organizacijama u kojima je uvek bio na rukovodećim položajima, pa sve do njegovih diplomatskih misija u nekadašnjem Društvu naroda, zatim Ujedinjenim nacijama i susreta sa najznačajnijim ličnostima savremenog života kao što su bili Litvinov, Bevin ili kao što su Tito, Čaušesku, Sengor, Dobrinjin, Kisinger itd.

⁷ JP, 7-8, 1975, str. 4-5

Kod Goldmana se u jednoj ličnosti stiču osobine jevrejske dijalektike i nemačke kulture, koja je docnije dopunjena iskustvima u anglosaksonskom svetu. Tako se u njemu objedinjuje predstavnik svetskog Jevrejstva i kosmopolite koji stoji na braniku dijsapora sa punim razumevanjem za Izrael i njegove probleme, kao i uzajamne odnose između galuta i Izraela.

U svim, pa i najpraktičnijim situacijama, dr Goldman se uzda u to da nema problema koji ne bi mogli da se razreše pregovorima i sporazumevanjem. To je pokazao naročito kada je, uprkos velikom protivljenju, pedesetih godina postigao sporazum sa Saveznom Republikom Nemačkom o plaćanjima znatnih iznosa koji će bar u izvesnoj meri pružiti naknadu za ogromne žrtve koje je prouzrokovao i izvršio fašizam. Tako je i došao – posle tzv. Luksemburških sporazuma – na čelo organizacije koja se starala o naknadama – „Claims Conference“, a docnije i Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu.

U Svetskom jevrejskom kongresu od osnivanja do sada dr Goldman je inspirator i nesumnjivo protagonista svih akcija, predsednik i borac. Punih trideset godina neumornog rada dr Goldmana dovelo je do toga da je Svetski jevrejski kongres najreprezentativnija jevrejska organizacija u svetu, koja se bori za mir u svetu, demokratiju i ravnopravnost naroda i narodnosti, rasa, vera. U rukovođenju tom organizacijom pokazuje se, kao i redovno kod pripadnika starije generacije jevrejskih javnih radnika, da su svesni prošlosti i na analizi savremenih kretanja gledaju u perspektivi u budućnost, što im daje karakteristike po kojima su uvek mladi.

Na svečanoj večeri koja je 9. jula, uoči Goldmanovog osamdesetog rođendana priređena u Ženevi, ustanovljena je „Medalja dr Nahuma Goldmana“ koja će se dodeljivati zaslužnim jevrejskim radnicima. Održani su tu govori u kojima je prikazana ličnost izuzetnog značaja. Čulo se o stotinama čestitki, ali je pročitano samo četiri telegrama: E. Kacira, N. Čaušeskua, J. Broza Tita i H. Kisingera.

U telegramu predsednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita, uz želje za sreću i dobro zdravlje, izražena je i želja da dr Goldman bude krepak da bi mogao da savlada delikatne zadatke u očuvanju svetskog mira.

JUBILARNI ROĐENDAN DR ETE NAJFELD⁸

Eta Najfeld je rođena u avgustu 1916. godine u Slavonskom Brodu, kao dete ugledne jevrejske porodice Špiccerovih. U rodnom mestu je provela detinjstvo i prvu mladost u srednjoj školi, aktivna i preduzimljiva pošto je vaspitana tako da se jedino radom može nešto postići u životu.

Posle završene srednje škole upisala se na Medicinski fakultet u Zagrebu. Tu je pored savesnog studiranja bila veoma angažovana u jevrejskom društvenom životu, posebno u onome što se zbivalo oko Židovskog akademskog potpornog društva, odnosno Židovske menze. To je bilo središte intelektualnog, društvenog, političkog i kulturnog života mladih Jevreja, više stotina jevrejskih studenata iz Jugoslavije, ali i iz inostranstva. Slično nekim drugim primerima, i poznanstvo i brak sa dr Alfredom Najfeldom zasnovani su upravo na druženju u Židovskoj menzi.

Ratne godine do 1943. provela je sa svojim suprugom u Bosni u ekipi za suzbijanje endemskog luesa, da bi od 1943. učestvovala u narodnooslobodilačkom ratu, u kome je kao lekar započela delatnost u bolnici 39. krajiške udarne divizije. Sina Igora je rodila kao partizanski lekar 1944. godine i zajedno s njim prošla Scilu i Haribdu tokom dugih meseci pre završetka rata. U sastavu JNA stigla je 1945. godine u oslobođeni Zagreb i tu je demobilisana, a zatim postavljena za lekara u Higijenskom institutu NR Srbije u Beogradu, u kojem je radila do penzionisanja 1973. godine.

Posle oslobođenja je rodila kćerku Vesnu. Posebno treba naglasiti da je oboje svoje dece upućivala od njihove najranije mladosti u sve što je jevrejsko, pa su se oboje istakli i kao omladinci i danas kao jevrejski aktivisti.

⁸ JP, 1-2, 1987, str. 8-9

Kad se penzionisala, dr Eta Najfeld se svim svojim bićem posvetila jevrejskom javnom radu, dajući sve od sebe kad je reč o važnim jevrejskim zadacima. Uvek puna ideja i energije pronalazila je odlična rešenja u komplikovanim situacijama i problemima koji su se odnosili na užu i širu jevrejsku zajednicu. Kao potpredsednik Jevrejske opštine u Beogradu postigla je zavidne rezultate. Oblasti u kojima se angažovala proširila je još više otkako je pre više godina prihvatila obavezu da sarađuje u rešavanju pitanja u široj zajednici u zemlji, naročito u aktivnosti jevrejskih žena, u socijalnom radu, kulturnoj delatnosti i mnogim drugim poslovima. Dr Eta Najfeld je u mnogim prilikama kao delegat jevrejske zajednice u Jugoslaviji umela da sa mnogo dobrih ideja i s velikom komunikativnošću podigne ugled zajednice koju je zastupala.

Dr Eta Najfeld je prilikom svog jubilarnog rođendana prekoračila prag životnog poluvremena, a možda i manje ako se uzmu u obzir vitalnost i aktivnost kao njene karakteristične osobine, ili možda nije ni stigla do poluvremena jer mea veesrim važi samo za praoce, dok su pramajke po pravilu bile dužeg veka. Zbog toga Eti želimo ad mea keesrim, neka sto bude kao da joj je dvadeset.

RABIN CADIK DANON⁹

Cadik Danon, rabin jevrejske zajednice u Jugoslaviji, navršava 20. aprila sedamdeset godina života ispunjenog radom i doživljajima koji nisu uvek bili laki i jednostavni. Ali uprkos teškom putu kojim je prošao, ostao je vitalan, inicijativan i aktivan kao da je još u prvoj mladosti.

Rođen u Sarajevu 1918. godine u poznatoj rabinskoj porodici Danon koja prema porodičnom predanju vuče lozu od rav Moše Danona čiji je grob u Stocu mesto hodočašća, Cadik je kao jedno od šestoro dece već u roditeljskoj kući od oca rabina Daniela i majke Gracije nasledio ljubav prema jevrejskoj tradiciji i jevrejskim vrednotama. Posle male mature u klasičnoj gimnaziji u Travniku primljen je 1932. godine u Jevrejski srednji teološki zavod u Sarajevu gde je 1937. stekao diplomu. Do 1938. bio je veroučitelj i sveštenik u Kosovskoj Mitrovici i Prištini, a zatim je na osnovu konkursa došao za rabina u Split.

U aprilskom ratu 1941. godine zarobili su ga Nemci i zatim bugarski okupatori, ali je uspeo da pobegne iz zarobljeništva i vrati se u Split. Tu se uključio u organizovan rad i otpor protiv okupatora. Prihvatao se najtežih zadataka, izlažući se svim opasnostima koje su bile vezane za ilegalne poduhvate. Koristeći prostorije Jevrejske opštine i sinagoge u Splitu, Cadik Danon je mnogo pomagao i brojnim jevrejskim izbeglicama i narodnooslobodilačkom pokretu. Tako je bilo do pred kraj aprila 1942. godine kada su ga Italijani lišili slobode i držali u zatvoru – gde je takođe bio aktivist – do kasne jeseni, a tada je prebačen u logor na jugu Italije u blizini Rima, odakle je uspeo da sa nekim drugovima pobegne i dobije skrovište u Kavazu del Tomba. Posle kapitulacije Italije uključio se u partizanski pokret i borbu i vršio vrlo odgovorne dužnosti. Kad se rat završio, Cadik Danon se stavio na raspolaganje jugoslovenskoj Vojnoj misiji u Milanu. Po zadacima koje je dobio ostao je u Italiji do maja 1947. godine i tek tada mogao da se vrati u zemlju. Vrativši se morao je kao i mnogi drugi povratnici pre njega da se snađe i sa tugom

⁹ JP, 3–4, 1988, str. 23–24

prihvati činjenicu da mu je najveći deo uže porodice stradao. Otac, majka, braća i zetovi bili su žrtve ustaškog i nacističkog genocida. Ostale su u životu samo dve sestre.

U Jugoslaviji se Cadik Danon prihvatio posla kao rabin Jevrejske opštine u Beogradu. Iselio se u Izrael 1950. i ostao do 1953. godine kao nastavnik u školama. Po povratku u Beograd zaposlio se u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove. Bio je na važnim funkcijama u zemlji i inostranstvu sve do penzionisanja 1970. godine. Ali i taj penzionerski status bio je samo prividan.

Ubrzo se prihvata ozbiljnog zadatka – postaje rabin Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. I već mnogo više od jedne decenije vrši tu funkciju ne ograničavajući se na strogo pobrojane dužnosti. Priprema jevrejski kalendar sa pojmovima iz judaizma, organizuje kurseve hebrejskog jezika, seminar za mlade predmolitelje, drži predavanja. Ima i svoj hobi: prikuplja jevrejske melodije, sinagogalne i folklorne. Voli da peva i pasionirano uči druge da pevaju i španske romanse i molitve.

Sa svojom suprugom, dve kćerke, zetovima i troje unučadi živi u Beogradu u velikoj ljubavi i slozi. Umesto nekada velike porodice Danna, eto opet nove, možda manje ali zdrave i jake, prave zaloge koja je dokaz da se narod ne može uništiti.

Cadiku Danonu želimo da zajedno sa svojom porodicom i jevrejskom zajednicom bude još mnogo, mnogo godina svež i plodan stvaralac.

Ad mea veesrim!

In memoriam
JOŽEFU BRUNERU DEBRECENIJU¹⁰

Posle duže bolesti, u Beogradu je 25. aprila umro Jožef Bruner Debreceni. Umro je tiho kao što je bio tih i skroman za života. Međutim, iza te skromne pojave krila se snažna ličnost značajnog publiciste, književnika i stvaraoca koji je za sobom ostavio veliki opus. Njegovo delo obezbeđuje mu trajnu uspomenu, ali on će ostati u dragom sećanju i mnogobrojnim prijateljima i poštovaocima koji su, zajedno sa njegovom braćom i ostalim srodnicima, ostali da tuguju za njim pošto ga fizički više nema.

Šturi enciklopedijski podaci govore o tome da je Jožef Bruner rođen 1905. godine i da se već kao veoma mlad novinar afirmisao u Subotici kao urednik mađarskog dnevnika *Naplò (Bácsmegeyi Naplò)*. Kada mu je novinarski i književni rad u Subotici postao uzak usled rasta stvaralačke snage, 1932. godine prelazi u Budimpeštu gde je kao pisac, novinar i urednik do 1938. godine postigao veoma zapažene uspehe. Fašistički period nije ga mimoišao, pa u to vreme ni rezultati njegovog pera nisu mogli biti tako puni kao pre i posle toga. Naročito odskoče romanom o logoru smrti u Aušvicu *Hideg Krematòrium (Hladni krematorijum)*, potresnom pričom o mučenju i patnjama. Taj roman je postao obavezna lektira u jugoslovenskim školama na mađarskom jeziku. Ukupno književno stvaranje Jožefa Brunera predstavljeno je inače sa više od dvadeset knjiga na mađarskom, zbirki pesama, romana, drama, putopisa i prevoda moderne srpske lirike na mađarski, dok mu je više dela prevedeno sa mađarskog na jezike jugoslovenskih naroda i narodnosti. *Hladni krematorijum* je objavljen na srpskohrvatskom 1951. godine.

Za svoj rad dobio je najveću mađarsku književnu nagradu u nas, nagradu „Hid“. Povodom 70-godišnjice njegovog života, 50-godišnjice

¹⁰ JP, 5-6, 1978, str. 6-7

književnog rada i 30-godišnjice pobjede nad fašizmom, novosadski „Forum“ je ponovo izdao *Hideg Krematórium*, tu već proslavljenu knjigu ukrašenu grafikama vajara Nandora Glida.

Žalosti za izgubljenim vrednim i sposobnim članom naše zajednice pridružuju se svi oni koji su znali Jožefa Brunera Debrecenija i koji će ga upoznati kroz njegova dela.

DAVID LEVI DALE

In memoriam¹¹

Ima tome nešto više od deset godina kad se David Levi Dale kao glavni i odgovorni urednik *Jevrejskog pregleda* kolebao da li u taj časopis sme ući prigodan članak o urednikovom sedamdesetom rođendanu. Srdačno se zahvalio piscu i svojim drugovima iz redakcije na pažnji i dobrim željama. Skromnost mu je nalagala da to tako učini, da se zna da on počasti ne traži i ne očekuje.

A mi smo mu tada uputili čestitke i želje da u društvu svoje Mire, Rikice i ostalih dragih i milih doživi u sreći i zadovoljstvu dugi vek. To smo poželeli i, ne tako davno, kada je Dale navršio svoju osamdesetu godinu. I bio je tada do suza ganut, jer smo mu u ime zahvalne jevrejske zajednice Jugoslavije predali diplomu o upisu u Zlatnu knjigu Keren Kajemet Lejjsraela.

A evo sada se opraštamo od dragog prijatelja, uzornog i odanog saborca koji je tako nenadano otišao iz naše sredine i tako tragično izgubio život u saobraćajnoj nesreći.

Šta je Dale bio, šta je on za sve nas značio i šta smo izgubili njegovom smrću nije lako opisati. Nestanak ličnosti kakvih je malo, praznina koja će se još dugo osećati zbog njegove odsutnosti, iako će nas na njega uvek podsećati njegove ideje, radne navike, čestitost i ljubav za jevrejsku stvar kojoj je posvetio sav svoj život i svu svoju volju i snagu, biće tema značajne biografije naših najvažnijih neimara.

Ovde nije moguće nabrojati i opisati sve što je naš dobri Dale uradio i stvorio kroz više od šest decenija aktivnog jevrejskog i ljudskog javnog rada. Počev od najranijeg detinjstva, u bosanskoj sredini u kojoj je stasao, u društvenom ambijentu u kome su se ukrštali uticaji Istoka i Zapada, u porodici Avrama Levija, skromnoj i čestitoj sa svim osobi-

¹¹ JP, 11-12, 1978, str. 1-3

nama jevrejske tradicije, pa do formiranja ličnosti pravog i doslednog borca vodio ga je put u pravcu koji je odabrao.

Iako je po formalnom profilu trebalo da izraste u ekonomistu, jer je bio i nastavnik u Trgovačkoj akademiji, Dale je u društvenom životu jevrejske zajednice u Sarajevu izrastao u odličnog aktivistu, govornika i sjajnog novinara, pa je već u ranim dvadesetim godinama ovog veka počeo da izdaje *Židovsku svijest*, a to nije bio lak zadatak u doba previranja i sukoba.

U Beograd je prešao 1928. godine za sekretara u Savezu jevrejskih opština i tu ostao na važnim poslovima za sve vreme kad su se nad jevrejstvom Evrope nadnosili najcrnji oblaci, kad je kroz celu deceniju pre Drugog svetskog rata morala da se obezbeđuje pomoć progonjenim Jevrejima koji su tražili utočište u Jugoslaviji, bežeći iz onih delova Evrope koje je već bila pregazila hitlerovska neman. Nije napustio brod ni onda kad je opasnost već bila na pragu, nego je samo promenio mesto – stavio se na raspolaganje Jevrejskoj opštini u Zagrebu. I opet samo da bi pomogao onima kojima je bilo najteže. Uspeo je u poslednjem trenutku da izvuče samo živu glavu – da bi prošao kroz sve tegobe izbeglištva, zatočenja i lutanja i da bi, po oslobođenju i povratku u Zagreb, svoje snage opet stavio u službu zajednice. Zatim je do penzionisanja bio sekretar Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i ponovo obavljao zadatke od najveće važnosti za celu zajednicu, savesno i pedantno kao što je to samo on umeo.

Ali svuda i uvek su mu novinarstvo i informativna delatnost bili najmiliji i najbliži srcu, pri čemu je uvek pokazivao i dar za čistotu jezika.

Pre rata je u Beogradu uređivao list jevrejske opštine i glasilo Saveza jevrejskih opština, a poslednjih dvadeset godina bio je glavni urednik *Jevrejskog pregleda* i na tom poslu radio do poslednjeg daha. I na dan pogibije ostavio je na svom pisaćem stolu dva omota sa rukopisima za poslednji broj *Jevrejskog pregleda* u 1978. godini. Tom našem časopisu on je svojim doprinosom dao sve da bi mu lik i sadržaj bili na velikoj ceni, ne samo u zemlji nego i širom sveta.

Međutim, „Dale“ nije bio potpis koji je bio vezan samo za Jugoslaviju, nego su se njegove informacije o jevrejskoj zajednici u Jugoslaviji i njenom životu često pojavljivale u mnogim jevrejskim listovima i

časopisima na engleskom, nemačkom ili francuskom jeziku širom sveta – od Sjedinjenih Američkih Država do Engleske, Nemačke, Švajcarske i Izraela.

Uz to treba pomenuti i niz drugih publikacija Saveza jevrejskih opština čiji je sadržaj obogaćen i forma doterana zahvaljujući Daletovom znanju, iskustvu i prilježnosti u poslu. Uz to je bio pasioniran kulturni poslenik, predavač na kursevima i seminarima, a i njegove sposobnosti u oblasti organizacije bile su opštepoznate.

Mora se pomenuti i jedna njegova ljudska osobina koja se retko sreće: odanost prijateljima i rođacima, briga i staranje koje je pokazivao za sve što mu je bilo povereno. I u svakoj situaciji znao je da nađe reč i podstrek da ohrabri i razgali. Bile su to poslovice ili izreke na ladinu koje je odlično pamtio i umeo sjajno da upotrebi. Ili su to bile anegdote i šale koje bi delovale kao melem.

Dela i zasluge Davida Levija ostaće trajno zabeleženi u istoriji Jevreja u jugoslovenskim krajevima i svuda gde se o njemu čulo. Jevrejska zajednica u Jugoslaviji ostaće ožalošćena i trajno zahvalna Daletu Leviju.

Zihrono livraha.

In memoriam DR CVI ROTEM¹²

Teško se mirimo s činjenicom da Cvija nema više među nama, da nema njegove drugarske pomoći i saveta, da nam riznica njegovog znanja i mudrosti nije više nadohvat ruke, da njegovo toplo ljudsko i jevrejsko srce više ne kuca.

O dr Cviju Rotemu, o njegovom životu i radu, o njegovom delu valjaće da se sastavi knjiga, spomenica, monografija, potpuna biografija, ili nešto što će poslužiti kao putokaz generacijama za pravilan stav u složenom kompleksu odnosa prema svom narodu, prema svojoj zemlji, prema jevrejskoj kulturi, umetnostima i, dakako, prema jevrejskoj identifikaciji.

Rođen 1903. godine u Trnjanima u Slavoniji, još kao dečak je došao u Zagreb gde je završio srednju školu. U Berlinu je završio „Hochschule für die Wissenschaften des Judentums“, a doktorirao na Univerzitetu u Virzburgu. Vratio se u Zagreb i posvetio se jevrejskom javnom radu u omladinskoj organizaciji i Keren Kajemetu. Ali pored toga, Cvi je i dalje učio, pa je 1933. godine diplomirao na pravnom fakultetu u Zagrebu. Pred iseljenje u Palestinu 1934. godine bio je izvesno vreme advokatski pripravnik, a posle dolaska u Palestinu posvetio se novinarskom pozivu. U „Davaru“ je bio urednik, sekretar redakcije i glavni urednik. Posle tri godine provedene na zadatku u Švedskoj postao je glavni urednik „Omera“, lista koji je hebrejsko pismo i jezik prenosio novim useljenicima u Izrael.

Kao jednom od pokretača „Hitahdut olej Jugoslavija“, tom udruženju useljenika poreklom iz Jugoslavije bio je glavna motorna snaga i dao mu ideološku osnovu i orijentaciju. Zato je kao najzaslužniji postao počasni predsednik Hitahduta.

¹² JP, 3-4, 1980, str. 7-8

Cvi Rotem je bio pripovedač, pesnik, publicist, prevodilac, pravi čovek od pera koji je imao mnogo toga da kaže i čije je neprekidno stvaranje uvek davalo plodove visokog kvaliteta. Stvarao je u Jugoslaviji pre iseljavanja kao pripovedač, pesnik, publicist, propagandist i organizator. To je nastavio u Palestini i Izraelu a da pri tom nije zanemario saradnju sa zemljom i zajednicom iz koje je potekao. Bio je dopisnik „Židova“ do 1941. godine, a beogradska „Politika“ je takođe objavila više njegovih dopisa. Saradivao je u izdanjima Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, bio član redakcije nekih izdanja, doprinomio da ona budu što bolja jer se sav unosio u posao koga bi se prihvatio.

Njegova saradnja sa jevrejskom zajednicom u Jugoslaviji bila je prirodna, bratska i konstruktivna, polazeći od načela solidarnosti i uzajamne pomoći kada je u pitanju jevrejska problematika i, posebno, kad su u pitanju Jevreji poreklom iz Jugoslavije i njihove organizacione akcije.

Kada je pre nešto više od tri godine umrla Cila, verna životna drugarica i Cvijev saborac, mnogi su sa strahom razmišljali o narušenom Cvijevom zdravlju. Radom, entuzijazmom i obimnim planovima o izdavanju prevoda dela jevrejskih pisaca iz Jugoslavije, monografije Žaka Konfina, prevoda svih radova Hinka Gotliba, Cvi je uspeo da ispuni svaki radni dan. Nesalomljiv elan i optimizam uvek su bile njegove osnovne karakteristike.

I sada ga više nema. Ali on samo fizički nije prisutan. Njegov duh i njegova dela su ga nadživeli. Njegovi prijatelji i učenici, njegova porodica i poštovaoci biće verni izvršioci njegovih ideja. Cvija ne može niko da zameni, ali njegovu poruku možemo i moramo da prihvatimo.

Vest o Cvijevoj smrti, koja se iznenada desila 8. marta, stigla je do nas telefonom dan kasnije. Bilo je to u vreme kad je već odleteo poslednji avion kojim bi neko iz Jugoslavije mogao stići da učestvuje u žalosnoj povorci na groblju u Aškelonu gde je Cvi sahranjen 10. marta pored supruge Cile. Bili smo u mislima prisutni i duboko ožalošćeni. Za našim dragim Cvijem uvek ćemo tugovati.

In memoriam DR JOSIP PRESBURGER¹³

Na jevrejskom groblju u Beogradu sahranjen je 16. oktobra 1990. godine dr Josip Presburger. Sahrani su prisustvovali najbliži srodnici i mnogobrojni pokojnikovi prijatelji i poznanici. O ličnosti pokojnika je, u ime saradnika i prijatelja iz Saveznog sekretarijata za inostrane poslove govorio ambasador Cvijeto Job, a u ime jevrejske zajednice i prijatelja dr Lavoslav Kadelburg.

Dr Josip Presburger bio je tih i skroman čovek, sa bogatom, punom i uspešnom biografijom. Od Subotice, gde je rođen 1911. godine, do ovog oktobra, mogla bi se ispisati knjiga puna događaja koji su vezani za plemeniti lik dragog pokojnika, od koga se duboko potreseni opraštamo.

Posle osnovne i srednje škole, koje je završio u Subotici, gde je imao mnogo prijatelja, tridesetih godina, u jeku velike svetske krize, studirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Bio je vredan i savestan student, ali je stigao da se druži, da svojim nenametljivim šarmom i duhovitošću osvaja sve oko sebe. Tu se i prvi put ozbiljno razboleo, ali su čvrsta volja i primerna disciplina pomogle da savlada opaku bolest. Po završetku studija vratio se u Suboticu i nastavio da radi kod advokata dr Kalmara, kod koga je već radio i za vreme studija. Bio je dobar stručnjak, pravnik i advokat.

U aprilskom ratu 1941. godine je, sa velikim brojem pripadnika stare jugoslovenske vojske, pao u nemačko zarobljeništvo. Dok su nacisti i njihove sluge u zemlji vršili genocid na našim ognjištima, Dodi je sa nekoliko stotina jevrejskih oficira i antifašista bio u logoru. Međutim, i u zarobljeništvu je bio aktivan i pouzdan borac i nalazio se u najužem radnom kolu jezgra otpora. Poznata „sedmica“, sedma soba u baraci 37 logora u Osnabriku, bila je motor otpora. Dodi je bio u toj sobi.

¹³ JP, 7-12, 1990, str. 21-22

Posle povratka u oslobođenu zemlju, našao se ubrzo u diplomatskoj službi, a zadaci su ga vodili na razne odgovorne dužnosti. U Oslu, Londonu, Vašingtonu, Nju Delhiju, Njujorku i svim mestima u kojima je vršio svoje dužnosti uživao je ugled i simpatije i stekao prijatelje. Ali i kad se nalazio u Beogradu, u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove, bio je cenjen kao ozbiljan i pouzdan stručnjak kome su poveravani važni poslovi i koji je duhom i taktom osvajao sve oko sebe.

Posle penzionisanja svoje bogato iskustvo koristio je tako što je davao savete i pomagao pri sklapanju krupnih međunarodnih poslova. U preduzeću „Goša“ će ga svi sa kojima je imao veze zapamtiti kao izvanrednog stručnjaka i prijatnog saradnika.

Bio je veran saradnik u jevrejskoj zajednici. Nije se samo identifikovao sa njom nego je i saradivao. U Savezu jevrejskih opština Jugoslavije stekao je mnoge prijatelje i poštovaoce. Vredno je radio na prevodu „Kratke istorije jevrejskog naroda“ od Dubnova i engleskom rezimeu „Jevrejskog pregleda“, ili spremno prevodio kad je trebalo da se uradi nešto važno i hitno. Njegovi saveti su uvek bili dragoceni.

Pored svih tih zaduženja i poslova potrebno je naglasiti dve stvari. Prvo, ozbiljna bolest koja mu je poslednjih godina ugrozila život. I nju je Dodi junački savladao tako da je mogao nastaviti ne baš lak rad i aktivnosti. Drugo, vezanost i ljubav prema porodici, bližnjima i prijateljima. Iznenadna smrt brata pogodila ga je kao grom. Od najbližih mu je ostala sestra u Izraelu koju je, rekao bih, obožavao. O svojoj užoj porodici, supruzi Hildi i sinu Miši, starao se kao pater familijas. Među drugovima je bio voljen i cenjen. Pružao je mnogo, na visokom intelektualnom nivou i svojim osobenim humorom, svojim zapažanjima i gotovošću da svakom pomogne koliko god je i kad god je mogao.

Nije propuštao da iskaže ljubav i pijetet prema preminulim srodnicima i prijateljima. Posmatrao sam ga jednom na Jevrejskom groblju u Subotici. Sa punim naramkom cveća išao je po stazama i tačno znao gde će ostaviti koji struk cveta ili cvetić. A radio je to svake godine, barem jedanput.

A evo sada na oproštaju sa Dodijem možemo samo duboko žaliti, zahvaliti mu na svemu lepom i dobrom što je za života uradio, položiti cveće i to ponavljati posećujući njegov grob. Neka mu je trajna hvala i slava.

POLEMIČKO IZDANJE¹⁴

[Vladimir Žerjavić: „Gubici stanovništva u Drugom svjetskom ratu“]

Jugoslovensko viktimološko društvo izdalo je studiju Vladimira Žerjavića „Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu“. U impresumu se kao predstavnik izdavača pojavljuje ime prof. dr Zvonimira Šeparovića, predsjednika Jugoslovenskog viktimološkog društva, recenzenti su akademik Vladimir Stipetić i prof. dr Drago Roksandić, a urednik je Slavko Goldstein.

Knjiga je podijeljena na tri dela. U prvom su izneti podaci o demografskim gubicima, pri čemu je za osnovu uzeto stanovništvo Jugoslavije u 1921, 1931. i 1941. godini, kao i analiza demografskih gubitaka, a na kraju je osvrtno na studiju dr B. Kočovića koja je štampana u inostranstvu. U drugom delu je data verifikacija statističkog izračunavanja, a u trećem su prilozi i beleška o piscu.

Veći broj autora je poslednjih godina obrađivao pitanje u vezi sa žrtvama koje je Jugoslavija pretrpela u Drugom svjetskom ratu, koristeći razne izvore i razne podatke budući da nema potpune i pouzdane dokumentacije o tim gubicima. Posebno je sporno pitanje broja žrtava u ustaškom koncentracionom logoru u Jasenovcu, najvećem gubilištu i genocidnom stratištu na teritoriji tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Ni broj ukupnih žrtava niti broj onih u Jasenovcu, gde je stradao pretežan broj Jevreja iz Nezavisne Države Hrvatske, nema na žalost izgleda da će ikad biti moguće da se tačno utvrdi. Međutim, ostaje istorijska činjenica o genocidnom postupku prema Jevrejima, Srbima, Romima. Prema Jevrejima je to čak bio i Holokaust koji je počeo i pre nego što je u januaru 1942. u Vanzeu kod Berlina donesena zloglasna odluka o „konačnom rešenju jevrejskog pitanja“.

¹⁴ JP, 1-4, 1989, 95-96

Ovom prikazu nije svrha da se analiziraju podaci ni metodi kojima se autor služio, ali je sigurno da ni u ovoj studiji nije data konačna reč, utoliko pre što je veoma teško da se metod koji je primenjen prihvati kao jedino ispravan za utvrđivanje gubitaka. Za takav stav može se naći potvrda i u citatu iz recenzije dr Roksandića, a posebno se može ukazati na rad dr Anđelka Barbića koji je objavljen u „Slavonskom povijesnom zborniku“, br. 25/1988, o problematici istraživanja broja žrtava u Jasenovcu.

Mogle bi se staviti i neke napomene na nepotpunost građe koju je autor koristio. Kad je na primer reč o Makedoniji, ne navodi se nikakva literatura, iako o stradanju makedonskih Jevreja postoje ne samo objavljene knjige nego i transportni spiskovi. Zatim se autor očigledno nije uvek oslanjao na dokumenta, jer na primer za Sabirni logor u Đakovu postoje takođe spiskovi sa oko 3000 imena, a prema autoru ih je samo 2000 (videti knjigu Zorana Vasiljevića „Sabirni logor Đakovo“). Uz to dolazi i napomena o nedovoljno preciznim naslovima pri navođenju izvora i literature, ali sve su to napomene bez naročitog značaja. Sa jevrejskog aspekta je značajno samo to da se broj jevrejskih žrtava može utvrditi sa priličnom sigurnošću, pa stoga nije jasno u čemu je bio poseban interes Jevrejske općine u Zagrebu koja je pružila pomoć autoru u istraživanju.

O strahotama i zverstvima ustaškog razdoblja biće svakako nužno da se prikupe detaljniji podaci, možda i popisivanjem imena žrtava i gubitaka do kojih je došlo u tom periodu. Na tom poslu će i jevrejska zajednica morati da popuni neke praznine, mada je ukupan broj na žalost velik i poznat.

DR MILAN BULAJIĆ: „USTAŠKI ZLOČINI GENOCIDA“¹⁵

U izdanju beogradskog „Rada“ objavljena su još dva toma (3. i 4) knjige „Ustaški zločini genocida“ dr Milana Bulajića.

Kao i u prva dva toma, autor je i sada objavio veoma obimnu važnu građu koja se odnosi na genocid u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Pored velikog broja novih dokumenata, tu su u dvanaest delova i polemike sa nekim autorima koji na svoj način, tendenciozno predstavljaju zločine ustaša i žrtve rata, prećutkujući stvarno stanje. Veoma su zanimljivi novi dokumenti i podaci o držanju Vatikana prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, kao i nalazi u arhivima u inostranstvu (od Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, u arhivi Ujedinjenih nacija i drugim arhivskim zbirkama u inostranstvu). Sem podataka o logoru u Jasenovcu, u novim tomovima su obrađeni podaci i iz drugih logora (Kerestinec, Jadovno, Gospić, Slana i drugi), kao i zločini izvršeni nad Srbima i Jevrejima u raznim delovima Nezavisne Države Hrvatske. Autor je pored toga nastavio da prikuplja građu o manjkavom suđenju Andriji Artukoviću i pojedinosti o delatnosti krunskog svedoka Bajre Avdića u procesu protiv zločinca Artukovića.

Dr Milan Bulajić kritički i polemički prikazuje materijale i podatke, te svoje nalaze konfrontira sa drugim autorima i nalazima. Međutim, u 4. tomu (deo IX) kad je reč o logoru u Jasenovcu, u 4. odseku pod naslovom „Unutrašnji logorski režim u Jasenovcu“ navode se podaci iz iskaza trinaestorice bivših zatočenika koji su 31. marta 1942, posle posete „Međunarodne komisije“ pušteni na slobodu i pred Komesarijatom za izbeglice u Beogradu dali posebne izjave u kojima su tvrdili „da su ustaše od samog početka sprovodili, i danas sprovode, drukčiji režim prema Jevrejima, snošljiviji nego prema Srbima“.

¹⁵ JP, 9–12, 1989, str. 98–99

Tu je reč o nekolicini Jevreja koji su, prema navodima tih svedoka, od logorske uprave dobili izvesne zadatke u organizaciji uprave i pri tom se grubo ponašali prema ostalim zatočenicima. Ali ti iskazi nisu bili bez protivrečnosti, jer iste Jevreje ocenjuju jedni svedoci negativno, a drugi ih karakterišu kao veoma dobre.

Dr Bulajiću nije smela da se potkrade greška i da ceo kompleks pitanja o unutrašnjem logorskom režimu u najstrašnijem logoru uništenja predstavi isključivo na osnovu iskaza koje su svedoci dali pred Nedićevim kvislinškim Komesarijatom za izbeglice, koji je svakako morao biti orijentisan antisemitski i koji je podsticao na antisemitske izjave pošto je bio u službi nacističkog okupatora. Dr Bulajić je u najmanju ruku trebalo da prikupi i druge podatke, odnosno da čuje i druge svedoke, da potom kritički oceni držanje Jevreja, a ne da upadne u istu grešku u koju su upali Boban i Tuđman, kojima on zamera i prebacuje neobjektivnost. Ovim se ne želi tvrditi da i među Jevrejima i među Srbima i ostalima nije bilo i pojedinaca koji su se nedolično ponašali na zadacima koje im je dala ustaška ili nacistička uprava, pa su prema zatočenicima bili surovi i nečovečni. To nije bio slučaj jedino u logoru u Jasenovcu, bilo je toga i u drugim logorima, ali je nedopustivo da se zbog grešaka pojedinaca generalno zaključuje o odgovornosti svih pripadnika jednog naroda. Stoga treba očekivati da će i dr Bulajić sagledati pogrešnu konstrukciju u navedenom delu 4. toma svoje knjige.

Još veću metodološku grešku napravio je dr Bulajić kad je za prikaz jednog naslova koristio samo jednostrane i nepouz dane izvore, tj. iskaze pred progoniteljima Jevreja, i time ponudio čitaocu „dokaz“. Uostalom, pitamo autora – za kog Jevrejina u Jasenovcu je intervenisala „Međunarodna komisija“? Koji je Jevrejin pušten iz Jasenovca? Da li je autorova selekcija dokumenata slučajna?

BIBLIOGRAFIJA RADOVA
DR LAVOSLAVA KADELBURGA

U bibliografiji radova dr Lavoslava Kadelburga navedeni su samo tekstovi potpisani punim imenom ili inicijalima. Međutim, pošto nije potpisivao mnoge članke niti čitave rubrike koje je sam ispunjavao, njegov doprinos informisanosti čitalaca Jevrejskog pregleda (JP) je mnogo značajniji i veći od ovog koji je mogao da bude prikazan.

*Programski tekstovi, izveštaji,
analize, osvrti, reagovanja*

1. Nešto o našem domu staraca. Jevrejski almanah, 1954, str. 153–155
2. Sednica Evropske egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa i pripreme za plenarno zasedanje Kongresa. JP, 3–4, 1966, str. 11–13
3. Sednica Standinga u Londonu. JP, 5–6, 1966, str. 20–21
4. Peto plenarno zasedanje Svetskog jevrejskog kongresa u Brislu. JP, 7–8, 1966, str. 8–14
5. Povodom simpozijuma o odnosima Jevreja i Nemaca. JP, 9–10, 1966, str. 15–16
6. Spomenik žrtvama ustaškog terora u Jasenovcu. JP, 7–8, 1966, str. 15–17
7. Savez jevrejskih opština Jugoslavije i svečanosti u Skoplju i Sarajevu. JP, 11–12, 1966, str. 22–28
8. Protest zbog oslobađajuće presude ratnom zločincu Francu Novaku u Austriji. JP, 11–12, 1966, str. 33
9. Jevrejska zajednica Jugoslavije. Njen odnos prema jevrejskim organizacijama u inostranstvu. Kadima, 20, 1967, str. 4–5
10. Neka aktuelna pitanja. JP, 11–12, 1970, str. 1–6
11. Povodom popisa stanovništva. JP, 1–2, 1971, str. 17–18

12. Bilans kažnjavanja nacističkih zločinaca u Nemačkoj. JP, 7–8, 1971, str. 21–26
13. Nova godina. JP, 7–8, 1973, str. 1–2
14. Najšira jevrejska platforma. Sednica svetske egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa. JP, 7–8, 1973, str. 15–17
15. Memorijalna fundacija za jevrejsku kulturu – ovogodišnja skupština. JP, 7–8, 1973, str. 17–20
16. Dan sećanja – Jom Hašoa 5734/1974. JP, 3–4, 1974, str. 5
17. „Pravoslavni misionar“ ne miruje. JP, 5–6, 1974, str. 59
18. Šta je istina o dr Bukiću Pijade? JP, 11–12, 1974, str. 76–77
19. Osvrt i dopuna teksta objavljenog u beogradskoj Politici 6. 10. 1975. o dr Hani i dr Ludvigu Hiršfeldu povodom šest decenija prve transfuzije u Srbiji. JP, 9–10, 1975, str. 72–73
20. Vest o novom broju „Pravoslavnog misionara“. JP, 5–6, 1976, str. 67
21. Jevrejske zajednice u Evropi. JP, 7–8, 1976, str. 5–7
22. The Third Reich: Initiator, Organizer and Executant of Anti-Jewish Measures and Genocide in Yugoslavia (u koautorstvu sa Jašom Romanom). In: „The Third Reich and Yugoslavia 1933–1945“, Symposium on the Third Reich and Yugoslavia, 1933–1945, Beograd, Serbia, Oct. 2–4, 1973; Institute of Contemporary History, Belgrade, 1977, pp. 670–690
23. Jedna primedba na definicije o rasizmu. JP, 3–4, 1977, str. 18–19
24. Zasedanje Generalnog saveta Svetskog jevrejskog kongresa. JP, 11–12, 1977, str. 2–4
25. Smrt poglavara katoličke crkve. JP, 7–8, 1978, str. 6–7
26. Smrt pape Jovana Pavla prvog. JP, 9–10, 1978, str. 4
27. Publikacija o učešću Svetskog jevrejskog kongresa u borbi za ljudska prava. JP, 3–4, 1979, str. 16–17
28. Upis dra Margite i dra Ladislava Erša u Zlatnu knjigu Keren Kajemeta. JP, 5–6, 1979, str. 35
29. Opšti popis stanovništva 1981. godine. JP, 11–12, 1980, str. 2–3

30. Rezultati XXVI Nagradnog konkursa Saveza. JP, 11–12, 1980, str. 19
31. Šta je značilo jevrejsko opredeljivanje. JP, 3–4, 1981, str. 21–23
32. Sastanci Jevreja jugoslovenskog porekla (u koautorstvu sa I.B. i A.P.). JP, 5–6, 1981, str. 7–10
33. Đakovo 1983. JP, 5–7, 1983, str. 4–5
34. U Jasenovcu. (40 godina posle Aušvica, Jasenovca, Bergen-Belzena). JP, 3–4, 1985, str. 3–6
35. Medalja pravednika mama Lujzi. JP, 3–4, 1986, str. 13–14
36. Dr Moše Išai – prvi poslanik Izraela u Jugoslaviji. JP, 11–12, 1987, str. 55
37. Neznanje ili namera? JP, 11–12, 1987, str. 72–73
38. Obaveštenje [o postupku sa imovinom koja je opljačkana od Jevreja u periodu od 1933. do 1945. na teritoriji bivše DDR]. JP, 3–6, 1990, str. 48
39. Izrael i kriza u Persijskom zalivu. JP, 7–12, 1990, str. 14–15

Značajne godišnjice

40. Stogodišnjica emancipacije Jevreja u Švajcarskoj. JP, 5–6, 1966, str. 26–27
41. Dvadeset i pet godina Udruženja jugoslovenskih Jevreja u SAD. JP, 11–12, 1966, str. 29–30
42. Dvadeset godina od smrti Fridriha Popsa. JP, 5–6, 1968, str. 3–5
43. Dvadeset i pet godina od smrti Fridriha Popsa. JP, 5–6, 1973, str. 1–2
44. Deset godina od smrti dr Alberta Vajsa. JP, 3–4, 1974, str. 1–3
45. Sto godina od rođenja dr Fridriha Popsa. JP, 11–12, 1974, str. 19–20
46. Četrdeset godina Svetskog jevrejskog kongresa. JP, 5–6, 1976, str. 1–2

47. Rodonačelnik jevrejske književnosti. Navršilo se 60 godina od smrti slavnog jidiš-pisca [Mendele Moher Sforim]. JP, 1-2, 1978, str. 59-61
48. Četrdeset godina od „Kristallnacha“. JP, 9-10, 1978, str. 78-79
49. Hinko Gotlib. [Trideset godina od smrti]. JP, 9-10, 1978, str. 79
50. Deset godina od smrti Cvi Luriea. JP, 9-10, 1978, str. 80
51. Sto godina od smrti Jude Haj Levija. JP, 9-10, 1978, str. 80
52. Šezdeset godina Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i drugi jubilarni događaji. JP, 9-10, 1979, str. 6-8
53. Tri tužne desetogodišnjice. [Dr Marko Alkalaj, Đorđe-Đoka Blajer, dr Robert First]. JP, 3-4, 1980, str. 8-9
54. Prof. Dr Albert Vajs. Dvadeset godina od smrti. JP, 3-4, 1984, str. 3-4
55. Deset godina od smrti Žaka Konfina. JP, 7-8, 1985, str. 38
56. Šezdeset godina Jevrejskog srednjeg teološkog seminara u Sarajevu. JP, 9-12, 1988, str. 21-22
57. Sećamo se dra Marka Alkalaja. JP, 9-12, 1989, str. 48

Jubileji

58. Dr Pavle Nojberger – naš dragi jubilar. JP, 11-12, 1964, str. 16
59. Aleksandar Levi – pedesetogodišnjak. JP, 7-8, 1965, str. 19
60. Bencion Levi – šezdesetogodišnjak. JP, 3-4, 1966, str. 23-25
61. Ruben Rubenović 75 godišnji aktivista. JP, 9-10, 1966, str. 24-25
62. Sedamdeseti rođendan Romana Šmucera. JP, 11-12, 1969, str. 34-35
63. Dr Pavle Nojberger – 75-godišnjak. JP, 11-12, 1969, str. 35-36
64. Dr Samuel Sarafić-Emil – šezdestogodišnjak. JP, 3-4, 1970, str. 15-16
65. Naš slavljenik dr Andrija Gams. JP, 1-2, 1971, str. 19-20

66. Dr Leo Singer – sedamdesetogodišnjak. JP, 7–8, 1971, str. 16–18
67. Ivan Brandajs šezdesetogodišnjak. JP, 7–8, 1973, str. 11–13
68. Dr Isak Levi – šezdesetogodišnjak. JP, 1–2, 1974, str. 15–16
69. Dr Pavle Nojberger – osamdesetogodišnjak. JP, 11–12, 1974, str. 11–12
70. Rođendan velikog stručnjaka i saradnika dr Vidosave Nedomački. JP, 11–12, 1974, str. 12–14
71. Dr Nahum Goldman „Državnik bez države“ navršio je 80 godina života. JP, 7–8, 1975, str. 4–5
72. Herman-Cvi Volah 70-godišnjak. JP, 9–10, 1976, str. 44–45
73. Slavko Zvezdić – sedamdesetogodišnjak. JP, 3–4, 1977, str. 10–11
74. Šezdesetogodišnjak – omladinac (Šalom „Šandor“ Musafija). JP, 3–4, 1977, str. 43
75. Pedeseti rođendan Josipa Erliha. JP, 11–12, 1977, str. 30–31
76. Benjamin Samokovlija šezdesetogodišnjak. JP, 5–6, 1978, str. 5–6
77. Mladi 70-godišnjak Mile Vajs. JP, 9–10, 1978, str. 46
78. Stevanu Leviju povodom sedamdesetog rođendana. JP, 11–12, 1978, str. 8–9
79. Menahem Emilio Tolentino (Povodom osamdeset godina života). JP, 1–2, 1979, str. 4–5
80. Osamdeseti rođendan predsednika opštine [Marko Flajšhaker, predsednik Jevrejske opštine u Daruvaru]. JP, 1–2, 1979, str. 32
81. Ing. Herman Ast sedamdesetogodišnjak. JP, 9–10, 1979, str. 40
82. Tina Finci. Naša draga jubilarica. JP, 3–4, 1980, str. 5–6
83. Šezdeseti rođendan Dragana Volnera-Baćuške. JP, 7–8, 1980, str. 3–4
84. Sedamdesetogodišnjica Andreje Pregera. JP, 5–7, 1982, str. 30
85. Osamdeseti rođendan Josefa Maestra. JP, 5–7, 1982, str. 46

86. Eugen Verber šezdesetogodišnjak. JP, 1–2, 1983, str. 10–12
87. Luci Petrović Mevorah-Beba. JP, 9–12, 1985, str. 19–21
88. Ing. Egon Štark ima već šezdeset godina. JP, 3–4, 1986, str. 12–13
89. 75. rođendan Josipa Engela. JP, 7–8, 1986, str. 42
90. Ing. Cvi Herman Volah osamdesetogodišnjak. JP, 7–8, 1986, str. 46
91. Dr Gerhart Rigner sedamdesetpetogodišnjak. JP, 11–12, 1986, str. 26–27
92. Bencion Pinto – osamdesetogodišnjak. JP, 1–2, 1987, str. 7–8
93. Jubilarni rođendan dr Ete Najfeld. JP, 1–2, 1987, str. 8–9
94. Dipl. ing. Moris Levi – sedamdesetogodišnjak. JP, 1–2, 1987, str. 10–11
95. Dr Andreja Preger 75. JP, 3–4, 1987, str. 16
96. Slavko Zvezdić osamdesetogodišnjak. JP, 3–4, 1987, str. 28
97. Nisim Kapon – stogodišnjak. JP, 9–10, 1987, str. 61–62
98. Josip Joža Erlih – šezdesetogodišnjak. JP, 11–12, 1987, str. 40
99. Rabin Cadik Danon. JP, 3–4, 1988, str. 23–24
100. David Albahari. JP, 3–4, 1988, str. 25
101. Haim Mešulam (Bugarska). JP, 3–4, 1988, str. 72–73
102. Jaša Almuli. JP, 5–8, 1988, str. 27–28
103. Slavko Goldstein. JP, 5–8, 1988, str. 29–30
104. Miroslav Grinvald. JP, 5–8, 1988, str. 30–31
105. Nisim Kapon, stogodišnjak. JP, 5–8, 1988, str. 85
106. Četiri jubilarna rođendana: Stevan Levi, Ivan Brandajs, Lijeva Šoljom, Mirko Vajcenfeld. JP, 9–12, 1988, str. 25–26
107. Davor-Darko Salom četrdesetogodišnjak. JP, 1–4, 1989, str. 40–41
108. Aleksandar Mošić sedamdesetogodišnjak. JP, 5–8, 1989, str. 13–15
109. Osamdeseti rođendan dva Hiršzona [Zoltan i Ladislav-Laci]. JP, 1–2, 1990, str. 30

Nekrolozi

110. Smrt Čarlsa Džordana. JP, 8–9, 1967, str. 3–4
111. Prof. Dr Arpad Han (1903–1967). JP, 8–9, 1967, str. 5–7
112. Umro Cvi Lurie. JP, 5–6, 1968, str. 41–42
113. Dr Marko Alkalaj. JP, 1–2, 1970, str. 14–15
114. In memoriam Đorđu Blajeru. JP, 3–4, 1970, str. 17–19
115. Umro dr Robert First. JP, 3–4, 1970, str. 19–21
116. Makso Herman. JP, 3–4, 1971, str. 15–17
117. Opraštamo se od starog prijatelja. Umro dr Zoltan Lorant. JP, 5–6, 1971, str. 11–12
118. In memoriam Rubenu Rubenoviću. JP, 7–8, 1971, str. 19–20
119. Aleksandar-Dov Štajner. JP, 11–12, 1971, str. 15–16
120. Ladislav-Laci Fišer. JP, 11–12, 1971, str. 17–18
121. In memoriam Davidu Pereri – Duletu. JP, 3–4, 1973, str. 26–28
122. In memoriam dr Žaku Konfinu. JP, 9–10, 1975, str. 12–14
123. In memoriam Maksu Vajsu. JP, 11–12, 1975, str. 15–16
124. In memoriam dr Pavlu Nojbergeru. JP, 7–8, 1976, str. 7–8
125. In memoriam Dr Mirku Gutmanu. JP, 7–8, 1976, str. 21–22
126. Umro Slavko Radej. JP, 7–8, 1976, str. 27–28
127. U novembru je u Aškelonu umrla dr Cila Rotem. JP, 11–12, 1976, str. 47–48
128. In memoriam Mirku Sekelju-Öcsi. JP, 3–4, 1977, str. 12–13
129. Umrla Vera Tuval. JP, 1–2, 1978, str. 44
130. In memoriam Mirku Fuksu. JP, 3–4, 1978, str. 76
131. In memoriam Jožefu Bruneru Debreceniju. JP, 5–6, 1978, str. 6–7
132. In memoriam profesoru dr Solomonu Adanji. JP, 9–10, 1978, str. 5–6
133. Umrla Zdenka Fišer. JP, 9–10, 1978, str. 29
134. David Levi Dale. JP, 11–12, 1978, str. 1–3
135. Mauricio Finci. JP, 9–10, 1979, str. 58–59

136. Dr Cvi Rotem. JP, 3–4, 1980, str. 7–8
137. Dr Lav Singer. JP, 9–10, 1981, str. 4–6
138. David-Dača Alkalaj (1897–1981). JP, 11–12, 1981, str. 10–13
139. Ing. Josif Levi (1907–1982). JP, 3–4, 1982, str. 11–12
140. Dragoljub Čolić. JP, 8, 1982, str. 32
141. Dr Meir Tuval (Weltmann). JP, 8, 1982, str. 36–37
142. Dr Nahum Goldman. JP, 9–10, 1982, str. 5–8
143. Moše Mevorah (1890–1982). JP, 11–12, 1982, str. 42–43
144. Menahem Emilio Tolentino. JP, 1–2, 1983, str. 42
145. Dr Samuel-Emil Sarafić. JP, 8, 1983, str. 9–10
146. In memoriam dr Lavoslav-Leu Krausu. JP, 1–2, 1985, str. 28
147. Profesor Aleksandar Šajber. JP, 3–4, 1985, str. 10–11
148. Preminula Vojka Demajo. JP, 9–12, 1985, str. 77
149. Samuilo Kalderon Đoka (1905–1986). JP, 1–2, 1986, str. 33–34
150. Umro dr sci. Jaša Romano. JP, 9–10, 1986, str. 30–31
151. Dr Nikola-Minja Balog. JP, 11–12, 1986, str. 24–25
152. Umro dr Ladislav Rozenberg. JP, 11–12, 1986, str. 69
153. Dr Margita Erš. JP, 5–8, 1987, str. 52–53
154. In memoriam Ružici Šilinger. JP, 9–10, 1987, str. 53
155. Dr Aleksandar Švarc. JP, 11–12, 1987, str. 9–10
156. Josef Polak. JP, 1–2, 1988, str. 46
157. Umrla je Vida Mevorah. JP, 3–4, 1988, str. 71–72
158. Umrla Blanka Kraus. JP, 5–8, 1988, str. 72–73
159. Dr Oto Centner (1905–1988). JP, 9–12, 1988, str. 23–25
160. Vera Stojić (1902–1988). JP, 9–12, 1988, str. 27
161. Branko Frichand. JP, 9–12, 1988, str. 66
162. Dr Eugen Šefer. JP, 1–4, 1989, str. 49–50
163. Bernard Menaše. JP, 1–4, 1989, str. 50
164. Sal J. Musafia. JP, 1–4, 1989, str. 67
165. Hans Bramer. JP, 1–4, 1989, str. 68

166. Leon Ašerović. JP, 1–4, 1989, str. 69
167. Ruža Kohn. JP, 1–4, 1989, str. 69
168. Dr Mario Stock. JP, 1–4, 1989, str. 69
169. Aleksandar Piliš i Oto Šilinger. JP, 5–8, 1989, str. 50–51
170. Katarina Adanja. JP, 9–12, 1989, str. 13–14
171. Toma Nador. JP, 9–12, 1989, str. 22–23
172. Ing. Hugo Reich. JP, 1–2, 1990, str. 28
173. Umrla je dr Lici Rosenberger-Jinker. JP, 1–2, 1990, str. 20–30
174. Ing. Herman Ast (u koautorstvu sa S. L.). JP, 3–6, 1990, str. 7–8
175. Dragoje S. Đurić. JP, 3–6, 1990, str. 8–9
176. Dipl. Ing. Moris Levi. JP, 7–12, 1990, str. 19–20
177. Dr Josip Presburger. JP, 7–12, 1990, str. 21–22
178. Šalom-Šandor Musafija. JP, 7–12, 1990, str. 24–25
179. Prof. dr Alfred Štajner. JP, 7–12, 1990, str. 62–63
180. Ladislav-Laci Horovic (1917–1990). JP, 7–12, 1990, str. 71

Prikazi knjiga i izložbe

181. Istorija novosadskih Jevreja. JP, 1–2, 1972, str. 63–64
182. Nova knjiga dr Žaka Konfina [„Požuri, doktore!...“]. JP, 11–12, 1972, str. 72
183. Jedna vredna publikacija [Zoran Milentijević: Jevreji zatočenici logora Crveni krst]. JP, 3–4, 1979, str. 61–62
184. Hariet Pas Flajdenrajh: „Jevreji Jugoslavije“. JP, 11–12, 1980, str. 54–55
185. Nova knjiga o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Jugoslaviji za vreme Drugog svetskog rata [Slobodan D. Milošević: Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941–1945]. JP, 3–4, 1981, str. 72–73
186. Mira Kolar Dimitrijević: Socijalne prilike i klasna borba u Vinkovcima međuratnog razdoblja. JP, 3–4, 1981, str. 73–74

187. Vredan doprinos istoriji Jevreja u Jugoslaviji [Aleksandar Matkovski: A History of the Jews in Macedonia]. JP, 9–10, 1982, str. 40–41
188. Purimska „maces knedla“ [Bilten Omladinskog kluba Jevrejske opštine u Zagrebu]. JP, 3–4, 1984, str. 49
189. Muzika iza bodljikavih žica. [Zbornik sećanja jugoslovenskih ratnih zarobljenika, interniraca i političkih zatvorenika za vreme narodnooslobodilačkog rata. Izdanje Saveza udruženja muzičkih umetnika Jugoslavije]. JP, 1–2, 1986, 81–82
190. Žamila Kolonomos i dr Vera Vesković-Vangeli: Evreite vo Vtorata svetska vojna. JP, 3–4, 1986, str. 69–70
191. Bilten broj 2/1987 [Jevrejske opštine u Sarajevu]. JP, 3–4, 1987, str. 27
192. Izašao je „Zbornik 5“. JP, 3–4, 1987, str. 54
193. Zbornik dokumenata o stradanju Jevreja Makedonije. [Žamila Kolonomos i dr Vera Vesković-Vangeli: Evreite vo Makedonija vo Vtorata svetska vojna 1941–1945]. JP, 3–4, 1987, str. 54–55
194. „Konzentracioni logor Jasenovac 1941–1945. Dokumenta“. [Autor Antun Miletić]. JP, 3–4, 1987, str. 57–58
195. Jevrejski „Godišnik 1986“ [Bugarska]. JP, 3–4, 1987, str. 58
196. 21. SS-divizija Skenderbeg. [Autor Pavle Dželetović Ivanov]. JP, 9–10, 1987, str. 86
197. Pavle Šosberger: Novosadski Jevreji. JP, 5–8, 1988, str. 105–106
198. Izašao Pinkas hakehilot Jugoslavija. JP, 9–12, 1988, str. 101–102
199. David Albahari: „Cink“. JP, 9–12, 1988, str. 102
200. Ana Šomlo: „Milenina pisma Kafki“. JP, 9–12, 1988, str. 102
201. Julija Najman: „Predeli i događaji“. JP, 9–12, 1988, str. 102–103
202. Pavle Dželetović Ivanov: „Jevreji Kosova i Metohije“. JP, 9–12, 1988, str. 103

203. Prof. dr Andrija Gams: „Biblija u svetlu društvenih borbi“. JP, 9–12, 1988, str. 103
204. Eugen Verber – Planinka Kovačević: „Biblijske priče“. JP, 9–12, 1988, str. 103–104
205. Zoran Vasiljević: „Sabirni logor Đakovo“. JP, 9–12, 1988, str. 104–105
206. Dr T. Pajić: „Prinudni rad i otpor u logorima Borskog rudnika“. JP, 1–4, 1989, str. 93–94
207. Vladislav Rotbart: „Jugosloveni u mađarskim zatvorima i logorima 1941–1945“. JP, 1–4, 1989, str. 94
208. A. Zemljarić: „Haron i sudbine“. JP, 1–4, 1989, str. 94–95
209. Polemičko izdanje. [Vladimir Žerjavić: „Gubici stanovništva u drugom svjetskom ratu“]. JP, 1–4, 1989, str. 95–96
210. Jevreji u Beloj Crkvi. [Ozren Nedeljković: „Jevreji u Beloj Crkvi 1750–1941“]. JP, 5–8, 1989, str. 92–93
211. „Pravda, ne osveta“. [Simon Vizental: „Recht, nicht Rache“]. JP, 5–8, 1989, str. 93–94
212. Dr Milan Bulajić: „Ustaški zločini genocida“. JP, 9–12, 1989, str. 98–99
213. Dve nove knjige iz Biblioteke „Stradanja i otpori“ Instituta za savremenu istoriju u Beogradu. [Dr Tomislav Žugić i Miodrag Milić: „Jugosloveni u koncentracionom logoru Aušvic 1941–1945“; Dragoljub M. Kočić: „Jugosloveni u koncentracionom logoru Buchenwald 1941–1945“]. JP, 9–12, 1989, str. 99–100
214. Frančesko Folino: „Ferramonti“. JP, 9–12, 1989, str. 100
215. Bernardo Stulli: „Židovi u Dubrovniku“. JP, 9–12, 1989, str. 100–101
216. Jevrejski identitet u posleratnoj Jugoslaviji. [Magistarski rad Dine Katan-Ben Zion]. JP, 9–12, 1989, str. 101
217. Aharon Apelfeld: „Badenhajm 1939“. JP, 9–12, 1989, str. 101–102
218. Proza Isaka Baševisa Singera. [„Metuzalemova smrt“; „Šoše“]. JP, 9–12, 1989, str. 102

219. Magda Simin Bošan: „Kamen na ramenu“. JP, 9–12, 1989, str. 102
220. Dr Karlo Kovač: „Nevino osuđeni“. JP, 9–12, 1989, str. 102–103
221. Jevrejski trgovci u Dubrovniku u XVI i XVII veku. [Magistarski rad Jehudit Vimer–Goldner]. JP, 1–2, 1990, str. 52–53
222. Ženi Lebl o Golom otoku. [„Ljubičica bela (vic dug dve i po godine)“]. JP, 1–2, 1990, str. 53
223. Dve knjige Aleksandra Tišme. [„Naseljeni svet“ i „Premita“]. JP, 1–2, 1990, str. 53
224. Logor Banjica 1941–1944. [Autor Simo Begović]. JP, 1–2, 1990, str. 53–54
225. Jugosloveni u koncentracionom logoru Buhenvald 1941–1945. [Autor Bogoljub M. Kočić]. JP, 1–2, 1990, str. 54–55
226. Ženi Lebl, „Plima i slom“. JP, 1–2, 1990, str. 55
227. Filozof Fric Hajneman. [Priređivač Cvi Azarja]. JP, 1–2, 1990, str. 55
228. Logor Kerestinec. [Autor Zdravko Dizdar]. JP, 1–2, 1990, str. 55–56
229. Rukovet. JP, 1–2, 1990, str. 56
230. Dr Herbert Kraus. [Autor Jelena Popov]. JP, 3–6, 1990, str. 93
231. Humanistički judaizam. [Šervin T. Vajn: „Judaism Beyond God“]. JP, 3–6, 1990, str. 93–94
232. Spisi o vatri. [Autori Aba Kovner i Dan Reisinger]. JP, 3–6, 1990, str. 94
233. Judaica u Jugoslaviji. [Autor Milica Mihailović]. JP, 3–6, 1990, str. 94–95
234. Dnevnik Davida Rubenoviča. JP, 3–6, 1990, str. 95
235. Hagada. JP, 3–6, 1990, str. 95
236. Najnovija knjiga Ane Šomlo: Hazari ili obnova vizantijskog romana. JP, 7–12, 1990, str. 102
237. Menachem Shelah: History of the Holocaust in Yugoslavia. JP, 7–12, 1990, str. 102–103

-
238. Ernst Nolte: Fašizam u svojoj epohi. JP, 7–12, 1990, str. 103
 239. Ženi Lebl: „Jevreji u Pirotu“. JP, 7–12, 1990, str. 103–104
 240. Geršon Apfel: „Mleko i med“. JP, 7–12, 1990, str. 105
 241. Atanasije Jevtić: Velikomučenički Jasenovac (Ustaška tvornica smrti – dokumenti i svedočenja). JP, 7–12, 1990, str. 105–106
 242. Književno stvaralaštvo Jevreja u Srbiji (prikaz izložbe u Narodnoj biblioteci Srbije). JP, 7–12, 1990, str. 106
 243. Enriko Josif: Prorok stadu kamenom. JP, 7–12, 1990, str. 106–107

ENGLISH RÉSUMÉ

BIOGRAPHY

FROM 1910 TO 1941

Laci¹ Kadelburg was born on 26th August 1910 in Vinkovci, the second son of Tobijas and Jolan (née Ernst) Kadelburg. Laci's father was born in Svetozar Miletić, and his mother in Szeged. The Kadelburgs had probably moved to Vinkovci from South West Germany where, near the Swiss border, is the small town of Kadelburg.

There were four children in the household: three sons, Aleksandar (Šandor), Lavoslav (Laci) and Stjepan (Pišta), and the youngest child, a daughter, Livija (Lici). The family lived modestly. Tobijas ran a small grocery shop; later he became a travelling salesman, spending a lot of time away from home. The children were all brought up in the strict Jewish tradition followed by the family.

Laci completed his primary and secondary education in Vinkovci, taking his final exams in 1929. His secondary school years were a time of tolerance and of friendship across ethnic divides. In his class of 30, there were ten Serbs, ten Croats and ten Jews. Each group of pupils received religious instruction from their own minister, but at the same time each minister was regarded as their teacher by all the students. One of the Jewish boys that Laci shared a desk with was David Frankfurter, who later assassinated a notorious Nazi, Gustlof, in Switzerland.

It was at this time that Laci's interest in Jewish youth movements and community organisations began. He joined the Jewish Youth Society HERUT, where his organisational capabilities and capacity for hard work soon marked him out. He was elected president of HERUT in 1925, while his contacts with Jewish youth organisations across the

¹ Dr Lavoslav Kadelburg was addressed by his full name only by acquaintances from his professional circles. For the Jewish community, relatives and close friends he was simply Laci.

country led to membership of the Working Committee of the Association of Jewish Youth Organisations (1928–1929).

Laci had been promised a scholarship to continue his studies at the High School for Jewish Studies in Berlin (Hochschule für Jüdische Wissenschaft). But a telegram from Zagreb was to steer his life in a different direction. It came from his friend from Vinkovci, Šmule Mihael Engelman. Šmule was studying Electrotechnics in Zagreb, while working to support himself in a shop owned by Ferdo Švarc. Šmule's telegram said simply "Come to Zagreb, you've got a job", an exciting invitation for Laci, who needed work. He moved to Zagreb in the autumn of 1929, and began his Law studies. Laci's time in Zagreb, from 1929 to the beginning of 1935, was in many ways crucial to forming his professional, national and social personality.

Meanwhile his involvement in Jewish affairs continued. From 1930 to 1932 he was president of the Jewish Academic Support Association, and president of Menza (Canteen), at that time a popular and well-known meeting place for Jewish students. Students would meet their friends there to talk and argue about Jewish and Zionist issues, and to discuss current affairs.

From 1931 to 1932 Laci was a member of the executive committee of the Jewish Academic Society 'Judea' which ran literary meetings, and he was elected again to the Executive Committee of the Association of Jewish Youth Organisations (1930–1931).

On 13th March 1935 Laci graduated with a Doctorate from the faculty of Law. In his 'spare time' he had managed to complete his national service in Bileća, and studied for four terms at the Faculty of Philosophy.

On 15th March 1935, two days after his graduation, Laci was registered as an *Advokatski pripravnik* (trainee solicitor) and began his legal training in Vršac. He married Magda Balog, the sister of his friend from student days, Nikola (Minja) Balog. But the marriage was to be brutally terminated. The Germans began their occupation of Yugoslavia in 1941, and all Banat² Jews were transported to Belgrade.

² Banat is a geographical and historical region in central Europe. Its western part lies in northern Serbia.

Magda was killed in the spring of 1942. By then Laci was a German prisoner of war. He had been involved in military exercises since September, 1939 and, on 11th April 1941, he was captured by the Germans during a retreat from the Italian border.

PRISONER OF WAR

After his capture Laci twice tried to escape, but without success. He was counted, sorted, grouped by national origin by German officers, then sent as a Jewish Yugoslav reserve officer to Varburg. He was finally moved to Oflag VI C in Osnabrück-Eversheide, prisoner number 1188.

Inside the camp Jews were immediately segregated and housed in separate huts, Laci in hut 38. In June 1942 they were joined by non-Jewish officers who, through their anti-fascist views, had showed their opposition to the collaborators of the occupying forces. The Germans labelled them as Communists, and housed them with Jewish prisoners in Punishment Camp D, surrounded with barbed wire.

All Jewish prisoners were worried about the fate of their family members. The news arriving from home was not good. Magda was taken to the Sajmište Camp, and there were no letters from her. There was one postcard from his sister Lici, saying that she and their mother were being taken to an unknown location. She perished in Jasenovac, and their parents in Stara Gradiška. Laci's elder brother Šandor was captured as a soldier and sent to one of the Stalags in Germany; his younger brother Pišta was sent to the concentration camp on the Croatian island of Rab, then under Italian occupation. After the Italian capitulation in September 1943 Pišta crossed over into liberated territory. His brothers survived.

Surrounded by barbed wire in the middle of Nazi Germany, Laci and the other prisoners continued their anti-Nazi fight from inside the camp. Since 1941 Laci had been working with the Association of Lawyers, one of the organisations permitted by the Geneva Convention on prisoners of war. But the Association and similar organisations were banned in the camp in 1943.

Inside the camp, the head of each hut was the highest ranking officer. According to camp rules this officer appointed a representative to look after the interests of the prisoners, and to represent them to the camp

authorities. Hut 38 won the right to elect their own representative instead of the appointed one, and chose Laci. He performed the role from 1942 until the liberation in 1945.

As well as legal ways of organising prisoners' life in the camp, from 1943 the prisoners formed an illegal action committee. Its purpose was to prepare for the creation of an anti-fascist council among Yugoslav prisoners of war. The outcome of the war was beginning to become apparent, and this body was intended to provide the legal leadership of Yugoslav prisoners of war when the war was over. Laci was a member of the action committee, and a member of the anti-fascist council from its formation in 1943 to liberation in 1945.

Because of the successes of the allies in 1944 and 1945, the prisoners were moved on several occasions, depending on military developments. Finally, early in the morning of 28th January 1945, three to four thousand prisoners were taken under armed guard from camp Barkenbrüge. They stayed the first night at Rederic, a deserted camp for Polish prisoners. But the group that departed next morning was several hundred prisoners lighter. Some of the prisoners had not wanted to continue their journey and had concealed themselves in the camp in improvised hiding places. Laci was among them. Six days of unofficial freedom were to follow before the prisoners met the liberating army, a Polish Partisan Division.

Laci had a small black notebook where he recorded every day of his imprisonment, sometimes with sparse comments about letters and parcels sent or received. Next to the date of 5th February 1945 in capital letters there is only one word: LIBERATED.

On the last page of the notebook he wrote:

11.IV 1941 – 5. II 1945
1396 days a prisoner

The group of liberated prisoners now travelled more than 40 days behind the battle lines of the Eastern front. Laci was a member of the repatriation committee, and worked on contacts with the military and civil authorities to provide transport and food for his comrades. On 23rd March 1945 Belgrade came out to welcome the first returnees from German camps.

FAMILY

Throughout his imprisonment Laci thought of Vršac as his home town. His friends there wrote to him regularly, keeping him informed of events at home and telling how they had delivered parcels to the camp at Sajmište. It was understandable that Laci, now a free man, chose to return there.

By the end of 1945, he had married Sofija (Sonja) Matejić. Five years later he was surrounded by a family. His daughter Smiljana was born in 1947, and son Zoran in 1950. Laci was proud of his family, even more so when it grew by four grandchildren. He expressed this in his own way, sometimes slow to praise his children's natural gifts and professional successes, but always available and supportive when needed.

Sonja was a true friend, companion and partner in all his activities. He lost her in 1988. Although on the surface Laci seemed to accept his loss, his life had changed. There were no more happy car journeys with family and friends. No one heard him sing the old Yiddish songs any more, which Sonja knew so well and had always sung with him.

PROFESSIONAL CAREER

In 1945, instead of restarting his career as an advocate Laci was for a few months the secretary of the District People's Council in Vršac. In May he was made a judge in the District Court in Pančevo, and a year later became Assistant Public Prosecutor for the Autonomous Province of Vojvodina. After a further year and a half he was appointed Assistant Public Prosecutor for the People's Republic of Serbia.

After less than three years in that post Laci was moved to the Ministry of Import and Export of the People's Republic of Serbia as assistant minister. Laci had been promised that he would be moved back to a judicial post, and in 1951 he became a judge in the Supreme Court of the People's Republic of Serbia. He then moved to a federal position, Assistant Secretary in the Secretariat for General Governance of the Federal Executive Committee. Later, when the Institute for Public Governance was created, he became its first director. From 1964 to 1966 Laci was assistant director of the Federal Bureau for Social Security. Then at the age of 56, at his own request, he retired.

Throughout this period and after his retirement, Laci also worked with the Federal Arbitration Service representing Yugoslav companies involved in international disputes. By his own account, out of the near fifty cases he was involved with, he never lost one.

The circumstances that led to the relatively early end of his career were described by Laci himself in an interview in 1989 with Ružica Mevorah of the newspaper *Borba*. This is part of what he said:

I was a District Court Judge for only ten or eleven months. I was then moved to Novi Sad to become Deputy Public Prosecutor for Vojvodina, because I had shown some positive results in running the 'buying up' programme in perhaps a more humane way. I was against the brutal measures used by OZNA³, so that I was in disagreement with the Organisational and Political secretary of the Provincial Committee in Novi Sad, even with Vidić when he arrived towards the end of 1946. They wanted to carry out a total confiscation. I went to the control office, the prosecutor was Slavko, who had just returned from a meeting of the Politbureau:

"This is what we have to do" said Slavko. "Tomorrow, thirty people!"

"No way" I replied.

"What do you mean, no way?"

"It's not possible, there is no law permitting that. I will only follow the law. Produce a law and show me, and it will be done."

"In that case you'll have to go and see Baja."

"All right, we'll see."

I went to Baja and told him everything.

He said, "Do you know who you are talking to?" I said that I knew.

"You know?"

"I know."

"Do you know that I can throw you out of the Party?"

"I know".

The next day Slavko returned from a new meeting. There had been a meeting the previous night as well.

³ Acronym for Secret Police

"Fine, you are right" said Slavko, "we will not do that."

Then Minić came one day and said, "Arrest fifty people!"

"Not possible", I said.

"Why?"

"Produce a legal regulation, and we'll do it. But we won't work like this any more. This is not a bloody revolution, we have peace now. If we need to build up industry on the basis of robbing agriculture we have to do it in a reasonable way."

Minić was strict, formal and cool: "All right, wait."

The next morning he dialled my extension, I think Dragoje Đurić and some other comrades were with me at the time.

"Lavoslav, you are right", he said. Nothing else.

My work in the institute (Federal Institute for Public Governance) was quite successful, but there was a group of people that did not like the discipline I demanded. And I don't like lazy workers, this has always been my problem. I worked very hard myself and expected others to complete their agreed tasks.

Following some trips abroad to attend congresses on governance law, I commissioned a study of governance in the East and West. I also asked for a translation of a book about governance in the Democratic Republic of Germany, which was translated as The Organisation of Governance in East Germany. This was taken as my big sin; they said, "What East Germany? It should be the Democratic Republic of Germany!"

After some debate the party organisation decided to expel me, just two days before my name was to be put to the Federal Assembly for the position of a judge in the Federal Supreme Court. Then Polič came and said, "Listen, we have to take you off the list of candidates until this is sorted." I replied, "I have all the necessary requirements, I want to retire." "Don't be like that" said Polič, "you are a Government councillor, it doesn't make sense to leave like this. One of the comrades is going to become a director of the Federal Institute for Social Security and you should go there for a while."

That coincided with the time we were preparing the federal pension law that I worked on. That law is my work, whether it's good or bad it's still in use. And a year later I retired.

WORK IN THE JEWISH COMMUNITY

Immediately after his return in 1945, Laci Kadelburg threw himself wholeheartedly into the work of the Jewish community. He was elected a member of the Autonomous Board for Help, which played an important role in assisting people who had returned from hiding or imprisonment to find their homes burnt and families gone. The meetings of the Autonomous Board would start in the afternoon and last late into the night. The minutes tell of the initiatives that Laci was working on. In 1945 and 1946 he promoted the development of children's homes for orphans, student accommodation and homes for old people. He insisted that children who had survived the catastrophe should be returned to school, and that young people should be given financial support to continue their studies. Laci also insisted that continuing anti-Semitic incidents were to be recorded.

As early as May 1946 he became a member of the Executive Committee of the Federation of Jewish Communities. After the death of Dr Pops in 1950, Dr Albert-Albi Vajs was elected president and Laci became vice-president.

In January 1954 in Paris, at the annual conference of JOINT, Albi and Laci announced the decision for a new building to house the old people's home 'Lavoslav Švarc' in Zagreb. So began Laci's close interest in all aspects of the operation of the Home, an involvement that lasted till the last day of his presidency and beyond.

When Albi died in 1964 Laci, as acting president of the Federation, took on Albi's duties ably and willingly. It soon became clear that Laci's abilities went well beyond his existing responsibilities, which were the budget and finance, social welfare, the old people's home in Zagreb and the constitution of the Federation and Communities. Now, as acting president, Laci had new responsibilities: overseeing cultural activities and the Jewish Historical Museum, contacts with the government and social

organisations and everything else that affected the life of the Jewish community.

The expectation in the Jewish Communities and Federation was that Laci would become president without any delay. But Laci would not accept the nomination, because of what had happened at the Institute for Public Governance. He believed the leader of the Federation of Jewish Communities should not be someone with a stain on their record. It took a group of eminent people from Zagreb, Dr Arpad Han, a senior health official, Dr Lav Singer, Supreme Court Judge, and Dr Oto Centner, Deputy Public Prosecutor for the Republic, together with the highest Federal authorities to finally clear the unjust accusations. Only then, after nearly a year, on 20th April 1965 at the IX conference of Jewish Communities, did Laci accept the nomination for the president of the Federation.

The path our community now followed was not always easy to defend. Laci and his colleagues not only led us, but also explained our policy in their public addresses. This was based among other things on solidarity with world Jewry and a close relationship with Israel. They had to be strong and brave to pursue this approach, because of the Yugoslav Government's pro-Arab views, its role in the non-aligned movement, and the ending of diplomatic relations with Israel in 1967, after the Six Day War. But the unwavering approach of Laci Kadelburg and his colleagues kept the Federation and the whole community on a steady course.

Within the Federation, like in any living organism, things were not always easy. There were rivalries between Jewish Communities, especially when finances were discussed and annual budgets agreed. Laci always managed to find a compromise, so we can now say that no split ever happened.

Laci always considered the work of the Jewish Historical Museum and its archive to be among the most important tasks of the Federation. He used to say, "This is the only thing that will be left after us". He was a member of the Museum Committee and participated actively and successfully in its work.

Laci read Jewish papers and publications in German, Hungarian, Polish, Yiddish, English and French, giving him a complete overview of events in the Jewish world. There was a tradition in Belgrade that, after the summer holidays, the new season in the Jewish community would begin with Laci giving a talk describing these events. Jewish communities outside Belgrade would also invite Laci to talk to them, and he never refused.

Young people always received special attention from Laci. He talked at youth gatherings and holiday camps, where he would speak about three topics: Jewish youth movements, international Jewish organisations and current affairs.

He contributed articles to eight different sections of the *Jewish Review*. He believed it was his duty to record important anniversaries and write obituaries himself. He left 118 short biographies of activists and friends of our community.

He was a member of the Autonomous Board for Help of the Federation of the Jewish Communities of Yugoslavia, and later its president until 1952 when the board ceased to exist. He was a member of the executive committee, vice-president and president of the Federation, and honorary president from 1991 till his death.

Laci was a member of the editorial staff for various publications including the *Jewish Review*, *Jewish Calendar*, *The Jewish Historical Museum's Collection 2*, *Jewish Almanac*, *Sephardic Proverbs from Macedonia*, and the *Catalogue of the Exhibition 'Jews in the Territory of Yugoslavia'*.

Laci's achievements and personal qualities were well known to the whole of the Jewish community. The community showed its appreciation in 1983 when it decided to plant a forest in Israel in his name, as a living monument to the selfless and devoted work he performed as head of the Federation.

CONTACTS WITH WORLD JEWISH ORGANISATIONS

Already in 1948 Laci and Albi Vajs had attended the second plenary session of the World Jewish Congress in Montreux, Switzerland. They were invited by the Jewish Agency to the Conference for Cultural and

Educational Matters held in Paris from 19th to 23rd November 1950; from there they continued to London in order to establish direct contact with the World Jewish Congress.

International Jewish organisations, such as the World Jewish Congress, European Jewish Congress, European Council for Jewish Community services, JOINT, British Fund for World Jewish Relief and others showed great interest in how our community would deal with the 'interregnum' after the death of Albi Vajs. Mark Juviler, general secretary from the Memorial Foundation for Jewish Culture, visited us to confirm our plans and funding in the area of culture, the Museum, publishing etc. That meeting in Belgrade was attended by Laci and other members of the executive committee, but Laci somehow dominated with his rationality and clarity of thought. Mr Juviler was particularly satisfied by his discussions with Laci and said, "I am surprised by how much Dr Kadelburg is the right man in the right place". They became lifelong friends, and that friendship benefited the whole community.

As already noted, in 1945, thanks to Laci's persistence, our membership of the World Jewish Congress had been re-established. Addressing the Federation during his first visit to Belgrade, Dr Nahum Goldman, president of the Congress said, "The Federation is one of the founder members of the World Jewish Congress and, if the Congress were a limited company, the Federation would receive honorary shares. During the hard years of the cold war the Federation remained a member of the Congress and was always loyal, a community small in number, but one of the strongest." His opinion never wavered.

During the break in diplomatic relations between Yugoslavia and Israel, Dr Goldman held a series of talks with Tito. The purpose of the visits was to persuade Tito to intervene in the Israeli-Arab conflict. The meetings were kept secret from the Yugoslav public, but Dr Goldman insisted that our Federation was kept informed, and that he be allowed contact with Laci and other members. Dr Goldman usually told us about his visits and discussions with Tito. When their meeting was organised in Bugojno, in one of Tito's summer houses, Dr Goldman insisted that Laci came as well.

Laci held many positions in international Jewish organisations, of which these are just a few:

- Delegated from the European Council of Jewish Communities (ECJC) to the Memorial Foundation to obtain funds for cultural work in Jewish communities
- Member of the World and European executive of the World Jewish Congress (WJC) from 1964 to 1969
- Vice president of WJC
- Member and vice president of the governing body of the ECJC
- Nominated by Dr Nahum Goldman for a member of the statutory committee of WJC in 1970, which was preparing proposals for the reorganisation of WJC
- As a member of the executive of the WJC he was occasionally elected into ad hoc committees for organisation of regional WJC conferences.
- ECJC delegate (21. 5. 1973) and member of the directorate of the Memorial Foundation for Jewish culture
- Member of the fund distribution committee of the Memorial Foundation for Academic Year 1974/75
- Member of the honorary committee for the celebration of the 30th anniversary of the Rabbi Harold Gordon, president of the New York Rabi Association (8.4.1976)
- The European Union of Jewish Students appointed him as a member of the Patronage committee in 1987
- Member of the international honorary committee for the commemoration of the Warsaw ghetto uprising.

RELATIONSHIP WITH ISRAEL

Let us start with an extract from the interview Laci gave to Ružica Mevorah:

Emigration to Israel was handled in a very interesting way. At that time, in 1948, the headquarters of Informbiro were in Belgrade, in the premises of a pre-war bank which are now the Institute for Contemporary History.

Shmuel Mikunis, General Secretary of the Communist Party of Israel, was the party's delegate to Informbiro. We would meet in my flat to discuss what he could do for us, and he would then present that as his proposal to Informbiro.

Because even before the state of Israel was created, when the fighting in the Middle East against the Arabs and English started, a few hundred of our young people had volunteered to go there. And that was what Mikunis now proposed. The answer came from Moša Pi-jade, from Uncle Janko⁴, who said, as Israel was already established, "The young can go if they want, whoever decides." So the preparations started...

The Federation's first official visit to Israel took place after the third aliyah. It lasted four weeks, from 9th May 1951. Laci was a member of the delegation received by, among others, President Weizmann, Moshe Sharet and Dušan Bratić, the Yugoslav envoy to Israel.

The executive of the World Jewish Congress met in Israel for the first time from 10th to 28th July 1964. Laci used this opportunity to establish contacts with various organisations, including Hitahdut, Keren Kayemet, Yad Vashem, Israeli League for Peace, Jewish Agency, Histadrut, kibbutz Gat and the legation of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

In 1969, as a member of a World Jewish Congress delegation to Israel, Laci held discussions with representatives of Hitahdut, and also with former prisoners of war from Yugoslavia. He visited kibbutz Gat and the forest planted in honour of Dr Albert Vajs, and met with various organisations that our Federation worked with, including the Institute for Contemporary Jewry and the Museum of Art in Ein Harod.

To commemorate the 40th anniversary of the mass annihilation of Yugoslav Jews, there were meetings of Jews originating from Yugoslavia and now living in Israel, Yugoslavia, USA, Canada, Chile, several European countries and Australia. The first meeting was held on 27th April 1981 in Yad Vashem's Hall of Remembrance, to commemorate the 60,000 Yugoslav Jews who died between 1941 and 1945, either as fighters or as victims of fascist atrocities. The same afternoon Laci addressed a gathering in the Beit Eliseva cultural centre of more than 1000 Jews originating from Yugoslavia. It was attended by Y. Navon, the president of Israel, A. Dulcin, president of the Jewish Agency, and T. Kollek, the mayor of Jerusalem.

⁴ Prominent Yugoslav leader, in 1948 deputy head of state

The 50th anniversary of Hitahdut Olei Yugoslavia was marked in Israel from 25th April to 2nd May 1984. The celebrations opened with a formal meeting in Tel Aviv attended by many former and current Yugoslav Jews. The guests were greeted by the president of Israel, the mayor of Tel Aviv, representatives of the Jewish Agency, Keren Kayemet, Kibbutz Sha'ar HaAmakim, the president of the Hitahdut Olei Yugoslavia and Laci Kadelburg, as president of the Federation of Yugoslav Jewish Communities. The final event on 2nd May was arranged by Hitahdut in the Keren Kayemet forest, near Ben Shemen, where the planting of a grove was started in honour of a number of activists including Laci. At the same time, the Federation of Yugoslav Jewish Communities began planting another forest in the name of Lavoslav Kadelburg.

RELATIONSHIP WITH JEWS FROM THE USSR AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

The role and significance of the Yugoslav Jewish community was now affected by world events. The cold war had created a chasm between the Soviet Union and the eastern European countries on the one hand, and the USA and the western democracies on the other. This situation affected relationships between the Jewish organisations of these countries. The links were particularly weak between the formal agencies, such as the World Jewish Congress and other Jewish humanitarian and cultural organisations, and the organisations of Jewish communities in Eastern Europe. Our community, due to the political orientation of Yugoslavia, was open to both sides. It was entrusted with the role of intermediary, and the idea of a meeting in Belgrade emerged.

The only acceptable reasons to grant visas to visitors from the USSR had to be personal ones. So Dr Kadelburg's 60th birthday was 'borrowed' for this purpose. The gathering was held on 1st and 2nd September 1970 (his actual birthday was 26th August). In order to preserve the illusion of personal friendship, the *Jewish Review* only reported the news on page 30, saying that all the visits were due to reasons of personal friendship and respect, and had no official aspect.

Belgrade was thus the place where at last, for the first time, rabbis and representatives of Jewish communities of the USSR – Moscow, Leningrad, Odessa and Kiev – could meet with their western colleagues. There were guests from Hungary, Czechoslovakia and Romania, as well as representatives of the World Jewish Congress, European Council of Jewish Communities, British Fund for World Jewish Relief, Jewish Agency, Hitahdut Olei Yugoslavia and others.

Laci often travelled to eastern European countries and maintained good relationships with rabbis and leaders of those communities. He helped with the delivery of arba minim, established their contacts with JOINT and helped them in many other ways.

AWARDS AND DECORATIONS

For his hard and successful work in his professional life Laci was recognised several times:

- Udarnik (outstanding worker) in 1946 and 1947;
- Medalja za vojničke vrline (medal for military virtues) in 1950;
- Orden rada drugog reda (order of work, second class) in 1950;
- Orden bratstva i jedinstva sa srebrnim vencem (order of fraternity and unity with silver wreath).

For his exceptional work in the Jewish community, the Federation of Yugoslav Jewish Communities gave him the *megila zahvalnica* (scroll of gratitude), entered his name in the Keren Kayemet Golden Book and planted a grove, and later a forest, in Ben Shemen.

On 7th December 1983, in front of more than 3000 delegates at the JOINT annual assembly in New York, the president of JOINT Henry Taub presented Dr Kadelburg with that year's 'Maasim Tovim' award. The award consists of a diploma and honorary title and is given to a Jewish activist whose work has helped Jews in need 'performing good deeds in line with Jewish tradition'. In his acceptance speech Laci said that the merits attributed to him rightly belonged to the whole community.

In 1985 JOINT presented Laci with an honorary award in the form of a Seder dish, based on the one made by prisoners in the Foehrenwald concentration camp. Five hundred such copies were made and presented

to JOINT associates on the occasion of its 70th anniversary, in recognition of their work and achievements.

IN MEMORIAM

ACA SINGER

A MAN WE MUST NOT FORGET

Aca Singer, president of the Federation, began his tribute at the commemorative conference on 16th December 1994 by saying that it was impossible in a short speech to do justice to the exceptional Jewish public worker, leader, lawyer and intellectual with encyclopaedic knowledge that was Laci Kadelburg. He said he hoped that the community would publish a *spomenica* (memorial), as was done for Laci's predecessor Dr Albert Vajs. It was due to the influence of those two giants of the Yugoslav Jewish community that after the Holocaust, emigration to Israel, and all the suffering and misfortunes that Jewish people had lived through, the Jewish Community not only existed but was also successful in maintaining its identity.

Singer went on to say how Laci's energy and youthful ambition were an example for younger generations. He said Laci was interested in and involved with all aspects of the work of the Federation, from cultural to welfare concerns, from youth work to the women's section, from the running of the old people's home 'Lavoslav Švarc' to the holiday camp in Pirovac, from financial affairs to publishing, from the Jewish Historical Museum to participation in Beit Din. He worked particularly hard to establish contacts with international and other national Jewish organisations. Among other roles he was a vice-president of the European Jewish Congress during the cold war, when contacts with countries behind the iron curtain were only possible via Yugoslavia. Singer said, "Dr Kadelburg played a key role in these events, which was recognised in the letter of condolence from JOINT to our Federation."

Singer ended by saying that the Yugoslav Jewish community as well as the wider Jewish world had been left without a person of immeasurable working and creative abilities.

ANDREJA PREGER

WORD TO A FRIEND

In his address to the commemorative conference of the Federation of Jewish Communities on 16th December 1994, Andreja Preger, Laci's lifelong friend and associate, started by giving a short résumé of Laci's life, concentrating in particular on their student days in Zagreb. He described the prisoner of war camp where he and Laci, together with 450 other Jewish officers, endured hardship, maltreatment and discrimination. Laci, because of his extensive legal knowledge and reputation, emerged as one of the group who were fighting for prisoners' rights.

Preger then described Laci's return to the country and his work in the Jewish community, helping the survivors through his diplomatic ability and good relationship with the authorities.

Paying tribute to Laci's personal qualities, Preger spoke of his legal knowledge, enormous ability for hard work, organisational skills and fluency in six languages.

Turning to the question of leadership of the Jewish community, he discussed Laci's view that Yugoslav Jews were above all an ethnic group, and that political aims and activities were outside the Federation's remit. However, Laci also believed that it was unacceptable for the Federation not to act in the interests of the whole Jewish nation. The best example of this was that throughout the anti-Israel campaign of 1967, the Jewish Federation under Laci's leadership did not issue a single statement criticising Israel, despite being asked to do so.

Preger also spoke of Laci's reputation and influence abroad, particularly the help that the Federation gave to the Jewish communities of Eastern Europe, creating a link between them and Jewish organisations throughout the world. He said Laci was sometimes described as 'the father of the Yugoslav Jewish community', but that he used to correct it to "not father, grandfather!"

Jewish Historical Museum

DR LAVOSLAV KADELBERG HAS DIED

In their journal (No.2, Winter, 1994), the Jewish Historical Museum published a tribute to Dr Kadelburg. It said Dr Lavoslav Kadelburg had been a friend who had helped the Museum with his knowledge and experience and influenced all of the Museum's activities. The Museum staff would always be grateful for what they had learnt from him, and for the contribution he had made to the Museum's reputation.

FRIENDS' MEMORIES

BOŽO ŠVARC

MY TEACHER AND MY FRIEND

Božo Švarc wrote about their long friendship which started in 1929, when Laci was engaged by Božo's parents as a tutor. He spoke of Laci's student days, and his involvement with Jewish organisations in Zagreb. He ended by saying that both they and Božo's mother survived the war and continued their friendship.

ETA NAJFLED

A LETTER TO LACI KADELBERG

Eta Najfled, a long time Jewish activist and colleague of Dr Kadelburg, could not attend the commemoration and funeral, but wrote a letter trying to express her sadness at the loss.

She reminisced about the best years of their lives, their student days in Zagreb, with memories of mutual friends, and of Slavonija where they both came from. They had similar Hungarian Jewish origins and similar views on many topics. She remembered the beginning of her work for the Yugoslav Jewish federation, when Laci showed great understanding of her beginner's mistakes. She recalled a number of difficult meetings when she admired Laci's ability to control himself and to carefully judge his words and actions. She was impressed that in the labyrinth of problems, unnecessary discussions, arguments and accusations he always managed to find the right word or solution.

She concluded, "I often wondered what specific mindset creates a man like Dr Lavoslav Kadelburg, I thought about you as a complete person, ready and able to act in the best way in many areas of human activity, I'm sorry I never said it to you. Now at our parting I am saying it, and expressing my limitless respect for you as a man and a friend I could always rely on."

VIDOSAVA NEDOMAČKI

WE HAVE LOST A VALUABLE ASSOCIATE

Vidosava Nedomački, a long time director of the Jewish Historical Museum in Belgrade, described how Dr Kadelburg was among his many other interests a researcher in the history and creative work of Yugoslav Jews. He participated from the beginning in the creation and development of the Jewish Museum, and its archive and various collections.

Nedomački said that Laci, with his knowledge of Jewish history and of Yugoslav Jews in particular, and his exceptional memory, was a rich source of information about people and events. This was particularly important after the Second World War, which had decimated the Jewish community, destroyed archives and demolished cultural monuments.

Nedomački concluded, "It was invaluable to us in the Museum that we could walk in through the ever open door of his office to ask him to identify an old document or a person in an old photograph, or to ask for a comment on proposals for an exhibition or contribution for the *Zbornik* (the Museum's publication). All the answers were, as a rule, available the next day. The Museum will miss Dr Kadelburg, as a man, as an advisor and as an erudite authority."

IVAN BRANDAJŠ

HALF A CENTURY OF FRIENDSHIP AND COOPERATION

Ivan Brandajs, a friend and associate of Dr Lavoslav Kadelburg, met him in 1941 in the Nürnberg-Langwasser camp where imprisoned Yugoslav army officers were housed. In his tribute Brandajs started with their camp days, describing their life and cultural, educational and anti-fascist activities organised under difficult circumstances.

The early post-war period is described from the perspective of Yugoslav Jews. The executive committee of the Federation of Jewish Communities was formed mainly of ex POWs: Albi Vajs, Dača Alkalaj, Dov Štajner, Isak Amar and Laci Kadelburg. Laci was a member of the newly formed Autonomous Board for Help and representative of the Yugoslav Jewish community in dealings with JOINT.

Brandajs described Laci's activities and achievements as president of the Federation of Jewish Communities, particularly in the finance committee, where his pragmatic and determined approach enabled them to obtain funds from abroad for many important projects.

The Federation's more than successful contacts with the Yugoslav authorities were in large part Laci's work. Even after the Six Day War, the relationship remained correct. During the cold war he wisely and unobtrusively used Yugoslavia's unaligned position to create a bridge between East and West as far as Jews were concerned.

Brandajs concluded that, "It is not possible to list all that Laci did for the Yugoslav Jewish community, even world Jewry, from his return from the POW camp to his death... my friendship and collaboration with Laci Kadelburg on Jewish activities for more than half a century will for me remain a very proud memory."

RAJKO ĐURIĆ

IN REMEMBRANCE OF LAVOSLAV KADELBURG

Rajko Đurić, long term leader of Yugoslav Roma and president of the International Romani Union writes about Dr Kadelburg as a member of his 'big family' brother by destiny. He recalls their meetings, official and unofficial, when they spoke of the approaching evil and remembers Kadelburg's words: "All escape is futile."

Đurić wrote an article *Fascism in Belgrade* which was published in the *Jewish Review*.

ANA ŠOMLO

KADELBURG, A MAN FOREVER

Ana Šomlo, journalist, writer and translator, wrote in the *Jewish Review* (No VII, 1, 1999) about her memories of Laci. She recalled the man she knew from childhood who helped her through her student days

in Belgrade and later in life. In her own words, he was “a person who with very few words may have influenced my life the most”.

CONDOLENCES

These are some of the many telegrams sent by international and national Jewish organisations, officials from Yugoslavia and abroad, and Yugoslav Jewish organisations and individuals on the occasion of Laci's death.

DOKUMENTATIONSZENTRUM des Bundes jüdischer Verfolgter des Naziregimes (Simon Wiesenthal)

EUROPEAN JEWISH CONGRESS (Jean Khan, President; Serge Cwajgenbaum, Secretary General)

KEREN KAYEMETH LE ISRAEL (Jewish National Fund) (Moshe Rivlin, World Chairman, Avraham Shaar, Director)

YAD VASHEM (Avner Shalev, Chairman; Reuven Dafni, Vice Chairman)

THE AMERICAN JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE (Yechiel Bar-Chaim)

JEWISH AGENCY FOR ISRAEL (Abraham Sade, Shaliah for Yugoslavia; Tuvya Raviv, Head of Delegation)

SELECTION OF WRITINGS BY DR LAVOSLAV KADELBURG

These are brief summaries of some of Dr Kadelburg's many articles, reports, obituaries and tributes.

Fifth plenary session of the World Jewish Congress in Brussels⁵

A report from the fifth plenary session held in Brussels from 31st July to 10th August 1966, 30 years after the World Jewish Congress was founded.

The report opens with a résumé of the activities of the World Jewish Congress from its foundation in 1936 in Geneva. The Congress had

⁵ The Jewish Review 7-8, 1966, pp. 8-14

become a universal Jewish organisation, providing a platform for developing an agreed approach to the survival of the Jewish nation.

A characteristic of the fifth plenary session was the large number of topics discussed and resolutions passed. Because of the wider importance of some topics they were put aside for further reports and discussions in symposia.

The long prepared new organisational structure was accepted by the plenary session. It was now possible for all national Jewish organisations to participate in the work of the world executive. The Yugoslav Jews now had a place on the executive, and Dr Kadelburg was elected as their representative.

Finally, there is a detailed account of the activities of the Yugoslav delegation and each of its members; Dr Lavoslav Kadelburg, Dr Oto Centner and Dr Hajim Kamhi.

Report from a symposium on the relationship between Jews and Germans⁶

This symposium was held during the fifth Plenary Session of the World Jewish Congress in August 1966. Due to a lack of time the Yugoslav delegates were unable to present their questions at the symposium. Instead they had to submit them in writing to E. Gertenmeier, president of the Bundestag of the Federal Republic of Germany, as well as to the World Jewish Congress. The delegation raised three issues:

- The failure of the Federal Republic of Germany to fulfil its international legal obligations to the people of Yugoslavia, including Jews, who had been victims of Nazi aggression.
- The outrage felt within Yugoslavia, particularly among the small number of surviving Jews, that war criminals responsible for the deaths of thousands of Yugoslav Jews were allowed to move freely in Germany.
- Their unhappiness that Nazi propaganda, spoken and written, was still allowed in Germany. Yugoslav Jews were particularly

⁶ The Jewish Review 9-10, 1966, pp. 15-16

concerned about organised Ustashe activities. It was well known that the Ustashe were faithful servants of the occupying forces, and that they participated in the annihilation of Jews and other Yugoslav nationals.

*Some current issues*⁷

An article about current problems in the Yugoslav Jewish community, and ways to tackle them

In the first place there is the question of the continuity, even the survival, of the Jewish community. This will depend on learning and understanding our cultural inheritance, our moral and ethical values, our knowledge of basic historical facts and so on.

Work with children and young people must be a priority if we are to maintain the vitality of our community. A lot of effort and funds are devoted to this task, and the issue of the Summer Camp has to be solved at all costs.

The level of welfare funding for needy members of our community is unsatisfactory. The funds received from the Federation are minimal, so the Communities must use their funds more efficiently and identify local sources of help for those at risk.

The issue of Jewish identity is a matter of current concern, due to the demographic census carried out by the Federation, as well as the general census of the Yugoslav population to be carried out in spring 1971.

Jewish cemeteries are a topic that should receive a lot of attention. A small Jewish community of barely 7000 souls has the duty of looking after over two hundred cemeteries.

The funding of Jewish Communities has not changed much in the past twenty years. This is not a new issue, but one that has to be addressed again and again.

The next generation will have to take over the responsibility for Jewish public work, and the continuing survival of our community, in the near future or even immediately.

⁷ The Jewish Review 11-12, 1970, pp. 1-6

The meaning of declaring oneself as Jewish⁸

This is Laci's account of his journey from the Italian border after the retreat of the Yugoslav army, his capture on 10th April 1941, and his arrival in the camp in Osnabrück.

40th anniversary of the World Jewish Congress⁹

A short history of the World Jewish Congress, from its establishment in 1936 through the pre-war years, its consolidation after the Second World War and the role of the Yugoslav Jewish Federation.

Prof. Dr Albert Vajs

Twenty years from his death¹⁰

This is a warm and touching tribute to Dr Albi Vajs, on the 20th anniversary of his death. It recalls the feelings of deep sadness when Albi died, a person who was loved and admired by family, friends and colleagues, and especially by his associates in the Jewish community at home and abroad.

The Jewish community was left to continue Albi's visionary ideas for the development of Jewish culture and education, and for solidarity with Jewish causes. The ideas he left to the Yugoslav community and the world were forever fresh and alive.

The article concludes: 'Albi's erudition, humanity and friendship will never be forgotten, and the image of his faithfulness to his people will remain forever. From his childhood to his grave Albi was a burning torch leading us to a better life... He was versatile, wise and kind, incomparably kind'.

Dr Nahum Goldman

'A statesman without a state' is 80¹¹

The article began by praising Dr Goldman's oratory. He did not seek approval and applause but instead, by being controversial, was able to provoke argument and discussion.

⁸ The Jewish Review 3-4, 1981, pp. 1-6

⁹ The Jewish Review 5-6, 1976, pp. 1-2

¹⁰ The Jewish Review 3-4, 1984, pp. 3-4

¹¹ The Jewish Review 7-8, 1975, pp. 4-5

He was influenced by Jewish dialectics, by German culture, and by his Anglo-Saxon experiences. He united the role of a representative of world Jewry and a cosmopolitan who understood Israel and its problems, as well as the relationship with galut.

He believed that there were no problems that could not be solved through discussion and negotiation. This was demonstrated when, in the 1950s, the Luxemburg agreement was reached with the Federal Republic of Germany, which ensured reparations both for Israel and for individuals.

Dr Goldman was the inspiration and driving force behind the World Jewish Congress.

Dr Eta Najfeld's 70th birthday¹²

An article on the occasion of Dr Najfeld's 70th birthday, a partisan doctor during the Second World War, a Jewish activist and a long time friend and associate.

Rabbi Cadik Danon¹³

A tribute written on the occasion of Cadik Danon's 70th birthday, Yugoslav diplomat and Rabbi of the Jewish community.

In memoriam

Jožef Bruner Debreceni¹⁴

Jožef Bruner Debreceni died in Belgrade in April 1978 after a long illness. A journalist and a writer, his best known book was *Hideg Krematorium* (Cold Crematorium), a moving story about suffering and torture in the Auschwitz death camp. His complete work consists of more than twenty books in Hungarian, anthologies of poems, novels, plays, travel writing, and translations of modern Serbian poems into Hungarian.

In memoriam

David Levi Dale¹⁵

A tribute to David Levi Dale, journalist and Jewish activist, who died in a traffic accident in Zagreb in November 1978. He was for many

¹² The Jewish Review 1-2, 1987, pp. 8-9

¹³ The Jewish Review 3-4, 1988, pp. 23-24

¹⁴ The Jewish Review 5-6, 1978, pp. 6-7

¹⁵ The Jewish Review 11-12, 1978, pp. 1-3

years the editor of the *Jewish Review*, and made its style and contents valued at home and abroad.

In memoriam
*Dr Cvi Rotem*¹⁶

A tribute to Dr Cvi Rotem who died in Israel in March 1980. A journalist, story teller, poet, publicist and translator who was not only one of the organisers of the Hitahdut Olei Yugoslavia but their driving force and creator of their ideological orientation.

In memoriam
*Dr Josip Presburger*¹⁷

A warm tribute to Dr Josip (Dodi) Presburger, who died in Belgrade in October 1980. He was an outstanding Yugoslav diplomat, a contributor to many Federation publications and a good friend from student and POW days.

*Polemical Study*¹⁸
Vladimir Žerjavić: 'Population Losses in the Second World War'

This is a critical assessment of a study by Vladimir Žerjavić of the Yugoslav Association of Victimology. The study has no final conclusion about the number of victims, and it is difficult to believe that Žerjavić's method of calculating the numbers is the only valid one. The incompleteness of the materials used is also mentioned. For instance in the case of Macedonia no references are used, though there are not only books published about the suffering of the Macedonian Jews but also the transport lists.

*Dr Milan Bulajić: 'Genocide crimes of Ustashe'*¹⁹

This article reviews volumes 3 and 4 of Dr Bulajić's book, *Genocide Crimes of Ustashe*. The review recognises the value of Dr Bulajić's

¹⁶ The Jewish Review 3-4, 1980, pp. 7-8

¹⁷ The Jewish Review 7-12, 1990, pp. 21-22

¹⁸ The Jewish Review 1-4, 1989, pp. 95-96

¹⁹ The Jewish Review 9-12, 1989, pp. 98-99

work, but questions his uncritical acceptance of the statements made by 13 liberated Jasenovac prisoners to the Nedić's Quisling Committee. According to these statements, the "Ustashe treated Jews from the very beginning, and still do, less severely than Serbs". The mistake that Bulajić made was to take the one sided and unreliable statements that they gave to their persecutors and present them as a 'proof' to the reader.

BIBLIOGRAPHY OF DR KADELBURG'S WRITINGS

The bibliography of Dr Kadelburg's writings lists only the 243 articles that were signed with his full name or initials. Many of his articles were unsigned, so in fact his contribution to the *Jewish Review* is considerably greater than shown there. The bibliography is divided as follows:

- Programme texts, reports, analyses, retrospections, responses
- Notable anniversaries
- Jubilees
- Obituaries
- Book and exhibition reviews.

O AUTORU

Luci (Mazal) Mevorah, udata Petrović, rođena je u Beogradu 12. oktobra 1925. godine, kao mlađa ćerka Moše Mevoraha i Vide, rođene Kapon. Porođično poreklo joj je usadilo duboke korene jevrejstva, što je kasnije prirodno usmerilo njen životni put. Porodica Mevorah je bila poznata u Beogradu po svom uticaju na kulturni, društveni i privredni razvoj Srbije. Porodica Kapon, s druge strane, potiče od Abrahama, sarajevskog hahama, pesnika i pisca, rodonačelnika jevrejsko-španske književnosti u našim krajevima.

Do početka Drugog svetskog rata aprila 1941. godine, završila je osnovnu školu i pet razreda gimnazije.

Posle nemačke okupacije Jugoslavije, ostala je sa majkom i sestrom u Beogradu do novembra 1941. godine. Otac je bio u ratnom zarobljeništvu u Nemačkoj kao rezervni potpukovnik. Novembra 1941, uz pomoć lažnih dokumenata, pobegle su u Prizren. Skrivale su se do proleća 1942, kada su otkrivene i uhapšene, a potom kao civilni ratni internirci prebačene u Albaniju. Od septembra 1943. godine, posle kapitulacije Italije i dolaska nemačke vojske u Albaniju, krile su se pod najtežim uslovima u albanskim brdovitim selima i Tirani, gde su dočekale oslobođenje krajem 1944. godine. U rodni grad se vratila januara 1945. godine.

Posle rata, na „Tečaju za ratom ometene učenike“ položila je maturu, upoznala i 1946. godine udala se za Slobodana Petrovića sa kojim je dobila ćerku. Diplomirala je na Pravnom fakultetu.

Godine 1946. zaposlila se u Državnom zavodu za socijalno osiguranje, gde je radila do 1948. godine. Po odlasku roditelja i sestre u Izrael, zbog malog deteta bila je prinuđena da pauzira sa poslom.

U Savezu jevrejskih opština Jugoslavije zaposlila se 1952. godine, kao prvi stručni saradnik u Muzejsko-istorijskom odeljenju Saveza, koje je kasnije preraslo u Jevrejski istorijski muzej. Radila je i u Komisiji za kulturnu delatnost. Od 1965. godine bila je sekretar Saveza i član njegovog Izvršnog odbora. Bila je član redakcije „Jevrejskog pregleda“ od 1958, a od 1978. i glavni urednik, sve do njegovog poslednjeg broja, 1990. godine. Bila je urednik i član redakcije više Savezovih izdanja: posebnih monografija, serije Almanaha, zbirki sefardskih poslovice, Zbornika JIM-a, kalendara i drugih publikacija. Takođe, bila je član Koordinacionog odbora ženskih sekcija Jugoslavije, član Komisije Jevrejskog istorijskog muzeja i to od osnivanja do ukidanja 2007. godine. Penzionisala se januara 1993. godine.

U svom radnom veku imala je kontakte i saradivala je sa mnogim značajnim ličnostima i jevrejskim organizacijama u svetu. Savez jevrejskih opština Jugoslavije je, u znak priznanja za sve što je učinila, zasadio u Izraelu gaj na njeno ime septembra 1991. godine.

Od 1999. godine bila je jedan od inicijatora i član redakcije edicije „Mi smo preživeli...“ koja je objavila pet tomova sećanja preživelih Holokaust, od kojih su tri prevedena na engleski jezik.

Posle kraće bolesti, preminula je 15. aprila 2010. godine, u vreme kada je ova knjiga bila u fazi tehničke pripreme za štampu.

Njena dugogodišnja prijateljica i saradnik u mnogim aktivnostima, dr Eta Najfeld, izrazila je želju da se kratka biografija Luci Petrović završi rečima:

„Beba, kako smo je svi zvali, bila je kompletan čovek. Bila je uzorna majka, verna supruga, velikodušna, gostoljubiva domaćica, marljiv, odgovoran, savestan saradnik, kreativac i inicijator mnogih aktivnosti u zajednici. Povrh svega, bila je vrsni intelektualac, bogat emocijama. Sve to se retko nađe okupljeno u jednom čoveku.“

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34 : 929 Каделбург Л.

ПЕТРОВИЋ, Луци, 1925–2010

Dr Lavoslav Kadelburg : spomenica : 1910–2010 / [autor i priređivač] Luci Petrović. – Beograd : Savez jevrejskih opština Srbije, 2010 (Beograd : SPRINT doo, Zemun). – 204 str. : ilustr. ; 24 cm

Autorkina slika. – Tiraž 500. – O autoru: str. 203–204.
– Bibliografija radova dr Lavoslava Kadelburga: str. 159–171.
– Summary.

ISBN 978-86-88113-02-1

a) Каделбург, Лавослав (1910–1994)

COBISS.SR-ID 177346060

ISBN 978-86-88113-02-1

9 788688 113021